

PUBLISHED BY
V. Venkateswara Sastrulu
of V. Ramaswamy Sastrulu & Sons,
AT THE 'VAVILLA' PRESS
MADRAS.

ఉ పో ధా త ము

ఈ ద్విపదకావ్యము క్రీ. శ. 1868 సంవత్సరమున చెన్నపట్టణములో నేలటూరి సుబ్రహ్మణ్యముగారి విద్యావిలాస ముద్రాక్షరశాలయందు ప్రింట్ చేయఁబడినది. రంగయ్యచాయనివారిచే ముద్రింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినది. ఆప్రతి నామిత్రులగు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు నా కిచ్చి యందలి చరిత్రంశములఁగూర్చి వ్యాసమును వ్రాయఁగోరిరి. తర్వాత గ్రంథపీఠికభాగమును జదివి, ఆంధ్రచరిత్రమునకు భాండాగారములోని లాభపత్రగ్రంథములను పరిశోధించి, లేఖక ప్రమాదములను గొన్నిటి సంస్కరించి పరిషత్పత్రికసంచికలో (ఫిబ్రవరి-మార్చి-1937) నొకవ్యాసమును వ్రాసినది.

రత్నాకరాన్వయఁడైన ఈకవి భట్టుకులజుడు. తండ్రి పేరు కృష్ణమరాజు. తనకులగోత్రములను గ్రంథమునందు చెప్పుకపోయినను, ఈ రత్నాకరనంశజులు భట్టుకులమువా రని రత్నా

కరము సుబ్బరాజు రచించిన తిమ్మభూపాలకాభ్యుదయములోని యీశ్రీం. సీతపద్యమువల్ల గ్రహింపనగును.

సీ. పుష్పయజ్ఞవాటి కావ్యమునకు బంధి
 వసంతి తిమ్మభూపాలకాభ్యుదయము,
 బహువిధాభయదాన భావనాచతుష్టయ
 భుజకాభ యేవ్వారి పుట్టినిల్లు,
 శ్రీకాళహస్తీశ్రీపల్లవ కటాక్ష
 పంక్తి యేవ్వారికిఁ బ్రాణరత్న
 నవనవనకలా కవిపుంగవులను

గ్రహపాత్ర యేవ్వారి కవనశైలి

గీ. యట్టి రత్నాకరము వారి యన్వయమునఁ
 బ్రభవముచటించి దామరప్రభులవలన,
 నగ్రహారాజిబహుమతు లందియున్న
 యాచ్యచరితుల మావారి నభిమతింతు.

ఈకవి ద్విపదభాగవతమును, సకలలక్షణసార
 సంగ్రహమును వ్యాకరణగ్రంథమును రచించెను.
 సకలలక్షణసారసంగ్రహముయొక్క ప్రాతప్రతి పరి
 పుష్పపుస్తకభాండాగారములో నున్నది. కాని ప్రతి

శభిలము. మొదలును తుదయు గ్రంథమునందు లేవు. ఈగ్రంథములోని గద్య యిల్లు గలదు.

“శ్రీమద్వేంకటాచలాధ్యక్ష కరుణాసంలబ్ధా సాధారణ ప్రజ్ఞావిచక్షణాక్షణ ప్రబంధాంకాంధ్ర శబ్దజాలలక్షణబహుచిత్రకవిశ్వరూపనాచమత్కార రత్నాకర కృష్ణమరాజ గర్భరత్నాకరసుధాకర గోపాలసత్కవిరాజ ప్రణీతం బైన సకలలక్షణ సారసంగ్రహం బను శందంబునందు” (పరిషత్పుస్తక భాండాగారగ్రంథసంఖ్య 3471 ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్ప్రతిక ఆరవసంపుటము పుట 3వరకు)

భాగవతము దశమస్కంధము

పూర్వభాగముప్రతి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున నున్నది (సంఖ్య 784) ఈగ్రంథము లోని అవతారిక భాగము నిం దుదాహరించుచున్నాను.

“శ్రీకరమూర్తి దేశికచక్రవర్తి
దక్షిణ శ్రీవైష్ణవభట్టామి వాగవి

గట్టిగా నాదిమకవులు గీర్తించి
 దిట్టఁడై మాకవులు సీమసం బెంచి
 కత్నాకరాన్వయరాజితక్షీర
 రత్నాకర సుధాకరత్వభాసితుఁడు
 రాజిట్లు కృష్ణమరాజనందకుఁడు
 రాజిత సకలకళాచిహ్నఁడు
 గోపాలసత్కవిమంజరుఁ డనఁగ

నేస్త్రాద్వ మహిమాన నింపొందువాఁడ.”

ఇందలి కైలినిమిత్తము కొన్నివజ్జుల
 చున్నాను.

“కల్పభాత సవహేమ వివితవికాల
 సరినాదిమండలోన్నతసాధదయము
 తారావశోన్నత కవనీయరార
 సార భాసురరత్న సాధజాలములు
 కనుబానివాస సత్కళ్యాణవిధవ
 రమణీయమందిరా రామభూములను
 ఆరుదైన వేదకాస్త్రాదివిద్యలను
 పరమేష్ఠి మెచ్చని బ్రాహ్మణోత్తములు
 మంత్రతంత్రోపాయ మహిమలదేవ.
 మంత్రిని మెచ్చుచు మంత్రిశ్రంగళలు”

పై రెండు గ్రంథములు నముద్రితములు. భాషా
ధారకులు ముద్రింతురుగాక.

గ్రంథ ప్రాశస్త్యము

కృతికర్త యగు రావిళ్ల లింగభూపాలుడు
కష్టకులతలకుడు. వెల్లుట్లగోత్రసంజాతుడు. ఈ
లింగభూపాలుడును, ఇతని తండ్రి తాతలును,
విజయనగరసామ్రాజ్య మేలిన సాళువ, తుళువ,
ఆర్కాటి వంశనరపతుల సామంతులుగ నుండి, గజ
పతులతోడను, అశ్వపతులతోడను, వారొనర్చిన
సంగ్రామములయందు సహాయులై, విజయములు
జేరూర్చుచుండిరి. బాహుబలదర్ప శౌర్యసంపన్ను
లగు ఈకష్టసామంతనాయకుల యుదంతము
తత్కులమువారే గాక అఖిలాంధ్రలోకమును
బ్రశంసింపదగినది.

కుమారధూర్జటి కృష్ణరాయవిజయమునం
దీరావెలవారినిఁగూర్చి ప్రశంసించెను. రాయలు
శలింగద్విజయయాత్ర వెడలినప్పుడు తోడ్పడిన
వీరనికాయముతో రావెలనంశీయులుగలరు. వీరు

రాయలపక్షముననుండి సమరరంగమున గజపతి
దళములతోఁ బోరాడినవిధము ఈ క్రిందివిధమునఁ
గవి వర్ణించెను.

ఉ. తీరిగ నొ కుచురు గడిదిరహిణి వెలుగోటివారల
రావెలవారుఁ గూడుకొని రాత్రి పగల్ చతురంగసేతో
నేవగఁ బాచిరక్ తెరియనెంతయు శక్యము గాని దుర్గమా
భూవరహాఁ గాంచి యొకపూలునె పీనెద నంచు ను
[గుఁజై. (3-59)]

విశ్వనాథనాయసిస్థా నాధిపతి వ్రాసిన రాయ
వాచకములోఁ గమ్మనాయకుల ప్రస్తావన గలదు
(పుటలు 65, 64)

సాగంధిక ప్రసవాపహరణమునందు కవివర్ణిం
చినవిషయములు గొన్ని విజయనగర సామ్రాజ్య
మేలిన సాళువ తుళువ ఆర్వీటువంశస్థులారు
కృతులందిన ఆంధ్రకావ్యములందును వర్ణితము
లయ్యెను. లింగభూపాలుని మూలపురుషుఁ డగు
మల్లభూపతి గుడిపాటి సమీపమున కుతుబుషాహి
బలముల నెదుర్కొని యోడించి రాయలచే

బిరుదు లందె నని కవి వ్రాసియున్నాడు. ఈగుడి పాడు పూర్వము కొచ్చెళ్లకోటసీమలోని యొక గ్రామము. (ఈగ్రామ విప్పుట నెల్లూరిజిల్లాలో ఆత్మహారుతాలుకాలో నున్నది) పూర్వ మికోట సీమ విజయనగరాధీశులచే రావలెవారు మన్నెరికముగాగ్రహించి, గుడిపాడులో నగళ్లకోటను గట్టించుకొని యచ్చటనుండియే యాసీమను పాలించుచుండి కని దువ్వపాడు కైఫీయతులో నున్నది.* సాళువ నరసింహారాయు లొకవంక గజపతులతోడను, మఱియొకప్రక్క ఆళ్వారుల తోడను యుద్ధము లొనర్చినసంగతి చరిత్రప్రసి

* ఈతాలూకాలు విజయనగరంవారు రాజ్య వారు అనే కష్టపానికి మన్నెరికానకు యచ్చి, యింకా కొన్నితాలూకాలు వారిస్వాధీనంచేసిరి గనుక వారు యాదువ్వపాటి పూర్వాన్న నాలుగుక్రమలమీద కోటసీమలో గుడిపాడు అనే గ్రామంలో కోటపెట్టించుకొని, నగళ్ల కట్టించుకొని యాదువ్వపాడుతాలూకా ప్రభుత్వం చేసినారు (మేకంజీ ప్రాకరములు 15-6-19)

ద్దము. ఆతనికాలములోఁ దెలింగనా బహమనీ
 సుల్తాను సామంతుండగ కూలీకుతుబుల్ముల్కు
 అనునాతఁడు పాలించుచుండెను. ఇతఁడు క్రీ. శ.
 1495 సంవత్సరము మొదలు క్రీ. శ. 1512 సంవ
 త్సరమువఱకు సామంతుండగనుండి, తర్వాత సుల్తా
 నుని ద్రోసిరాజుని ఆదవఁటిసంవత్సరముననె కుతు
 బుళాహ యనునామమును దాల్చి స్వతంత్రుడై
 గోఁకొండనుండి పరిపాలన మారంభించెను. ఆ
 కాలమున బీజపూరు, బీదరు, తెలింగనాలను
 బాలించెడు సవాబులఁదలును విజయనగరరాజు
 లతోఁ దఱచుగాఁ బోరాడుచుండిరి. మల్లభూపా
 లుడు పోరాడినది యీ కుతుబుళాహతోనై యుం
 డును కుమారుడగు తిప్పభూపతియు సాశ్వనర
 సింహకాయలపక్షమున గజపతులతోఁ బోరాడి
 యుండును.

ఈమల్లభూపాలుని పరాక్రమము వర్ణించు
 చాటువులు గొన్ని కలవు.

డి. అల్లవె కమ్మమూఁగలఁట నాపల రామేశ్వరచంద్రుడొ
 మల్లయభూపదుర్భర సమగ్రబలంబులు మండరాగ్రముల్

పుట్టిపుట్టి వెలఁఖును నొకరుటెక్కము కుదిరిత మా
 చల్ల న మట్టిఖాద్దుచుఁడుమకగు నెచ్చెను శాస్త్రిలొనున్.

చ. నాలుపులరాజ ! రాజునతఁడే ! దానల సార్వభౌమ ! ని
 శ్చలగుణులొల గూడనశాస్త్రబ్రహ్మవిఫాల మన్నె మూఁ
 గలకలగుండుగంధ ! హత కల్పషకాంత ! నావ్వ యర్పి నీ
 కలఁగఁబరాత్రుత్రమజి లాద్దన ! రావెల మట్టిఖాద్దురా !

సీ. దురముందు నరివరకరిఁగుటలను గన్న
 బూని డొక్కలు చిన్దపాడిచి మితరి
 నమరశాస్త్రవ వీరసైంధవములు గన్న
 కొమ్మలహు మ్మూచు స్రుచ్చియైతి
 మానొక్కన్న పగల్గరామన్నెగిబ్బలకనుత్
 ఘరపుటాహతరజస్సురణ నడచి
 మాన గులాములై మాటొడ్డు సరిరాజ
 వృషభములను నెక్కుటెడ్డఁజేసి

గీ. చుదులగు మన్నెగిబ్బలవాని యుడిసి
 రంకె లిడుచుండు నీవృషశంకరుండు
 నమరరఘురామ ! రావెల్ల సార్వభౌమ
 డైరిహృద్యుల్లి ! యుద్ధంధ వీరముల్ల !

సీ. గగ్గోలురాయరిగహ్వరూబే చాలు
 నహికభూపతిగర్వ మపహరింప
 ప్రతిపక్షసార్వభౌమలిమాత్రమే చాలు
 గడిసున్దములకెల్ల మమకుఁ జూప
 జగతి నోపాల నీసాహసురే 'చాలు
 వైరుల ప్రకములఁ జూతలాద
 గండరగండదన్తిండికాండే చాలు
 విరచించు మచ్చిల వెన్నుదన్న

గీ. ఆతుచు నృపతులు మూఁడుసింహాసనముల
 బ్రస్తుతింతురు కేవల సీపారుషంబు
 నమర క్షుదామ ! రావెళ్ల సార్వభౌమ !
 వైరి హృచ్చి ! యుద్ధిందహిరముల్ల !

ఆయ్యుపభూపాలునిమమారుఁ డగు తిప్పనృపతి
 కందనవోలు ఆనవనికోటలను ముట్టడించి గెలు
 పొందె నని కవి వర్ణించియున్నాఁడు. ఆలియరామ
 రాయలతాతయైన రామరాజు పాశ్వనరసింహ
 రాలసామంతుఁడుగ నుండి యతని దండనాయ
 కుఁడై యాతని యాజ్ఞానుసారముగ కర్నూలు
 కోటను ముట్టడివేసినట్లు చరిత్రవల్లఁ దెలియు

చున్నది.*వైవిషయమే రామరాజీయవసుచరిత్ర
కావ్యములందును, ద్విపద, పద్యపాలభాగవతము
లందును వర్ణితము. రామరాజీయములో,

సీ. మదకరి కొకటి కేర్వదిగుఱ్ఱములు గుఱ్ఱ
ముదకును విలువొందు ముగగు విచ్చు

కత్తులవా డిబెకాం ద్రట్ట వర్తిల్ల

నిట్టి యేనుగులను మట్టి మూడు

కేలయేకాదు నుద్వృత్తతో నడచుంగః

గదనోల్పాధింకఃగాఁ వలంచె

మొన ద్రుంచి గట్టిగా ముట్టడి విడిసె నా

విప్పిని మిక్కిలి యబ్బుటారి

సీ. ప్రకటనప్రాంగములః గొని రామవిభుఁడు

కందనోల్పాశధానియుఁ గాఁగ వచును

తియును నేలి మహాహవదీక్షః బూసె

బలిమి కలిమి నాకాపనీపకులః బెనును.

వసుచరిత్రములో,

సీ. అకఁడు చులిమఁతుః దలికాఁతుః దక్కకాఁతుః

దనుమస్వాంతుః దాశ్రవనవనాతుః

దనకుతరకందనోలి మహాప్రసాదం

కాంతుః దనరామమేదిసికాంతుః దలరు.

ద్విపద బాలభాగవతములో,

రామశృపాలంబు రాజేంద్రుఁ దొడవె

.....

నెందు నెన్నఁగఁ జాల నిష్ఠకౌర్యమునః

గంధవహిని దుర్గంబులొనుండి

బుక్కయరామభూభుజాః దెట్టివృక్షులు

నెక్కువ యిది యని యెన్నఁగఁజాలి

పీచులు దెబ్బది వేపురాశ్వికులు

నేని కొల్వొంగవచ్చిన నహా నెదిరి

తలవంది మంచుంగొంగునేని

గనియె దచ్చరికంఠః శీర్షింపఁదరమె. !

పద్యబాలభాగవతములో,

కా. గమ్మిల్ దెబ్బదివేపురాశ్వికులు

వేద్యుల్ గొల్వొంగఁ నిక్క పె

న్నమ్మిల్ గమ్మఁగఁ గందనోలు కొను

వేద్యుల్ తాట్టుముట్టు నహా

దిన్నే నుబ్బణగిందితోరె నరి

రాడ్చీముందు.....

.....మక్క

భూభుని రామాధీశుఁ డాహి యనన్.*

లింగభూపాలునికుమారు లగు కొండన్నప
తియు, ఆయ్యపనాయకుఁడును, తిమ్మరాజు అతని
కుమారుఁడు అలియరామరాయలకాలములో
పాపంతదండనాయకులై నుహమ్మదీయవైరినికా
యములఁజేండాడుచుండి రని తెలియుచున్నది.
కొండన్నపతి మానవపురిచెంత నేదులఖానుని
జయించినట్లును, ఆయ్యపనాయకేంద్రుఁడు రామ
రాజదత్తకీరీటరమ్యభూషణుఁడై నట్లును కవి వర్ణిం

*రామరాజీయము పుట. 33, 39; పద్యము 209.

వసుచరిత్ర ఆగ్వాసము. 1. పద్యములు 29, 30.

ద్విపదకాలభాగవతము, ప్రథమస్కంధము. ప. 191-195.

శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణయ్యగారు పద్యకాలభాగ
వతమునుండి వ్రాసినపద్యములు భారతిపత్రిక. సంపుటము
గి. పందిక 6.

చినాడు. ఇట్లే ఆలయరామరాయలతండ్రియైన
తిమ్మరాజు మానవపురికడ నేదులఖానుని జయించి
నట్లును, ఆకవేరిదుర్గమును సాధించియును ద్వీపద,
పద్య, బాలభాగవతములందును వర్ణింపబడెను.

ద్వీపదబాలభాగవతములో,

“రాజచంద్రుడు రామరాజు తిమ్మయ్య

.....

కడిమిపై మానువకడరణివోడి,

గడ్డుపరి నేదులఖాను జయించె

విక్రమంతున నాకవేరిదుర్గము

విక్రాంతు లెన్నంగ వేజేగ సాధించి”

పద్యబాలభాగవతములో

నీ. మానువకడ సవామూరిచో రకులరా

జయము నొందించెనే కార్మకాలి*

.....

*ద్వీపదబాలభాగవతము చెన్నపట్టణములో నేడము
అందుకంటేనీవారు నాది విజ్ఞానగ్రంథమాలికలో ముద్రింప

పై విషయమే ముక్కతిమ్మనార్యకృతపారిజా
తాపహరణమునందును జెప్పబడినది. కృష్ణదేవ
రాయలతండ్రియైన ఈశ్వరనరసింహరాయలు
మానవేంద్రు నోడించినవిషయము ఈక్రిందిసీస
పద్యముపాదమున మనోహరముగా, కవి వర్ణించి
యున్నాడు.

“ పాశశీపవతు దుర్భరమానవత్వంబుఁ
దొలగించె మానసదుర్గసీమ.”

కృతిభర్త - లింగభూషాలుడు

ఈలింగభూషతని భాస్వద్భూజావీర్యనిర్దలితా
రాతునిగాఁ గనివర్ణించెను. ఇతఁడు సుల్తానిఅబ్దుల్
పాదుశాహనుజయించి యతనిని పెనుగొండ వఱ
కును దఱిమివేసె ననియు, డాబాలు పైబడి

బడినది కాని అసమగ్రము. ఇది పూర్తిగ ముద్రించవలసిన
భారము భాషాధారకులగు శ్రీచేంకటేశ్వరశాస్త్రిగారిపై
నున్నది. పద్యబాలభాగవతమునుండి కొన్ని పద్యములు శ్రీచేం
కటేశ్వరమహామ్యుగారు రచించిన బాలభాగవతమునుండి
గ్రహించబడినవి. (భారతసంపుటము. 6. పద్యము. 6.)

డాగులుచేసె ననియు, దళవాయి వేంకటధరడే
 ఈచే మెప్పులువడసె ననియుఁ దెలియుచున్నది.
 ఇతఁడు నరపతిసింహాసనస్థాపకుఁ డనియు, నరపతి
 దత్త నానారత్న భూషకరితురంగశతాంగఘన
 భాగుర్యఁ డనియు వర్ణింపఁబడెను. పై నిజెప్పఁబడిన
 సుల్తాని, గోలకొండనవా బగు అబ్దుల్లా. ఇతఁడు
 గోలకొండను క్రీ. శ. 1612-1670 వఱకుచు
 బాలించెను. పై ని నుడువఁబడిన నరపతి పెను
 గొండ నేలిన పెదవేంకటపతిరాయలు క్రీ. శ.
 (1620-42). సుల్తాని అబ్దుల్ పాదుషాహ, దక్షిణ
 దేశముపై దండెత్తివచ్చి క్రీ. శ. 1638-42 ప్రా
 తముల ఇప్పటి నెల్లూరుజిల్లాను, బూర్తిగజయించి
 తన మాండలికుల నియమించెను. ఈతఁడె పెను
 గొండ నేలుచుండిన పెదవేంకటపతిరాయలపై
 దండెత్తిరాఁగా రాయలసహాయార్థము లింగభూ
 పాలుఁడు దండువెడలి, సుల్తానుని బలాయను
 గావించి, రాయలను పెనుగొండలో సుస్థిరముగ
 నిలిపియుండవచ్చు నని యూహించుచున్నాను.

ఈ యుక్తములో లింగభూషాలుడు దళవాయి
వెంకటధరణీశుచే మెచ్చులందె నని కవి వ్రాసి
నాడు. ఈ వెంకటధరణీశుడు వెలుగోటి వెంకట
పతి నాయనిగారు గానోపు. నెల్లూరు ఉదయగిరి
సీమల నీతఁడు రెండవ వెంకటపతిరాయలచే నమఁ
ముగ బడసెను.*

* Nellore District Gazette Vol. I. Page
63. లేదా వెంకటధరణీశుఁడె పెనవెంకటపతి రాయలు
గావచ్చును.

ఈ పెనవెంకటపతిరాయలు, రెండవరాయలకు (1614-
1639) సామంతుడుగ లిరుచునాబట్టి ఖండము నేలుచుండెను.
మొదటి వెంకటపతిరాయల మరణానంతరము సుభదించిన
కుటుంబకలహ, రాజకీయనిష్టవములందు, రామరాయలకు
వెంకటపతిరాయలు సహాయుడై, యాతనిరాజ్యమున స్థిర
ముగఁ బ్రతిష్ఠించియుండవచ్చును. ఆకాలముననే సుల్తా
నితో యుద్ధముపొసఁగియుండును. కాని యాయుద్ధము
మూడవ శ్రీరంగరాయలకాలమున సుభదించియుండు
ననియు, సుల్తాని, రాయల పెనుగొండకు స్పృశింపఁబడు

క్రీ. శ. 1640 తర్వాత నీప్రాంతమంతయు గోలకొండ నవాబు వశమయ్యెను. (నెల్లూరు జిల్లా) ఇప్పటి ఆనంతపురము, చెంగల్పట్టు, కడప, తిన్నవెల్లి, మైసూరు ప్రాంతములు వేంకటపతిరాయలపరిపాలన క్రిందనే యుండెను.

లింగధూపతి “డాబాలుపై బడి డాగులుచేసె నని” కవి వర్ణించెను. ఈ డాబాలు అనునది పశ్చిమతీరముననున్న డాబుల్ (Dabul) పట్టణ మేమో యని గుండేహము గలుగుచున్నది. ఆకాలమున ఆ పట్టణము పోర్చుగీసువారివశమున నుండెను. ఆ పట్టణముపై దండు వెడలుటకును, పోర్చుగీసువారి కిని, విజయనగరసామ్రాజ్యాధీశులకును పోరాట మేల సంభవించెనో తెలియదు. ఈవిషయము పరిశీలించదగినది.

కొనుటయందు సహాయుడై పబ్బియందునని శ్రీ వెంకట రుజుయ్యగారు కలంచుచున్నారు.

(Sources of Vijayanagar. Vol I. P. 369)

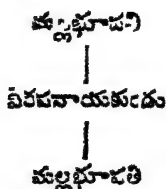
శాసనములందలి రావెల్లవారిచరిత్ర

నెల్లూరిజిల్లా శాసనసంపుటములనుండి రావెల వంశీయులగు మఱికొందఱు కమ్మనాయకులచరిత్ర తెలియవచ్చుచున్నది. రాజరాజదేవుని ఓండ్రెండవ పరిపాలనసంవత్సరమునం దొక రావిళ్లనాయకుని ప్రస్తావన గలదు. ఇదియే రావిళ్లవారినిగూర్చి చెప్పెడి యత్యంతమైన ప్రాచీనశాసనమును, బ్రథమశాసనమునై యున్నది.*వీరిలోఁ గొందఱు నెల్లూరు జిల్లాలో నువయగిరి, పొదిలి, కొచ్చెళ్ల కోట సీమలఁ బాలించుచుండిన సామంతనాయకులు గలరు. వీరును వెల్లుట్లకోత్తులే. పొదిలి సీమను బరిపాలించిన రావెల తిప్పనాయకుఁడును, ఉగయగిరిసీమను బాలించిన రావెల కోనేటి చిన తిమ్మానాయకుఁడును ముఖ్యులు. సాగంధిక ప్రసవాపహరణములోని రావెలవంశీయులకును, పై శాసనములందలి రావెలవారికిని బరస్పరసంబంధము వీరినంకావలెనిబట్టి నిర్ణయించుట దుర్ఘట

* B. V. Nellore Inscriptions. S. (6)

ముగా నున్నది. భావిపరిశోధనమునఁగాని బయలు
పడదు.*

కర్నూలు జిల్లాలో శ్రీగిరిమండలమేలిన మఱి
యొక రావైశవంశీయులు గలరు. వీనివంశ మీ
దిగువ నీయఁబడినది.

ఈకడపటి మల్లభూపతి కర్నూలుజిల్లా వెంక
టాద్రిపాలెమునందు క్రీ. శ. 1612 లో వ్రాయించిన
కొసనముచుట్టి, యితఁడు శ్రీకైలసాంత
మును బరిపాలించుచుండె నని తెలియుచున్నది.
ఈకొసనములో నితఁడు తనపూర్వులు మన్నెరిక
ముగా సంపాదించిన కొచ్చెర్లకోటరీతిలోని సిం

* నెల్లూరిజిల్లా కావనపర్రుటములలో వీక్రిందికావన
ములఁ బరిశీలించ నగును. D. 35; G. 52; G. 84;
N. 33; N. 124; G. 112; P. 19.

గాడికొండ, బట్టెపాడు అను రెండు ప్రాంతములును, వెంకటాద్రి పాలెములోని (ఇప్పటి మార్కాపుర ముతాలూకా) చెన్నరాయస్వామివారి యుత్సవ ముఃల నిమిత్తము దానము చేసె నని తెలుపఃబడి నది.* సౌగంధిక ప్రసవాఽహరణములోని మల్ల భూపాలునివంశమునకును, ఈమల్లనాయకునివంశ మునకును సంబంధ మున్నట్లు గనఁబడదు.

చెన్నభట్టరు - దేశికశిఖామణి

ఈకవి రంగనాయకపాదరాజీవయుగ్మనేవకుఁ డగు శ్రీచెన్నభట్టరాచార్య గురువరేణ్యం బొక నిని స్తుతించెను. ఈ చెన్నభట్టరాచార్యుఁడు లింగమగుంట తిమ్మకవియు, నతనిసమకాలికుఁ డగు తెనాలిరామకృష్ణుఁడును వారివారిగురువుగావర్ణించిన చిక్కభట్టరాచార్యుడేమోయని తలఁచెదను.

క. గురురాయపట్టభద్రుని

నరహరు శ్రీరంగనాయకాంశభవుఁ డ

* Para 55 of to Epigraphical report 1923, 1924. Vide No. 423 of 1923.

ట్టరుచిక్కాచార్యులు మ
ద్దురుఁ దలంచుచు నడుగులకు నతుల్లావించున్.

తిమ్మకవి—చనుర్వాటికామాహాత్మ్యము

క. చాక్కాంతాశ్రయభిట్టరు
చిక్కాచార్యులు మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిక
నిక్కపుభక్తి భజించెద
నిక్కావ్యకలాకలాప మీదేటుటనున్.

రామకృష్ణకవి—పాండురంగమాహాత్మ్యము.

పాండురంగమాహాత్మ్యము శ్రీ శ|| 1580 ప్రాంత
మున రచింపబడినని శ్రీరామకృష్ణకవిగారు నిర్ణ
యించినారు. శ్రీ. శ|| 1584 సంవత్సరమున రచింపఁ
బడిన కామందకకృతిలో దత్తులకర్తలగు వేం
కటరామకృష్ణకవులు పై చిక్కాచార్యుని గృతీకరి
సంబోధనమునఁ జేర్కొనిరి.

క. శ్రీచంచుభట్టరు, చి
క్కాచార్య-వర్యశిష్యయతులితకౌర్య
ప్రాచుర్యపీర్య, గుణర
త్నాచలనయలికదైర్య నయశక్త్యనిధి.

గోపాలకవియు దేశికచక్రవర్తి యగు గురువు
నీక్రింది విధమున స్తుతించెను.

“విరళబోధదేశికచక్రవర్తి
 రంగనాయకపాదరాజీవయగ్న
 గంగతమయ్యమ్మమచరచంపక
 భట్టమ శ్రీచన్నభట్టరాచాద్యు”

ఈ దేశికచక్రవర్తి పదునాఱవ శతాబ్దాంతము
 వఱకు నివసించి యుండవచ్చును. రత్నాకరము
 గోపాలకవియు బదునాఱవశతాబ్దాంత్యముననుండి
 (1575) పదునేడవశతాబ్దమధ్యమువఱకు (1650)
 నివసించియుండెను గనుక, వైచిక్కిభట్టరునకు
 శిష్యుడై యుండనోపు. ఇది యూహ. భావిపరిశో
 ధనలవల్లగాని తెలియదు. కడపటి యార్వీటి
 యుర్విపతులు వారిసామంతులు వైష్ణవగురువ
 రేణుల్లుల బోషింపుచుండిరి. ఇట్టి దేశికశిఖామణుల
 మతాభినివేశమే, ఉద్యటారాధ్యచరిత్రకారుఁ
 డగు రామలింగకవిని, రామకృష్ణకవిగాను, పాండు
 రంగమాహాత్మ్య కృతికర్తనుగా నొనరించుట సంభ
 వించినది. ఆకాలములో నీవైష్ణవదేశికశిఖామ
 ణుల ప్రతిభయుఁ బలుకుఁబడియు ప్రబలముగా
 నుండెను.

రాచిఫ్ వారివంశవృక్షము

మల్లభూపతి

లిక్ష్మణూపాలడు = పెద్దమూలంబ

ప్రొక్కకణ్డె.

అర్జుణూపాలడు = లక్ష్మణూలంబ

లిక్ష్మణూరమణుడు = పెంగమూలంబ

లింగావృణతి = సిద్ధాంతిక

అర్జుణసారమణుడు

కొండభూపాలుడు ౩ వెంగమాంబ

కొండప్పలి

వేంకటకృష్ణాపుడు

లింగభూపాలుడు=భృంగరాంబ

మొట్టమొదట

లింగమాంబ

రామభద్రుడు

వెంగప్పలి.

సౌగంధిక ప్రసవవాహరణమును సూర్పిన విషయము మహాభారతములోని అరణ్యపర్వమునందు గలదు. (ఆంధ్ర మహాభారతమున, అరణ్యపర్వము, తృతీయచతుర్థాశ్వాసములు) మూలములోని కథను బెంచి, కవి మూఁడాశ్వాసములలో నీయిత వృత్తమును రచించెను. హనుమద్దర్శనమును, యక్షరాసులతోడి యుద్ధమును మణిమద్వధయు మొదలైన వృత్తాంతములు నందును నిందును గలవు. భారతములోని కథచొప్పున ధనంజయుఁ డీశమయమున నమరావతియందుండెను. ఈకథలో నర్జునుఁడు దేవలోకమునుండి వచ్చుటయు, యక్ష నాథునితో యుద్ధ మొనర్చుటయు, గౌరవులు పొందవులకుఁ దోడ్పడుటయు, నారదాగమనము, హరిహరాదుల పోరాటము, చతురాస్యుఁడు సత్యలోకమునుండివచ్చి శివకేశవుల శాంతంబు నొందించి, హతులైనవారిని బ్రదికించి, యుద్ధము విరమించుఁ జేయుటయు, మొదలగు నూతన విష

యములను గవి కల్పించి, మనోహరముగ వర్ణించి నాడు. కవి రసజ్ఞుడు. కవిత్వ నిర్ణయము. ఈ కావ్యము కవితాకల్పనమున గోప్యధాని ప్రణీత ద్విపద కృష్ణార్జున సంవాదమునకన్న మిన్నయైనది. కావ్యకైలిని దోనేడు కోనేడు కవికృత బాలభాగవతమున కించుకేనియుఁ పిలిపొనడు. లింగభూషాలుని కీర్తికాంతావర్ణనము (పుట 43) సూర్యాస్తమయవర్ణనము (పుట 141) రసవత్తరములు.

ద్విపద సాగంధిక ప్రసవాపహరణకావ్యమును గోపాలకవివంశమువాడైన గత్నాకిరము అప్పప్పకవి పద్యకావ్యముగ రచించెను. కాని కవిత్వము పేలవముగా నున్నది. ఈ గ్రంథము చెన్నపట్టణములోని వెంట్టువార్డు కంపెనీవారిచే క్రీ. శ. 1897 సంవత్సరములో ప్రచురింపబడినది. పీఠికలోని నీపపద్యభాగము నిందిచ్చుచున్నాను.

గీ. రత్నాకరాన్వయరాజకేళిరుండైన

దుష్టాశక్త రసవత్సనభూడు

గోపాలరాజుచే రూపంబుబడినట్టి
 దివ్యసౌగంధికద్విపదకావ్య
 మచ్చుపువ్వుపద్యకావ్యముగా రచియించుఁ
 దలఁచి భూసురులకు మండమొసఁగి

... ..

కృత జ్ఞాత.

రత్నాకరగోపాలకవినిగూర్చి మొట్టమొదట శ్రీనిడుదవోలు వేంకటరావుగారు విజయనగర కళాశాలవారిమాసపత్రిక (1924) సంపుటము 7, 2-వ సంచికలో నొకవ్యాసము వ్రాసిరి. తర్వాత తద్గ్రంథములోని చారిత్రకవిషయముల 1937 సంవత్సరములో నాంధ్రపరిషత్పత్రికయందు బ్రకటింపిరి. వాషిల్ల భాషోద్ధారకులగు శ్రీవేంకటేశ్వర శాస్త్రిగారు నాకోర్కెపై గ్రంథమును బ్రకటింతుమని 1939 సంవత్సరము జనవరినెలలో నాకోకలేఖ వ్రాసియుండిరి. ఇంతలో యుద్ధమారంభమగుటయు, కాకితములకు గణ వేర్పడుటయు, సంభవించెను. శ్రీవేంకటరావుగారు ఉద్యోగదేశ

మునుఁ జెన్నఁట్రణమువచ్చుటయు, గ్రంథప్రకటన
 మునుఁ జున్నువచ్చుటయు శ్రీకృష్ణగారికి గ్రంథముద్ర
 ణముచూపి ప్రోద్బలముగలిగించుటయు సంభవించినది. వెంటనే గ్రంథముముద్రణముప్రారంభించి,
 వారు నాకెరుకఁజరిచిరి. భాషాద్ధారకనామమును
 వారి కన్వర్తనామ మగుట కట్టికార్యములే గదా
 కారణములు! ఈపీఠికవ్రాయుటకు నాకు సాయ
 మొనర్చినవారు శ్రీ వేంకటరావుగారును, శ్రీసోమ
 శేఖరశర్మగారును; శ్రీ నేలటూరి వేంకటరమణ
 య్యగారి వ్యాసములును నా కుపయోగపడినవి.
 కష్టచరిత్రకారులగు శ్రీకృత్తభావయ్యచౌదరి
 గారు వారు రచించినచరిత్రలో నామొదటివ్యా
 సములోని విషయములు గ్రహించి, యావిష
 యము గ్రంథములలో నుల్లేఖించిరి. ఈపీఠికరచన
 యొడల వారిగ్రంథమును బరిశీలించితిని. పైవారి
 యందఱకు నానమోవాకములు, పరిషత్తుస్థక
 భాండాగారములోని తాళపత్రపత్రులనాకొనుగి,
 అదిగినతల్ యణము నాకుకావలసినవిషయసామగ్రి

కారాజ్యంతరవ్యగ్రుడయ్యును బుపించుచుండిన,
సరిపత్కార్యదర్శియు, నామిత్రుడు నగు రాఘవా
చారి (ఎం. ఏ , బి. యల్.) గారికి నమస్కారములు.

లేఖకదోషములు, ముద్రణస్థలిత్యములు సవ
రించుటకు అవకాశము నాకు లభించలేదు. ఈ
ప్రమాదము మానవప్రకృతి పాతకులు మన్నిం
తురుగాక! దోషములు రెండవముద్రణకాలమున
సంస్కరించెదము.

5-2-1949.

కుందూరి ఈశ్వరదత్తు.

విషయ సూచిక

విషయము.	పుట.
సీక	1
కృతినిర్వచనము	10
కృతినిర్వచనము	19
కర్తృత్వము	20
మల్లభూరక్షణము	21
తిప్పభూరక్షణము	22
తిప్పభూరక్షణము	23
తిప్పభూరక్షణము	24
తిప్పభూరక్షణము	26
తిప్పభూరక్షణము	27
తిప్పభూరక్షణము	28
తిప్పభూరక్షణము	28

విషయము.	పుట
లింగభూపతి	29
మొట్టలనాయకుడు	29
కొండభూపాలునిసోదరుడు ఆయ్యప్పచాయకుని	
ప్రభావము	30
ఆకలికుటుంబము	30
కొండభూపాలునిపరాక్రమము	32
కొండభూపాలునిపాతానము	34
లింగభూపతి : కృతిభర్త	35
లింగభూపతిభార్య భాస్కరాంబ	36
లింగభూపతిపెనుమాకుడు రామభద్రుడు	37
లింగభూపతిపరాక్రమము	37
మొట్టలనాయసిభార్య చెరుమలాంబ : పెనుమాకుడు	
లింగభూపతి	41
భాస్కరాంబవర్ణనము	42
లింగభూపాలునికి కాంతావర్ణనము	43

ప్రథమాశ్వాసము

కథాప్రారంభము	49
అవధికామక వర్ణనము	50

విషయము.	పుట.
పాదపత్రము బహిరంగపరమున నివసించుట ...	54
పరకకాలవర్తనము ...	54
భీముడు కందములములఁ జేయునుట ...	57
ద్రౌపది భీమునితోఁగూడ వనవిహారమునకుఁగోరుట	58
ధర్మరాజు వల దనుట ...	59
ద్రౌపది నిష్ఠురొత్తలాడుట ...	60
భీముడు ద్రౌపది నంపు మనుట ...	63
ధర్మరాజు సంతసించుట ...	64
భీమునిమాధానము ...	65
నకులుడు ద్రౌపదిని పంపు మనుట ...	66
సహదేవుడు ద్రౌపది నంపు మనుట ...	81
ధర్మరాజు సంతసయము ...	83
ధర్మరాజు ధౌమ్యచార్యు నడుగుట ...	84
ధౌమ్యుడు ద్రౌపది నంపు మనుట ...	84
ధర్మరాజు దండలుడుట ...	85
ముందు ద్రౌపదితో వనమున కరుగుట ...	86
ధర్మరాజునిచారము : నకులుని భీముని వెంటఁ బోవునుట	87
కులుని ప్రత్యుత్తరము ...	89

విషయము.	పుట.
ద్రౌపదీదేవిః విశాఖము	... 90
గంధమాదన వర్షకపక్షము	... 104
సూర్యాస్తమయశయము	... 111
భీముఁడు ద్రౌపదితో భర్తృజుకడకుఁ బోవమని చెప్పుట	112
ద్రౌపది అందుల కిష్టపడుట	... 114
సౌగంధికము వచ్చి నారకడఁ బడుట	... 114
ద్రౌపది సౌగంధికములగొన్నింటిఁ జెప్పుచి భీమునడుగుట	115
ద్రౌపదీ భీముల సంవాదము	... 116
నారదాగమనము	... 121
నారదభీములసంభాషణము	... 122
నారదుఁడు ఘటోత్కచుని నందుచిలి కవలఁ ములఁ చెప్పుటకుఁ బోవుచుట	... 124
నారదుఁడు భీమునితో నతనికా కార్యమునం దొక మహాత్ముఁడు సాయపడునని తెల్పుట	124
ఘటోత్కచుఁడు భీమునికడకు వచ్చుట.	... 125
ద్రౌపదియొద్ద భీముఁడు ఘటోత్కచు నుపచి సౌగంధికముల కడుగుట	... 128
ద్రౌపది సంతాపము	... 130

అనుయాయము.	పుట.
సామంత్యమున సామంత్యము ...	139
సామంత్యమున సామంత్యము ...	141
సామంత్యమున సామంత్యము ...	144
సామంత్యమున సామంత్యము ...	147
సామంత్యమున సామంత్యము ...	148
సామంత్యమున సామంత్యము; అక ము సామంత్యము బాహుళ్యము	151
అంజనేయము: దా సామంత్యమును విని లేచుట	152
అంజనేయము హనుమంతుని జూచుట ...	154
అంజనేయము హనుమంతుల సంవాదము ...	154
అంజనేయము: దా సామంత్యమును దాల్చుట ...	181

ప్రతి యా శ్వాసము

అంజనేయము హనుమంతుని విశ్వరూపమును జూడఁగోరుట	187
హనుమంతుడు చెప్పిన యుగధర్మములు ...	190
హనుమంతుడు విశ్వరూపమును చూపుట ...	192
హనుమంతుడు సాగంధికములున్న నెలవు చెప్పుట	195
అంజనేయము సాగంధిక జలకాకరము నమింపించుట	201
అంజనేయము, యక్షరాక్షస సంవాదము ...	201
అంజనేయము యక్షరాక్షసవీరులతో: బోధుట ...	205

నిష్కయము.	పుట.
హతశేషులు కుబేరునికి భీమునివృత్తాంతమును చెబువుట	218
నలకూబరుడు యధమునకు వెడలుట ...	215
మూర్ఖులెల్లవాఱుట ...	218
మూర్ఖోదయము ...	219
ఘటోత్కచుడు ద్రౌపదిపహరుడై భర్తరాజు కడకేగట ...	221
భర్తజాను భీమసేనఁడేడ యని యడుగుట...	221
ద్రౌపది భీమునివృత్తాంతము భర్తజాతోఁజెప్పుట	222
భర్తకనయ ఘటోత్కచుల సంభాషణలు ...	223
నారదాగమనము ...	225
నారదుడు భర్తజానకు భీమనలకూబర యధము సంగతిని తెల్పి సహాయముసేయఁ బొమ్మనిచెప్పుట	226
ఘటోత్కచుడు కృత్రిమహార్య మరుగుట	228
నారదుడు కరిపురమునకుఁ బోవుట ...	229
నారదుడు భీమునివృత్తాంతము, భర్తరాజుదులు సాయమువెడలంబయ్య నాదిగాఁ గలసంగతు లు చెప్పుట ...	229
మర్శోధనామలదుర్భంత్రము ...	231
మర్శోధనుడు పైన్యములతో బధి కావనమున కరుగుట ...	235

విషయము.	పుట.
పాండవులందు లేకుండుట ...	235
క్రిష్ణుడు దుర్యోధనునకు హితము చెప్పుట...	237
కర్ణునియే సంవాదము ...	238
జయరాజగురునాయుల సంభాషణము ...	240
కర్ణగురునూ పు. సంవాదము ...	241
క్రొణుడు, దుర్యోధనుడు వారినిద్దరి నివారించుట	242
క్రొణుడు దుర్యోధనునితోఁ బ్రసంగించుట, అతడు చెప్పిన హితము ...	242
కర్ణుడు, క్రొణుని దూషించుట ...	244
కర్ణ, కృపాచార్య సంవాదము ...	246
కర్ణుడు, కృపునిపై కురుకుట ...	247
అశ్వత్థామ, కర్ణుని కిరము మోడుట ...	248
కర్ణ, అశ్వత్థామల యుద్ధము ...	248
దుర్యోధనుడు వారిని నివారించుట ...	249
కుటోచ్ఛుడు భర్తజానితోఁ గౌరవులరాక నెఱింగించుట ...	250
భర్తజాని భయనంతాపము ...	252
కుటోచ్ఛుడు భర్తరాజునకు మైర్పాటు చెప్పుట	253

విషయము.

కురు, పాండవుల యుద్ధము	...	256
దుర్యోధనుడు, ఘటోత్కచులతో సంధియొనర్చి		
పాండవులకు సహాయుడైపోవుట	...	269
నలహూరుడు యుద్ధమునకు నన్నద్ధుడగుట		272
ధర్మరాజు భీమునిద్దకు వచ్చుట	...	273
అమరావతిలో ఆర్జునునకు నారదుడు, భీమునకు		
కుబేరునకు యుద్ధము సంభవించిన సంగ		
తివి తెల్పుట	...	271
ఆర్జునుడు ధర్మరాజులకడ కే తెంచుట	...	274
కాంగళుడొనర్చిన యుద్ధము	...	294
నలహూరునియుద్ధము	...	294
ఘటోత్కచుడు గూలుట	...	296
భీమునియుద్ధము	...	297
నలహూరు, భీమువేదల సంవాదము	...	303
భీముడు చూర్మిర్లుట	...	309
ఆర్జునునియుద్ధము	...	310
కౌరవికోశము	...	312
కౌరవిని ఆర్జునుడు ఛేదించుట	...	314

జయము.

పుట.

నలకూబరాష్ట్ర చులనమరము	...	314
కుశేరుడు యక్షవీరులఁ బొగడుట	...	330

తృ తీ యా శ్వా స ము

భర్తరాజు సంధిసేనుఁ బూయట	...	337
గాంధీని దాని కొడఁబడకుండుట	...	338
కుశేరుడు పొందెవులతో యుద్ధమున కిష్టపడకుండుట		339
మణిమంతుఁ డొప్పుకుండుట	...	340
ఉభయపక్షములకును సంకులసమర మగుట	...	341
కుశేరాష్ట్ర చులననాచము	...	345
కుశేరాష్ట్ర చులయుద్ధము	...	349
ఉభయపక్షముల పోరాడుట	...	350
కర్ణుని బలపరాక్రమములు	...	358
కర్ణమణి గ్రీవులయుద్ధము	...	360
కర్ణుఁ డలయనము	...	363
అశ్వత్థామ కర్ణునికి సాయపడుట	...	364
కుశేరాష్ట్ర చుల యుద్ధము, ఆర్జునుని మూర్ఛ	...	367
భూతోక్త చునియుద్ధము, అతఁడు మూర్ఛిల్లుట		368

విషయము.

పుట.

సామంతమును మజ్జిమనితో యుద్ధము సేయుట

ఉభయపక్షములవారిని జరిగిన చిత్రయుద్ధము 370

సారమును ద్వారకాపురమునకు వచ్చుట... 375

కృష్ణదర్శనము ... 377

సారకృష్ణ సంవాదము ... 377

కృష్ణుడు సాదశ్వలకు సహాయము సేయుట 379

సారమును కైలాసమున కరుగుట ... 380

శివుని పంకర్పణము ... 382

సారక శివుల సంభాషణలు ... 383

శివుడు మజ్జిమకు సాయపడ సిద్ధమగుట ... 384

మహేశ్వరుడు మజ్జిమని దగ్గఱకు వచ్చుట... 386

ధర్మరాజు చింతించుట ... 387

శివుడు కైర్వణుని నెప్పుట ... 388

సాంజేయ కర్ణ సంవాదము ... 390

శుభాశ్కచ కర్ణ సంవాదము ... 392

మహాదీక్షణయుడు వారిని వారించుట ... 393

శుభి సాంజేవులకు సహాయము వచ్చుట ... 395

కర్ణ కృష్ణ సంవాదము ... 399

విషయము.

పుట.

అష్టమః శుక్లని దూషించుట	...	401
కృష్ణమః శుక్లని తొగడుట	...	402
కృష్ణమః శీష్ణ ద్రోణాదుల దూషించుట	...	403
శీష్ణని వచనము	...	405
కృష్ణమః యుద్ధమునకు సన్నద్ధుడగుట	...	407
శంకరకు జేర శుభాషణము	...	408
ఘటోక్కమః శత్రునితో యుద్ధముజేయుట	...	423
అభిమన్యుడు యుద్ధమునందు మూర్ఛిల్లుట...	...	424
ఘటోక్కమః మూర్ఛిల్లుట	...	430
కృష్ణుడొనర్చిన యుద్ధము	...	431
హరి హర సంవాదము	...	435
హరిహరుల సమరము	...	437
ప్రహ్వదేవుడు హరిహరుల కడ కేటెంచుట, వారు స్తుతించుట	...	439
యుద్ధముమానుట	...	442
హరిహరులు భర్త యక్షవాసులకు సఖ్యమును జేయుచుట	...	443
భర్తవాసరము	...	445

విషయము.	పుట.
యొక్కమూలముననున్న మూలముల ప్రకటన...	447
కవులు మొదటిలో గానములను వ్రాసి	
అది 'కీర్తి' కెప్పుడు ...	448
మనమును మొదటిలో మనము చెప్పియున్నట్లు...	449
మనమును మొదటిలో మనము ...	450
ప్రస్తుతముననున్న మూలము మొదటి ...	451
మనమును మొదటిలో మనము మొదటి ...	451
కవులు మొదటిలో మనము మొదటి ...	452
మనమును మొదటిలో మనము మొదటి ...	452
కవులు మొదటిలో మనము మొదటి ...	452
మనమును మొదటిలో మనము మొదటి ...	453
కవులు మొదటిలో మనము మొదటి ...	453

శ్రీ రస్తు.

సౌగంధిక ప్రసవాపహరణము

పీ ఠి క

శ్రీరామచంద్రః డాశ్రితవత్సలుండు
తారకబ్రహ్మవతారః డచ్యుతుఁడు
సుమతీరాసనుగన్న సుందరాంగుండు
నముచిసూదనముఖ్య నానాదిగీశ
రాజకాంతివిలాసరాజితపాద

5

రాజేష్ఠః డంభోజరాజవంశజుఁడు
నీలాతసీసూన నీరదశక్ర
నీలవల్లుఁడు దయానిర్తలాత్మకుఁడు
జానకీచిత్తాంబుజాతమిత్రుండు
భూసుతమాణిక్యభూషణాన్వితఁడు

10

పరిపంథి వైతేయబలభేదమందు
 హరిన్ద్రతుండం శరణార్తరక్షకుండు
 దశరథభారునేతలనాథగర్భ
 విశదాష్టచంద్రుండు విశ్వంభరుండు
 విలసితసామ్రాజ్యవిభవసంపదలు

15

నలఘ్నః శ్వస్తువాహననికాయములు
 నతులితోదగ్రజయప్రతాపములును
 వితతసౌఖ్యంబులు వేడ్కతో నొసంగి
 రావిల్లరింగ భూరమణశేఖరుని
 భూవరసుతునిగాఁ బోషించుఁగాత.

20

తలఁబ్రాలవేళ నెంతయు సిగ్గుదోచుఁ
 దలవంప గళరత్నతారహారాగ్ర¹
 మానితమాణిక్యమధ్యభాగమున
 వానాసురస్తుత్యు నవ్యచారితు
 మకరకీతనోటి మహితరావణుని
 కలలలోకాభారు జగదేశవీరు

25

1 తలపందిగళరత్నతారహారాగ్ర. (క)

భూమండలాధ్యక్షుఁ డుండరీకాక్షు
రాముని సుగుణాభిరాముని మదిని
భావించి చూచి సంభ్రమమునఁ బొదలు
పాపనగుణధామ భామాలలామ 30
సీతామహాదేవి చెలువంపుఁది
భ్యాతిగా సకలసౌఖ్యములు సంపదలు
రాజిల్లు సిరు లిచ్చి రావిల్లలింగ
భూజాని ననయంబు బోషించుఁగాత.
చక్కెఱకవణంబు చవిగొని మెక్కు 35
జక్కి నెక్కినబోదు సమయించు వేల్పు
వలిగట్టుపట్టికి వలపులు గులుక
నెలమి దేహం బర్థ మిచ్చినదాత
పాపబువ్వకు బుట్టు బలియొ సోదరుని
చేపట్టి కోర్కె లిచ్చినదయాజలధి 40
సొలపుచీకటిగుంపు సొంపులబెంపు
చలివేడి వెలుగుల జరుగుచక్రములు
దుక్కి కైదువబూను దొరబిడ్డతమ్ముఁ
దక్కనసేర్చిన యబల పెద్దన్నఁ

జేలఁగుచు రాజుగాఁ జేసిన యతని 45

కలకంఠకంఠిని గన్పరచు

సిరియింటఁ బుట్టిన చిన్న బాలకుని

కొడుకు వెన్నున నుద్దుపొడవకు పెక్కొంఱం

దురసుమాళము వాల్చి తొలివేల్పు దునిమి

యొప్పుగా గొనివచ్చు సుత్తమాశ్వములు 50

నలఁ బోకిములు చరాచరంబులును

మెలకువతోడ నిర్జించుసారథియు

సుమారు జేజేలకు చునికైన వెలయు

ఁ బియ్యమున న్నెలబంగారువిల్లు

తొగవైరినందను ద్రుంచువా మున్ను 55

తగగన్న మిన్న మేతలుగొన్న నారి

యొచ్చొటఁ దలఁచిన నెందుఁ జూచినను

వచ్చట వెలుగొందునట్టిసాయకము

గలిగి యెన్నొందినగంగాధరుండు

విలసిత బహుభాగ్యవితతు లాసంగి 60

గాయగోవాళుని కరితకేళాది

కాయని నల తతిరాజున్నుభుని

శ్రీలచే జగతి రాజులు లింగధరణి
పాలుని దుర్గాధిపతిఁ జేయుఁగాత.

ప్రాణనాథుని జటాబంధంబు మాన్చి

65

మానిత సవరత్న మకుటంబు దాల్చి
షేరైస పులుకల నేరులు దిగిచి
భూరి నకాత్తకహారములు పొసంగించి
సన్నుల వినుసొమ్ము కడలకు వైచి
సన్నుత దివ్యభూషణము లమర్చి

70

పూవిల్లుభస్మంబు పూత బోదుడిచి
తావులు గులుకుగంధంబు మై నలది
గజచర్మపటము చక్కఁగఁ దొలంగించి
రజతాంబరంబు తీరంబుగాఁ గప్పి
గ్రక్కున పులితోలు కాశ నల్లించి

75

తక్కక కెంబట్టుదట్టి పొంకించి¹
జోగివేషము బాపి సొగసై నపుట్టు
భోగియాపంబు సొంపుగఁ జొసంగించి

1 తక్కక కెంబట్టు దట్టి పొందించి (చ)

హరుమీన నలకొన్న యచలేంద్రకస్య
 గతిమెతో బసువశంకరవిరుదాంకు
 గురుతరవెల్లుట్లగోత్రపావసుని
 గండరగండని ఘనశౌర్యధనుని
 గౌరడభాత్రనాభు కూర్మిగండనుని
 ఘనుని రావిళ్ల లింగమహీతలేంద్రుఁ
 గనికరం బొదవ వేట్కలఁ బ్రోచుఁగాత.
 కళలు గుల్కెడు తమ్మిగడ్డియమీదఁ
 బలుకు తొయ్యలిఁ గూడి పరమహర్షమునఁ
 గొలువుండ బ్రహ్మాండకొట్ల నిర్మించి
 యలరుచు నున్న యాయండంబులందు
 స్థావరచిర్యక్షప్రచారజంతువుల
 జేవదైత్యగ్రహదిక్పాలవర్య
 తారకాద్రిపయోనిధానకాంతార
 భూరిచతుర్దశ భువనభూతముల
 నొవరఁ గల్పించి యాయుక్తప్రమాణములు
 ననువొంద లిఖించి యాహారవిధులు
 నద్భుత క్రిడావిహారసంగమము

లున్నచ ప్రాభవోద్యోగములు పెక్కు
మరియూపలును ధర్మమర్తకర్తములు
కౌర్యవైర్యోదారచాతుర్యమహిమ
లలరుచు రచియించి యబ్జకాండముల 100
వెలుపల లోపల వెలయుచు సంచ

రింపుచు మెలగు విరించి నెయ్యమున
ఛంపూర్ణకమణారసంబు లుప్పలిల
నాయురారోగ్యంబు లతులితమతియు
క్రేయ నుపాయంబు జెలువొంద నొసగి 105
రావిల్లకొండ భూరమణుని లింగ

భూవల్లభుని దయఁ బోషించుఁగాత,
చకలవిద్యలకెల్ల సాక్షి చా నగుచు,
చలంకమహిమ రాయంచపై నెక్కి,
ఊతిలేనివారికి మతులు గల్పించి, 110
కృతిలేనివారికి గృతులు గల్పించి,
యిలమతికృతులచే నెల్లభాగ్యములు,
కలితసత్కర్మలు గలుగఁగఁజేసి,
నరుణిహ్వ నటించు వాణి మృగాక్షి

- యరువంద నాదిగల్గే శ్వరభవ్య
 బిరుదాఃకునకు లింగవృద్ధిపిశ్వరచకు
 సరసచమత్కాః చాతుర్యసీతి
 విదులత వ్యజ్ఞానవిభవంబు లొసఁగి
 కొనుకొందు కృతినాయకునిఁ జేయుఁగాత.
 అని యెఱుఁగవచ్చునై రవాక్తలోచనుని 115
- వనజాసనాది గీర్వాణమూళిక
 ముకుటకొటి ప్రభామండితమృదుల
 వికసితపాదారవిందు ముకుందు
 వర్ణించి నేవించి వరహిమృతైల
 వర్ణని గజరాజవదనుని నేక 120
 దంతుని శంభునందనుని గీర్తించి
 సంతతకరుణారసస్వచ్ఛహృదయ
 నులవేదపురాణకాస్తాధికారు
 వికటమహోద్బంధ వేదండసింహు
 నరుదైన బ్రహ్మరథారోహణాధ్యు 125
 చిరతరగీర్తి దేశికచక్రవర్తి
 రంగనాయకపాదరాజసయుగ్మ

సంగతహృదయచిత్రచంద్రక
భట్టహృదయచిత్రభట్టరాచార్యు¹
భట్టహృదయపాదపద్మములు దలచి 135

పరయశోధనలు గీర్వాణాంధ్రకవులు
సంతంబు గుణులించి నేర్పు వహించి
చాటు వాక్యోఫలక్షణలక్ష్యశబ్ద
నాటకాలంకార నవ్యప్రబంధ
సారాధ్యసంగ్రహ సర్వజ్ఞమూర్తి 140

కారుణ్యసుకవి ముంగరకానసుకవి²
చంద్రు చారిత్రము ల్జననాథ సభల
పాండ్రమతీస్ఫూర్తి సన్నతీజేశి
బహువిధాలంకారదగుంభనములు
మహితశయ్యాపాకమార్గవైఖరుల 145
నవసననాయకనాయకీభావ
వివిధలక్షణముల విలసిల్లు నొక్క

1 సంగతహృదయాభ్య సచ్చంద్రక భట్టరు క్రి చెప్ప
భట్టరాచార్యు (క) 2 కారుణ్యసుకవి ముంగరకానసుకవి(క)

రమణీయకావ్యము రిచియించఁ దలఁచి
విమలచిత్రమున భావించుచుండఁగను

— కృతివర్ణనము —

తనకీర్తిసకలబాంధవమిత్రసుకవి
జనచకోరములకు చంద్రికగాఁగ
తనప్రతాపభాగిని దర్శితారాతి
వనసంతతికి దవవహ్నియు గాఁగ
తనదయ శరణాగతవిరోధితతిః
ఘనతరం బగుచక్రకవచంబు గాఁగ
తననికాతకరాసిభారవిరోధి
మనుజేంద్ర చేతతామత్తకాసినులఁ
దొలఁగక బొందించు దూతకగాఁగ
కలిత శృంగారవైఖరులఁ జెన్నొందు
తన మహాన్నతనవ్యథామంబు భాగ్య
వనజకుందిరకు నివాసంబు గాఁగ
జననాథు లెన్న విశ్వంభరవెలనె
ఘనుఁడు రావిల్ల లింగమహీశ్వరుండు
రసికాగ్రగణ్యుండు రావిల్లలింగ

- వసుధాధిపతి సాంద్రవైభవభాగ్య 165
 వినుతసంపదలచే వెలయుచునుండి
 యనుమొంద నొక్కనా డరుణోదయమున
 మెలకువచే నిద్ర మేల్కొంచి లేచి
 చలనొప్పు దంతభావనము గావించి
 మున్నుగా వన్నీట ముఖమజ్జనంబు 170
 జెన్నొంద నాది లక్ష్మీనాథుఁ దలచి
 భాగవతోత్తము ల్బహుతాళగతుల
 భోగిశశయనుని పుణ్యకీర్తనలు
 వినుపంప వినులవిందుగా వినుచు
 తనరంగ నామతీర్థంబు గావించి 175
 గరిమ మీరంగ శుద్ధిగంగోదకముల
 సుకుచిరంబుగ భూమి శుద్ధిచేయించి
 విహితంబుగా నందు వివిధవిచిత్ర
 మహనీయరత్నకంబళము వేయించి
 యమనియమప్రముఖాష్టాంగపూర్తు 180
 లమరంగ పద్మాసనాసీనుఁ డగుచు
 బరంగ హస్తీకపాలభాతిధారులను

ధరణి నీతియు రిపు త్రాటకం బరగ
నలకు వట్టెలు లాచరింపుచును
సలకతోడ్పడగాని జాలాంధరములు ¹ 185

మొదలైన దశవిధంబులముద్ర లేలమి
గదియించి యడచు పింగళ సుషుమ్న
మశిషూ కాది గామములు కమనాల్లు
సోపల సున్ననాడులు వివేకించి
శీతలాస్త్రమరిభస్మకమూర్ఖులైన
లాతలంబి భవనాదిచామముల 190

గలయష్టవిధకుంభకము లేర్పరించి
కలకపలపుగుంభకముల గుంభించి ²
లిలనో నాసనలింగహృత్సాధి
తాటుమూలలలాటతటములయందు 195

సాధారమణిపూరకాదినామముల
సాధారణంబులై సరస వర్ణింప
పరునడి నాల్గారు పది పది రెండు

1 సలకతోడ్పడగాని జాలాంధరములు (క)

2 కలకపలపు గుంభకములు గుంభించి (క)

విరివిగా పడియారు వేలవత్తముల
నలరుచు నుండెడి నారుపత్తములు 200
శెలువొంద పననునిచే మేలుకొలిపి

నాభిపత్తంబు క్రిందట ముమ్మూల
శోభిల్లు బాహ్యండు నుడుచిరంబైన
గంభీరనాభికాకాండంబులోన
గుంభించి యనిలుగొని దానిచేత 205

నాధారకమలమధ్య త్రికోణాంత
రాశీవరేభాంతరాక్షరానలము
వెలుగించి వాయువు వెస నందు నిలిచి
పాలుపొంద నెనిమిదిముఖములక్రిందఁ
దనరు పశ్చిమనాడి తలక్రిందుజాట్టి 210
వెనుబాము బలునోరు వెడలంగఁజేసి

నలుపుగా పశ్చిమనాడిలో నునిచి
వెలయు వేట్కు లనేకవింశతిమణులు
బెనఁగొని సంతాపభేద్యమై యలరి *
వనజాస నేళవిష్వక్సేననామ 215

* బెనగొని సంతాపభేద్యమై యలరి (౪)

ములు గలగుల్లశంబు మురుపున నున్న
యలఘుగ్రంథిత్రయం బెలమి డెవించి
తలన నాపైని యహస్త్వముఖాంబుజంబు
దలక్రిందువేసి యందలిసుధారసము

తలకొని హృదయపద్మములొన నునిచి 220
మలయుచు యోగసామ్రాజ్యసౌభాగ్య
గరిమచే చలజగన్మయాకారు

వరవస్తు నవ్యయస్రణవస్వరూపుఁ
బరమాత్ము భూమధ్యభాగనివాసు
శరణార్థతకోటచతులప్రకాశు 225

మానితమలి నాదిమథ్యాంతరహితు
థ్యానించి హృదయపద్మంబున నునిచి
పారిహరభక్తుల కాచార్యులకును
గురుభక్తిహితవందనోపచారముల

జాంబూనదాంబరసదృష్టాక్షణములు 230
తాంబూలయులేముగా దానముల్లేసి
యాచార్యముఖ్యుల కభివందనంబు

లాచరించుచు వివయంబునఁ బనిచి

హితబాంధవులఁగూడి యిష్టభోజనము
 లతిమోదమునఁజేసి హస్తముల్ గడిగి 235
 పాలుపొంద ఘనసారముల మ్రుగ్గు లిడిన
 విలసితవిధుశిలావేసికమీఁద
 రాజిల్లు నూతనరత్నకంబళము
 పై జీనిహొంబట్టు పరుపుపై వేడ్క
 పసియించి యిరుమైలననితలు గొల్వి 240
 కుసుమసాయకులీల కొలుపుచ్చ వేళ
 నేమంబుతోఁ జెంత నిలిచి వేరొక్క
 భామిని కర్పూరభాగంబు లొనఁగఁ
 జిత్తంబు రంజిల్లఁ జేరి వేరొక్క
 మత్తకాశిని యాకుమడుపు లంఘియ్యి 245
 సొలపుల వలపుల సొంపుల నొక్క
 పొలుతుక పరిమళంబుల మేన నలది
 హవణికెగా నొక హరినీలవేణి
 నవరత్నమయభరాషణములు గీలింప
 నేరుపుతో నొకనీరజవదన 250
 తీరుగా కస్తూరితిలకంబు దీర్చ

సిరిమీర నపు డొక చిగురాకుఁజోడి
 వరువడి జాళువాపాగ గీలేఁచ

జనసుతం బగుమరుసాచచ్చడంబు
 వనితె నొక్కల వలెవాయిగాఁ జేర్చు
 ఘన మూరుకాయరగండపెండార

255

మరువుగా నొక లేమ యంఘ్రి గీలింప
 చెంగలించినవేట్కుచే నప్పు డొక్క

యంగనామణి నిల్వబడ్డంబుఁ బూన
 కలితశృంగారములో నైకొని లేచి

260

కలకంఠికంఠులు కైదండ యెరుంగ
 కమనీయరత్నకంకణములు మెరయ

రమణులు వింజామరంబులు వీన
 రమణీయకయ్యంతరంబులు గడచి

కొమరుమీరిన కొల్లుకూటంబుఁ జేరి
 హేతులు పుత్రులు పురోహేతులు సేనాధి

265

పతులు సామంతులు బంధువర్గంబు
 మన్నులు గురికాండ్లు మండలాధిపులు

పన్నులి కెక్కినచతురంగబలము

కవిబుధగాయనగాయనీవంది 270

వివిధనటీనట విలసితఘటన

అఘటనాఘటనాఖ్యఖడ్గప్రపేణ

పటుతపోపాయులై పరఃగుమంత్రులును

తగుగాయబాగు లెంతయుఁ జేరి కొలువ

నగడతనవకత్తు సింహాసనంబునను 275

వెలయు సంగీతాదివిద్యల వినుచు

వలయు నాట్యప్రభావములు గాంచుచును

శ్రీయుక్తుఁ డగుచు రాజిల్లు వేషకల

వేయిగన్నులుగల వేల్పుచందమున

రావిల్లతంగభూరమణచంద్రుండు 280

కోవిదవినుతుడై కొలువుచనుండి

నామీద కృప నుంచి నన్ను రావించి

ప్రేమతో లాలించి పెంపుఁజేయించి

తాంబూలయుతముగా ధనమణిహార

జాంబూనదాంబరపైంధవాంధోలి 285

కాదుల తగునగ్రహారంబు లొసంగి

నాదిక్కు వీక్షించి నయమొప్పు బలికె.

తనకు వేట్టు మదంకితముగా నేయవలయు
 కనిన హస్తించి నే నానంద మొంది
 పంశయం బెడలించి సత్కృతినాథు
 వంశావతారంబు వర్ణింతు నెలమి.

❖ కృతిపతిమంశానుష్ఠానము ❖

తులుగరతనవట్టి తొలుతటిచికిలి¹ 310

ములికిలో నుండి కల్లుల నీనురాణి
 వాసంబు నేవేళ వక్షంబునందు

భాసురొన్నతి నుంచు భక్తవత్సలుడు
 పాల మున్నీట పాపని లీలఁ దాల్చి
 మూలనున్నయ్యసొమ్ములు మెక్కుజక్క 315

పై నెక్కి విహరించు పరమపావనుడు
 దీనశరణ్యుడు దిక్పాలనుతుడు

సర్వవిద్యాకళాశాస్త్రపురాణ
 పర్వతాంభోనిధి బ్రహ్మవతార
 తారకాయుధభూతదంతిదిగబ్బ 320

1 తొలుగర తనవట్టి తొలుతటిచికిలి (క)

వారిజహితయోగవర్ణనమ్
 రసతిథిమాసంసంహాసితమ్
 వసుమతివిధిభావభూమిని
 కలితంబుగై నవాగమలము బోల్పు
 బుల్బులగు కథించి ధారాకరహింపి
 కవి ప్రసాదజగదాబు గలయొకిమిది
 కవి ప్రసాదజగదాబు వాగరు కన్యకుని
 వాగభూమిలకవర్ణనై భవస్ఫురణ
 జగముకియగును సాహసవలోన్మకుడు
 కవిలాగుముముసీంద్రచంఘముల్ పొగడ
 నకలంకధృతి బోల్పు నట్టిలోచనుడు
 పరగ నాశ్రీహరి సాదవర్తమున
 సునినదితో గొడ పరాద్రకులంబు

325

326

— కమ్మకులము —

కలిగె వారలలోన కమ్మకులంబు
 బలశౌర్యజై ర్యప్రభావచాతుర్య
 వరదానధర్మదుర్వారసంపదల

325

తరుతటా కాదిసంతానవైఖరుల
నుకుచత్యవాక్యపరోపకారముల
పరగుచు సకలభాందవాక్రతుల
నలవడఁ బ్రోచి విద్యావహుఁడుములు 340

తెలిసిన సర్వజ్ఞుఁడతఁడు వహించి(?)
పరిపంథిపీఠుల బంధించి వైచి
తరణాగతశ్రేణి సత్కృపఁ బ్రోచి
మానితవల్లా శ్రమములవారలకు
భూనుతంబుగ కల్పభూజంబు లనంగ 345
కరుణ కాథారమై ఘనతరకీర్తి
విసుడునంపదలచే పృథివిపై వెలసె

— మల్లభూర మణుడు —

అకమ్మనంశసుఖాంభోనిధియందు
రాకానిశాకరరమణ చెన్నించి
యనుపమాటోపసాహసవిక్రమార్కుఁ 350
డనుచు రాయకుమారు లభినుతించగను
విమతరాడ్పయదమై విస్తయం బగుచుఁ

గొమరొందుగుడిసాటికోటచెంగటను
గుతలాధిపతులెల్లఁ గొనియాడి మెచ్చు
గుతుబుసాహజబలంబు ఘోరించి నరికె 355

చెల్లుగా నాయలచే హెచ్చుబిరుదు
లెల్లఁ వైకొని మహాహితరాజహృదయ
భల్లవ భావ ప్రభావంబై మీ
మల్లభూకమణిండు మహిక్షీర్తి నించె,
వినుతులు గాంచు రావిళ్ల వరమల్ల 360

— విష్ణుహరి —

జననాథు చంద్రవంశంబున నలరి
ఘోరావహాకిరీటి గుణరత్న మేటి
వీరాగ్రగణ్యుండు వితలేపుణ్యుండు
కురబిలసమువర్తి కటుధర్మవర్తి
నిరుచుక్షీర్తి మన్నియచక్రవర్తి 365
చంద్రార్కసయనపూజావిధేయుండు
పాండ్రసత్యవ్రతాచారవర్తనుడు
రవివంశమున శ్రీరామచంద్రుండు

భువి నుద్భవం ప్రేనహాల్కి జన్మంచి
జననాఘ లెన్నఁగా జగత్తెవై వెలసె 370

ఘనఁడు తిప్పక్షమాకాంతశేఖరుఁడు,
ధీరుఁ డారావిల్ల తిప్పభూభుజుఁడు
హేరాశముగ థాత్రి యేలుచు నుండి
భుజబలౌద్ధండులై పొదలుచునచ్చు
జగపతిదళములు గదిసి చెందాడి 375

వికలంబుగాఁ జేసి వెన్నంటి తరిమి
యకలంకబిరుదధ్వజానకులొట్టు
గొడుగు లందలములు గొనబుపల్లకులు
బెడిదంపుభేరులు పెద్దబూరుగలు
వన్నెవన్నెగుడాల్లు వాజులు కరులు 380

చెన్నొందఁ గైకొని నిరులచే వెలసి
తనకీర్తి సకలదిక్టమల నింపె
జనపాలు రెన్న రాజ్యము చేయుచుండె,

— తిప్పభూపతిభార్య పెద్దమాంబ —

పరమసాధ్వీమణి పటుశీల యనగ

బరంగు వెద్దమాంబాగర్భమునను 385
హరిహరసదృశులై యలరిగ సుతుల

లిష్టసూత్రగుహాదులు అంజనవాయుఃకుమారాద్భి
నిరువురఁ గాంచె నుహితసమ్మతులు
బలశౌర్యధనుసయ్యవత్సతజేంద్రు
నలఘుతేజాని వేంకటాద్రిభూవిభుని
వరయ నాయకుపురయం దగ్రజాండు 390
వరదపావనుఁడయ్య వత్ససేలేంద్రుఁ

— { అయ్యవరాయణభార్య లక్ష్మమాంబః
నమరుఁడు లిష్టసూత్రుఁడు. } —

డలికేలవలె లక్ష్మమాంబికయందు
సుతుని శ్రీతల్పకసుంధరాధిపునిఁ
గని పెంచి పకలభూకాంతులు గొలువ
మనుడ తనయుని పట్టంబుగట్టి 395
ఊతి నెంత వారికి చెల్లని విరుదు
లలితయంబుగఁ దార్చి యలరఁ బట్టించి
హాగలు గగ్గోలురాయ హజీరుఁ డనుచు¹

¹ హాగలు గగ్గోలురాయ హజీరుఁ డనుచు (క)

ముగురుదు నేదార్లు మొగి పన్నుతింప
బాపురే మాయయ్య భరిభరి యనుచు 400
గోపాలరాజు చేకొని చూచి మెచ్చ
నభుకు బెభుకును లేక నాహవభూమి
తెలుగుబిజ్జలుమాడ్కి తెగువతోఁ జొచ్చి
మొనసి కందనయోలి ముట్టడి యల్ల
మునుమున్నె విడిపించి మోహరందైన 405
బలుదునేదారుల భంజించి వైచి
పాలుపొంద గంధేభముల నుగ్గుఁజేసి
పొదలుగ నీబుల పొం గణగించి
యెదురుపఠాణీల నెల్ల మట్టాడి
చెలరేగి యెగసి వజీరులఁ జిదిపి 410
కలడక్కినీలఁ జీకాకుఁ గావించి
దేరాలత్రాల్కెల్ల తెగ నరికించి
కోరి భాండారముల్ కొల్ల లాపించి
తనపేరు వారికందనయోలికొట
యనురాగమున సొచ్చి యారాజుచేత 415
మెచ్చులు గైకొని మేదినిపతులు

నిచ్చలు జూచి నృపులెల్ల నిరంజ
 గెలుపులరాజని గీర్తించి పొగడ
 విలసిల్లు రణకేళి విహరించె నెలమి
 అతనితనూభవుఁ డగుతిప్పవృషతి 420
 కుతలాధిపతులెల్లఁ గూర్చితో మెచ్చ
 భరణే వేరైన యాదవని దుర్గంబు
 సురభాణి లగ్నగా చూర లాడించి
 తగువడిమల దునేదాసులు జంపి
 పొగరు తురుష్కులు బోనీక త్రుంచి 245
 కలపాళెగాండ్ల చీకాకు గానించి
 చెలరేగి జయలక్ష్మి చేకొనివచ్చి
 చల్లనివాడని జనులు నుతంప
 నెల్లమహీర్థులి యేలుచుచుండె
 అంగనాజనమనే యెలినీలవేణి 430

— { తిప్పసుందరిభార్య పెంగమాంబ; } —
 — { కుమారుడు చింగభూపాలుండు } —

సింగారవతి యను జెలువొందినట్టి
 పెంగమాంబికయందు వితరణగర్జ

లింగభూపాలు లాలితయశోధచునిఁ
గనియె నాలింగభూకాంతశేఖరుఁడు
తనదానధారావిరాసవాహినులు

435

వనధికి కళ్యాణవైఖరుల నెరప
తనభుజంబున భూతభాక్త యేవేళ
ఘనరత్న కేయూరగరిమరాజిల్ల
మచుజాధిపతులు నెమ్మది కాన్క లొసంగ
ధరణి యేలుచునుండెదగుముహూర్తమున 440

— { లింగభూపాలునిభార్య సిద్ధాంబ; కుమారులు } —
కొండభూపతి, ఆయ్యపనాయఁడు

పరగ నర్రావుల పర్వతాధిపుని
కన్నియ సిద్ధాంబి కరుణావలంబ
నెన్నఁగాఁ బెండ్లియై యెసగుచునుండి
నీరజాప్తప్రభానిసితాసివిజిత
ఘోరాహితస్యపాలు కొండభూపాలు

445

సతతవదాన్మృతసన్నసత్కంతి
జితచంద్రనయ్యపక్షినిసాధచంద్రః

బుత్తులుగాఁ గాంచి పాలుపువహించి
 తాత్రీవతులు మొచ్చు భవవేదై వెలసె
 ఆకుమానులతో నా నార కావన్య

(4)

— వివర్ణనా చారుని రచనము —

భేదంబున బుద్ధుడతి భేదములందు
 బలభేదివిభవందు బలు భేదిగలది
 జలరాశి టంక శుంభత్వోన్మీన రాజి
 పురహ్నుకన్యోల భవనభేదాన
 పరసైవ్యుత్తరము బుద్ధుడ గాయ
 గంధోగ్రజగనొబ్బ గండ్రచండ
 గండరగండవిఖ్యాతకేళాది
 రాయచోరాని దుర్గవిభాశచతుల
 గాయగోవాశరత్తచ్చత్రబసున
 శంకరసర్వేశనిశ్శంకపాహసుని

(5)

460

— వెంకటాచరి —

వెంకటాచారుని విమలచారిత్ర

1 బలిరాటంకశుంభత్వాంద్యరాజ్య (5)

శ్రుంగరాటోపప్రచండాధిరాజ
 పుంగవప్రాభవభుజగర్వహరణః
 గరుణాఽయోనిధి గాయగోవాళి
 విరుపాంకుః డగులింగప్యశ్వేతలేంద్రుః

465

—ॐ సంగభూషణి ॐ—

గర్వతః తిప్తువీరగగనిసింహాచూర్ణి

—ॐ ముద్దులనాయః ॐ—

ముద్దులనాయని మోహనాకారు
 నిటువంటితనయుల నిరవొందఁ గాంచి
 పటుసత్యశీలుఁడై ప్రబలుచు నుండె *

* శంకర నిశ్శృంగకౌర్యహంవీర

కంకణహస్తసంగడిరక్షపాల

శత్రుమహినాథి సముదయాకార

చిత్రతాంగదభిమహింహరరాట

వరకౌర్యముఖ్యనానాభవ్యదీపః

భరితుఁడు కొండభూపాలశేఖరుఁడు

తనశీర్షి భూనభోంతరములు నింది

భునులు భూజనులు వత్సవ్రులు మఱింప

బలియుఁ దాకొండభూపాలసోదరిఁడు

470

— { కొండనామని పోదరిఁడు అయ్యో } —
 చా. 45 ప్రభావము

విలసితసాహువిక్రమామృతంబు

గునతరకరసింహిలాపాలంబు

చంభర్యగాంధేయవృక్షేతరుఁడు

రాజ్యలలితలయు కష్టాట శ్రీరామ

రాజదత్తకీరీటరమృభూషణుఁడు

475

మనసిజాకృతి చెంచుమలమారకార

ఘనవిరుదాంకుండు కలితతేజంబు

నరసుతు నయ్యవనాయకేంద్రంబు

ధరణీశు లెన్న భూస్థలివార్తకెక్కె

అమోద మెసంగ నయ్యవనాయకేంద్ర

480

— అభిరమింబము —

భామిని వెంగమాంబామణి గర్భ

విదుషి వాల్మీకి చక్రవర్తివరదే

విరళాంధ భామిని నేలుచునుండె (8)

మంతుక్కి-క మేటిమన్నీలతోడ
 పంతుముల్లలధరాపాలురతోడ
 బలువిడి చతురంగబలములతోడ

— వింశతీపాదముల కథాక్రమము —

నలనొప్పు పలువైభవములతోడ
 భగవదీప్తులకరవాలుఁ బూని
 సరిలేని చికిలిపచ్చలబాకుగట్టి
 కరకుకెంపుల బాపికంబులు దాల్చి
 తరలక కరపీరదామంబుఁ బూని
 సిరిగుల్కు రత్నాలసింహతలాట
 లిరుదాంకముల చాల పెంపొందు జనన
 తురగంబు పై నెక్కి తోరంపువేడ్క
 సరసల నీరసేనలు జల్లుచుండఁ
 గొప్ప యెఱ్ఱనిట్టుగొడుగులనీడ
 నొప్పు చల్లనిగాలి యెందపుచు నుండ *
 చెలువొంద బయలక్తి చేకొనుకొలుకు

* నొప్పుచందులు గాని యెఱ్ఱదక్రింద (క)

కులుకుచు జను పెండ్లికొడుకుచందమునఁ
 బొదలుచు మానవపురిచెంతఁ జేరి
 పదరు నేదులకాహుబలములమీఁద 515
 గొదకక హరిణంపుగుంపుల గాంచి
 కొదమసింహము చొచ్చుకొమరు చెన్నొంద
 తేజని చేసల్లి ధే యని నూకి
 యాజరంగము జొచ్చి యహితనైస్యముల
 గకవికల్ గావించి గద్దించి నరికి 520
 ప్రకటించి తనపేరు వారిపోనీక
 నెదురు రావంతుల నెలమి హుజీర్ల
 పొదలుదునేవాల్ల పుడమిపైఁ గొల్చి
 హత్తి వెంబడివచ్చు నవనీళు లెల్ల
 తత్తరంబున వెన్నఁ దగులునెట్టంగ 525
 నిరు మొసల్ నరికిన నేదిక్కుగన్న
 ధరదొల్లియాడెడుతలలును నెగసి
 పడెడికండలు బెట్టుపారుర క్తములు
 పొడియైనయలుగులు పొలియు రాహుతులు
 గలిగి యొప్పెడుమహాకదనరంగమున 530

సభకు బెభకును లేక ననినెయువేళ
వేయూరు లెన గాడి నీవున వెడలు
గాయముల మహావశకంబులుగాగ
వెక్కుచుండు మేన విరిగినయలుంగు
లక్కజంబుగ హీనహారములగాగ
వెనగొని మైత్రేలు ప్రేవులసొబగు
తనకు నుత్తరజన్మిదంబులు గాగ
తరల రంభాదితరుణులు మోహ
భరితలై తనదిక్కు భావించి చూడ
ఆచంద్రతారార్క మగువట్టికీర్తి
భూచక్రమున నించి పోరిలో వెలసె.
ఆమహావీరుని నాత్మజులందు¹

535

540

— కొంచెమూసాటుని నంతానము —

రామాభిరాముడు రణభయంకరుడు
వితరణగర్లుడు విద్యులభోజు
డతిలకాలి దయాపయోజలధి

545

1 అనునాహుతి నాత్మజులందు (క)

లింపైన వాహిను తెన్నంగదగిన
 కొలుకులు నొరపైన కోన తెచ్చోట
 గల వచ్చటికి వేగ గమనించవలయు
 అనిన సంతోషించి యనిలనందనుడు
 చనుమార్గములను గంజాతలోచనకు 755

గరుడకిన్నరయక్షభచరగంధర్వ
 వశిష్ఠసాధ్యనివాసభూములను
 వనములు నదులు పర్వతనికాయములు
 ఘనమైనపొదరిండ్ల కలితంబులయిన¹
 మహితవస్తువులు వేయారు దెల్పించును 760

విహితసౌభ్రమముల విహరించుచుండ
 పాసంగ నాకట నొచ్చి బొరియలు సొచ్చి
 బురగొట్టుచును నేగు భుజగసంఘముల
 కొదకక మెడలంటి గొరికి ఖండించి
 బొదలు ముంగిసల చప్పుడు లాలకించి 765
 యదరుచు కన్నంబులవి లీల వెడలి

1 మునిజనాగణ్యతతోనివాసముల (బ) .

కదుపువై చనుమూషకములకు బొంచి
 రాగించు బలుబిడాలములపై దూరి
 మూగిన లేచుగుంపులు మీర గొప్ప
 గించు బెబ్బులులపై గినియు భల్లూక
 సంచయంబుల నొంపఁ జనువరాహముల
 బోనీక మార్కొనబోవ నేఁచుగుల
 పైన లంఘించి కుంభంబుల వ్రచ్చి
 మనుచు వేలె నని యంభోజవదన
 ననుపమానందసరుంచితామోద
 లలితలతాంతపల్లవపుష్పప్రతతి
 వలనొప్పు శృంగారవనము సొత్తైంచి
 తన కైశ్యవదననేత్రకపాలములకు
 తన కాళికాధరదంతవాక్తతికి
 తనకంత బాహులతాహస్తములకు
 తన కుదరోమాళితసుమధ్యదేశ
 భువతరవాభికాకటిభోగములకు
 తనయూరుజంఘాపదర్వయగతంల
 కమరసమానంబు లై నవస్తువులు

కనులొకరములందుఁ గని చెలరేగి
 తుమ్మెదకదుపులఁ దోలి నెత్తమ్మ
 గమ్మి యెమ్మె లడంచి కలువలు ద్రొంచి
 పలుమూరు నవచంద్రఫలకముల్ విరిచి
 సొలవక కాంచనసూనముల్ రాల్చి
 లలితమా వింబఫలంబులు డుల్చి
 కలగక మొల్లమొగ్గలనిగ లడంచి
 చిలుకల నెగదోలి చెలగి శంఖంబు
 కలిమెల్ల బోనాడి కంజకాండములు
 చెలువముల్ బెకలించి చిగురాకుగిల్లి
 తులకించి పువ్వుగుత్తుల నెత్తిబట్టి
 చీమబాదుల నొంచి సింగంబు దరిమి
 వేమారు జిగిసొన్న విరిరేకు మడచి
 తెలియంగ కర్పూరదిన్నియల్ ద్రొక్క
 చలమున కదలికాచర్తంబు తెత్త
 కరమర్ది శాలికాగర్భముల్ సించి
 యదుకాంబుజంబుల నటు నొరు బరచి
 యంచలంచల మించు పంచలగముల

790

795

800

నించుక చప్పట లిడిసారదజీమి
రవణ మహా కమలాకరంబు సొత్తైంచి
యవగాహ మొనరించి యటవిన్ోడించి

509

తనరారు కాంచనతరుల మధ్యమున
ఘనతరకల్పవృక్షంబులనీడ

భూనుతంబై మించు పూపాదరిండ్ల

జానొప్ప గిరిగింజచప్పరంబులను

ఘనపారమృదువేసికలసొలి వ్రాలి

810

జనపతి దాను విస్తారభోగముల

విలసిల్లురొదలేనివేడ్కల బొరలి

పాలపాండ నొకప్రాద్దు క్రీడించి

అంతట జాలించి యచ్చోటు బాసి

కుంతిలేనూజాండు కువలయనేత్రి

815

అందితం బైననీరాభ్రంబు చెంత

మించులు గుల్కు క్రొమ్మించుచందమున

సతీకీలు వదలక జనవల్లభుండు

పతిదండ బాయక పాంచాలపుత్రి

ఎంతయు వేడ్కల నింపుసొంపులను

820.

వింత వనాంతమున వెదకి చూచుచును
నెయ్యంబుతోటల నికరంబులందు
సుయ్యాళల లూగుచు నొగి పొదరిండ్ల
దూరుచు మీరుచు దుమికి యాడుచును 825

నీరజాకరముల నెఱి బొచ్చి హెచ్చి
యోలలాడుచు భ్రమ నొండొరుల్ గెరలి
వేలాగువిధముల విశ్రమించుచును
కీళికానగముల క్రీడించి మించి
మేలై నకోసల మెలగుచు పూల 830
బింతుల వేయుచు బలుదెరంగులను

మంతనం బాడుచు మరి జన నెదుట
మహిజాతముల్ రోమమార్గముల్ గాఁగ
రహిమించుగండ్రై లముల దెడంగు
లలితనూ కుంభస్థలంబులు గాఁగ 835

నలరారు నలపారు టాకుల సిరులు
నలునొందునట్టి కర్ణంబులు గాఁగ
తెలకింగిరినుండి దిగువకు పొగి
తోరమై తగచూడ తుండంబుగాఁగ

నారూఢలిలకాజటాలంబగరిమ
 వరుస మహాజలవాలంబుగాఁగఁ
 బరువడి నెడలేక పారునిష్ఠులు
 దనరారు మదగజఘోరలుగాఁగ
 లోనుండి యిల నంటు గొన బైనవిరులు
 పనుపడ విలసిల్లుపదములుగాఁగ
 ననలొందురామృగవిహారామహిమ
 గరమర్థి భయదలంకారంబుగాఁగ
 నరుదుమీరినవారణాచలాధీశు
 గముగొని యత్యంతకౌతుకం బడర
 నెవయ నాపాంచాలి కిట్లని పలికె
 యిందీవరానన యామహానగము
 మందులగుల్పు లీమలయాచలంబు
 హిమవర్షతంబు హిమభూధరము
 నమరుతారాగంబు నరుణగోత్రంబు
 నలంకిల్లి నలంకించుకాతి
 నోలనమృదయంబు పలభాగ్యంబు
 నడల సౌఖ్యంబులు నడల సౌధములు

సకలవైభవము లచ్చటఁ గల్గియుండు
 ఓకవంక కిన్నరు లొకదిమ్మ దివిజు
 లొకచక్కి గంధర్వు లొకట గింపురుషు 860
 లొక టెంకి యత్నేశు లొకచెంత సిద్ధు
 లొకచోట గరుడులు నొకక్రైశమునులు
 సమితమోదంబున ననవరతంబు
 సమధిక క్రీడల సలుపుచుండుదురు
 వనజాక్షి యిమ్మహావైఖరిగొంత 865
 గనుగొందు రమ్మని కిడువడి జనంగ
 మనసిజపవమానమానవాధీన
 దివపీఠప్రతిమానదేదీప్యమాన
 గరుడకిన్నరయక్షఞ్చరసంతాన
 నిరతకల్యాణవర్ణితసంవిధాన 870
 పౌభాగ్యసంధాన సంతతానూన
 శోభనవిజ్ఞాన సుకరప్రథాన
 భూసుతసంతాన భూవితాన
 నానాలతానూన నవ్యనిధాన
 మానితనిరుపమమణిమయస్థాన 875

తానమానసమాన తంతస్యమాన
 కలితసాంప్రసవీన గంధర్వగాన
 విలసితం ఒగు కోనవేట్కులింపూన
 గని మెచ్చి మెచ్చి యాకామినీమణికి
 భునవినోదంబులు గణుతించి మించి 850
 పశ్చిమభాగంబు పరికించి కాంచి
 యాశ్చర్యజిత్తులై యనిలనందనుడు
 ద్రావది నీక్షించి తగ నీట్టు లనియె
 నోపంకజానన నోముద్దుగుమ్మ
 కలికి చక్కెరబొమ్మ కమ్మపూచగొమ్మ 885
 కులుకుమీటుమీటారి కోమలాకారి
 యలరు మొల్లలబంతి యంగజుదంతి
 కలితకైరవనేత్రి కాంచనగాత్ర
 తవరువేడ్కల కొంతదవ్వుబుచ్చితమి
 మునువివేకంబు లేమనవచ్చు నబల (త) 890
 కుప్పలుగా నున్న గొప్పముత్యములు
 చుప్పరించుచు వెదచల్లుచు గెరులు
 కొదమనీంపాముల మార్కొని పోరి పోరి

కదలని శరభసంఘములు దోలుచును
 మేదిని నేనుంగు మేతలాడుటకు 895
 మోదంబుతో మిన్నుముట్టి భోరునను
 చూడ వేగంబున జను దెంచుఘోర
 గండ భేదండఃక్షిరవంబులకును
 భీతి నేగెమరణభీమగృధ్రముల
 ఘోరకుడిరి దిగ్గనఁ బారతెంచు 900
 ధైరిల చప్పుళ్ల భ్రమసి రివ్వనను
 బారులగుళ్ల నిబ్బరముల దెలిసె
 చలియించి పరతెంచుసాశ్వసంఘముల
 నెలవెల్ల బరికించి నెగులునఁ బారు
 వారణంబులు గని వణకుచుఁ బొదలు 905
 దూరుజాల్ దేగలతోరంపురవళి
 కలుకుచు నులుకుచు ననోన్యన్యభీతి
 కలకలార్భటుల కాకసము గంపింప
 బరచు నానావర్ణ పక్షిచంతతుల
 నిరవందఁజొచ్చుచు నేగుచున్నంత 910
 సింధురగమనరాజీవదళాక్షి

గంధవాహతనూజః గనుఃగోని పలికె
 నవనీశచూడు మల్లదె మిన్ను ముట్టి
 వివిధధూరుహలతావితతులఁబొదలి
 కనకనానామణికలితంబు నగుచు¹
 కనిపించుచున్ననగంబు పేరేమి?
 యని విన్నవించిన యలినీలవేణి
 ననురాగమునఁ జూచి యచిలజం డనియె

— గంధమాదనపర్వత వర్ణనము —

తరలాక్షి గంధమాదన మనుపేరఁ
 బరయినశైలమీపర్వతమహిమ
 లెన్న శక్యందె వాణీశునకైన
 పన్న గేంద్రునకైన పల్లవపాణి
 మందరగ్రామంబు మణికోటిసగము
 మందులగుబ్బలిమలయాచలంబు
 హిమవతోచ్చయమును హేమభూధరము

1. కలిత నానామణికలితంబు లగుచు
 వివిధరంగుల వాన పద్మరంజిల్లు

నమరుతారాగంబు నరుణగోత్రంబు
నకలంకలీల నణకింపఁజాలి

సకలవస్తుచయంబు సకలభాగ్యములు
సకలసౌఖ్యంబులు సకలౌషధములు

సకలవైభవము లిచ్చటఁ గల్గియుండు 930
ఓకవంక కిన్నరు లొకవంక దివిజు

లొకచక్కి గంధర్వు లొకట కింపురుషు
లొకఁబొక యత్నేశు లొకచెంత సిద్ధు
లొకచోట గరుడులు నొకక్రేచమునులు

నమితమోదంబుల ననవరతంబు 935

సమధిక క్రీడల సంచరింపుదురు
ననజాక్షి యిమ్మహావైఖరుల్ గొన్ని
గనుఁగొందు రమ్మని గడువడిఁ జనఁగఁ
గడురమ్యముగఁ గ్రొత్తగా ననలొత్తి
నడిజలకణములు వావలై కురిసి

940

పలితపుష్పగుచ్ఛంబుల వ్రాలి
కొలకెడుపూఁదేనెతోఁకూడ పక్వ
ఫలరసంబులుఁ జాలుపైని వర్షించి

బలుకాల్యలై పారి పండువెన్నెలల
 కువలయాధిప శిలాశోటులు గరగి 945
 ప్రవహించి దుముకు నిర్భరములఁ గూడి
 పచ్చరాచలువలపై నిండియున్న
 పచ్చికస్తరితెప్పలు లోనఁగొనుచు
 సొంపైన నంకల సొలపు జవ్వాది
 రొంపుల మీఁద నారూఢిగా దుమికి 950
 పనుపడ నేరులై పారుచు తట్టు
 పునుగొన జొబ్బిల్లి పాలుపొందు వెదురు
 గుములపై వడిసొచ్చి కుసుమపరాగ
 సముదయంబుల మంచిశారదతతుల (తరుల)
 పొంతఁగవురంపుప్రేవులనెల్ల 955
 వింతగాఁ గలయించి వెల్లువల్ బారి
 కదురవ్య మగుతరంగములచే నలరి
 చెడిదంబు లగుచు నొప్పెదుపుణ్యవదుల
 వవగాహనముల నెయ్యమున గావించి
 కవగూడి యవల వేడ్కలుమీరఁ జనఁగ 960
 డిన్న కావరణసంప్రసరిగిరులు

సచ్చతికెక్కిన సాలము ల్లాగ
 లలితవిసూత్న పల్లవరసాలములు
 వసమించు మణిసాధనంబులుగాఁగ
 స్త్రాదూళపుష్పపల్లవకింశోకములు 965
 భూరిమాణిక్యగోపురములుగాఁగ
 పాలుపొందఁ బూచిన పొన్న భూజములు
 బలుమగరాల యుప్పరిగెలుగాఁగ
 నెంచ మొగ్గలతోల్పు నీవూలసిరులు
 ముచిముత్యపు మేలు మచ్చులుగాఁగ 970
 బహుశూనరమృతచంపకమహిషములు
 మహనీయ హేమథామంబులుగాఁగ
 సిరు లుల్లసిల్లఁ బూచిన పొదరిండ్ల
 పరసంపు చిత్తరుచవికెలుగాఁగ
 భర నొప్పుగురువింద ద్రాక్షపండిరులు 975
 మెరపైన చెందోవల మేల్కట్టుగాఁగ
 కొమరు చెన్నొండు వైకుంఠంబుపోలి
 సముదగ్ర మాధవసంఘార మగుచు
 నిటరాబ్జలోచనవిలయంబుపోలి

పటుసర్వమంగళాభ్యంఛిత మగుచు 98
 వారిజాసనునినివాసంబుపోలే
 నారదశాకదానందంబు దగుచు
 పురుషాతఃస్థానంబునుబోలి యెపుడు
 నెరయ రంభాహరిణీయతం బగుచు¹
 పురుషింపగ నయోధ్యబోలే శ్రీరామ 985
 భరతలక్ష్మణకళాబంధురం బగుచు
 పాలుపొందుద్వారకాపురమునుబోలే
 బలభద్రహరిచక్రభాసురం బగుచు
 కవిరాజకల్పితకావ్యంబుబోలే
 నవరసాలంకారనైపుణ్యమగుచు 991
 సతతకవిస్తుతచందంబుబోలే
 యతిగణవర్ణఫలాన్వితం బగుచు
 రమణీయరత్నాకరంబునుబోలే
 విమలాబ్జ బహురత్నవిలసితం బగుచు
 ఘనరామరావణదపంబు బోలే² 995

1. నెరయ రంభాహరిణీనిర్ణతంబగుచు.

2. 4491 లో లేదు.

జనచరాధిపతైత్యవర్జితం బగుచు
 నొకవైన భారతయుద్ధంబుఁబోలె
 గుంకర్ణభీష్మసంకులమును నగుచుఁ
 దనకారు గంధమాదనపద్మతంబు
 చనవున కమలలోచనకుఁ జూపుచును 1000
 పలుచనీహారసౌపానమార్గమునను
 నెలమితో లిన్నగా నెక్కిపోవుచును
 మదగజగమనయామార్గంబునందుఁ
 బోదలు తుమ్మెదలఁ జూపుచు వేగవేగ
 మలయక మిట్టతామరలు ద్రుంపుచును 1005
 విలసిల్లు సంపదగెవిరులు రాల్పుచును
 వెలవంద్రఫలకముల్ విఱచి వైచుచును
 అసమానబింబఫలాళి దుల్పుచును
 కుండకోరకముల గుంజివేయుచును
 పొందైన చిలుకగుంపులను దోలుచును 1010
 తెలివైన పోతబోదియలు గీటుచును
 తొలగక తగిలమితూండ్ల ద్రెంచుచును

నలుపు మీరిన లేతననలు గిల్లుచును¹
 సలలితసూనగుచ్చముల దువ్వుచును
 పదరుచు కృష్ణపర్వములఁ దోలుచును 1015

కొదమసింగముల పెంతులకుఁ బాపుచును
 చక్కనిఘనసారసై కతస్థలులఁ
 ద్రొక్కుచు ననలుల తొలఁగ దొబ్బుచును
 పాలు నిర్మలబిడ్డుపాట్టలచిగువు
 సిల్పుచు తాఁజేల్ల చెదర నూకుచును 1020

పరుణాబ్జములుతమ్మిహంససంఘముల
 మరికింపుచును మది మల్లాసమొంది
 పతికేలువదలక పాంచాలపుత్రి
 పతి నండఁబాయక జనవల్లభండు
 వింతస్థలంబుల వెదకి చూచుచును 1025

సుతోపచిత్తులై చన చన నెదుట
 మవసిజువనూన మాధవస్థాన
 ఘనవాసనానూనకలితనవీన

1. సాంధ్యమీరిక లేతసావలు గిల్లుచును (1578)

ఫలవర్ణవోత్తాన పావనాసూన
 లలితవనాన లావణ్యమాన 1030
 మాసితగాంధర్వమానిని గాన
 మానస్వనాధీన మార్గఫణీన
 తాండవలసమాన దాననిధాన
 పాండురద్రుమవిటపథలోక్తీన
 కలకంఠముఖపతగవ్యాజమాన 1035
 కలకలాక్షీలోకస్తూయమాన
 సులితశీతలచ్చాయాసమాన
 విలసితం బగుళోన వేడ్కలింపూన
 గని మెచ్చి మెచ్చి యాకామినీమణికి 1
 ఘనవివోదంబులు గనుపించె వేగ 1041
 శ్రీమభాగంబుఁ బరికించి చూచి

— సూర్యాస్తమయసమయము —

మాశ్చర్యచిత్తుడై యనిలనుదనుడు
 కించితాంబుజపాణి యలినీలవేణి

1 గని మెచ్చి మెచ్చి యాకామనీమణి (ట)

పాంచాలపుత్ర నేర్పడఁజూచి పలికె
 సలలితమృదుపాణి నైకతశ్రోణి 1041
 తలిరాకుఁబోని యోద్రాపవీరమణి
 తనకు వేడ్కల నెంత దవ్వు వచ్చితమి
 మనవివేకంబు నేమనవచ్చు నబల
 తిలకించి పడమటిదిక్కు వీక్షింపు
 నలినాక్షి ఘడియ యున్నది ప్రాప్త్యగ్రంథ 1050
~~అభిముఁడువ్రజితో భర్తవాకదకుఁబోదమనిచెప్పటం~~
 నీయశార్యస్ఫూర్తు లెల్లఁ జూచుటకు
 వేయిగన్నులు గలవేలుపువళమె!
 తడవిందు నిలిచిన భర్తనందనుఁడు
 బుడిబుడి యదటును బొక్కి చింతించు¹
 నామీఁద నీమీఁద వరనాయకునకు: 1055
 త్రేమవాత్సల్యంబు వ్రీయమును గలదు
 నునుబాసి నునుబాసి వరనాథుఁ డెంత

1 బుడి బుడి యదటును బొక్కి చింతించు (త)

ఘనవై న్యభయములఁ గలుగుచున్నాఁడో¹

పోవలె పద మని పొసఁగఁ జేపట్టి

పోవని మరలింపఁ బాంచాలి పలికె

సన్నతాటోప! మీసంగడి రాఁగ

1060

నన్నియుఁ గనుఁగొంటి నభిలాషవీరె

కలకంఠ శుకముఖ్యకలకలధ్వనులు

విలసిల్లి పీనుల విందుగా వింటి

సురుచిరనివృత్తి ప్రసూనవాసనలు

గరిమ నాఘాఙ్గిణింపఁ గలిగె నీవలన

1065

పరిపక్వమాధుర్య ఫలవిలాసములు

పరుఁడి రుచిగొని భక్షింపఁ గలిగె

సప్తతి నొందితి చనుఁ దన నలఁడు

1 కవ్యుడి నివటి! గదముచున్నాఁడో

యెవ్వని నున్నాఁడో యిందునిభాష్య

అర్థమం దిచటికి వరుడంచావేని

దుర్జనుఁ డైనట్టి దుర్యోధనుండు

వివరుల్ దలఁచునో యెఱుంగరా దతని

చేపట్టి గతముపేరుబంధనము. (త)

— శ్రీ సతి యంతుల కీర్తకముట —

నెమ్మితోడుత గమనించు నవ్వేళ
బాలభాను ప్రభాభాసితం బగుచు 1070
లాలితామోద విలాసంబు నగుచు
కమనీయకలితశృంగారంబు నగుచు
రమణ లోకై కవిరాజితం బగుచు
సముదితఘనత రాశ్చర్యంబు నగుచు
కొమరొందు జిగిబిగి గులుకుచు నలరి 1075
వేయుదళంబులు వెలయుపద్మంబు

— సౌగంధికము వచ్చి వారలకడఁ బడుట. —

వాయువశంబున వడి నేగు దెంచి
వరసౌరభము దిశావలయంబునిండ
నిరువురిపన్నిధి నెలమి వ్రాలినను
పన్న గాశనయాన పాంచాలతనయ 1080
కన్నులపండువు ల్లాగ వీక్షించి
గరిమెతో దనముద్దుకరముల నెత్తి
పరసతోచనమకజంబుల నొత్తి

భావించి కాంచనపద్మంబుఁ గాంచి

సావనివదనంబు పరికించి గాంచి

1085

వామలోచన భిన్నపదనాబ్జ యగుచు

భీమనేనునిఁ జూచి ప్రియమునఁ బలికె

ధరణీశ కనకపద్మము గనుఁగొనిన

ప్రపది సాగంధికములఁ గొన్నిటిఁ కెత్తురి భీమ కడుగుట

నరుదార మదిలోన నానవాటిల్లె

గరిమెతో నివ్వరిఁ గైకొందుననిన

1090

సరస మున్నెవ్వరో సవరించినారు

పరులు ధరించిన ప్రసవసంఘములు

నొరులకు ధరియింప యోగ్యముల్ గావు

వనవిహారమునకువచ్చు నవ్వేళ

చనువున ననుఁ బిల్చి సత్యప్రతిజ్ఞ

1095

నడుగు మిచ్చెద నని యంటిరి మీర

లడిగెద నిటువంటిహాటకాబ్జములు

గనుఁగొని యెందైనఁగలదేనితెమ్ము

ఘనత మీసత్యవాక్యము నిల్పుకొండు

చేకొని మీర లిచ్చినవరంబునకు

1100

నాకోర్కె చెల్లించు నాప్రాణనాథ
 యీవర మీకున్న నిచ్చోటు పాసి
 నే వచ్చునది లేదు నీపాదమార
 ఆన విని జెల్లి యనిలనందముడు
 కనకాంగి చుట్టులు కడుముల్కు లగుచు 1105
 మనమున నాట ధర్మరమాజునీతి
 భువముగాఁ దలపాసి కామిని పాసి
 కనువిచ్చి మోము వెక్కనముగాఁ జూచి
 యిరుదిక్కు వీక్షించి యిట్లని పలికె
 కలకంఠి కంటివే కమలబాంధవుడు 1110

— ప్రపదీ భీముల చువాదము —

పాలుపొందు పశ్చిమాంభోనిధికేశరె
 నిరులు గ్రమ్ముచు నున్న నీకాననంబు
 సురదైత్యు లిచట హెచ్చుగ మెలంగుదురు
 నారీకిరోముడి ననువంటిమేటి
 వీరకేళిరు నీవు వేడితి విపుడు 1115
 ఇమ్ము దప్పివవేళ వెంటేసి పులు

పమిళి గాని విచారంబు లనక
 కోదుట కొదువలెఁ గోరినయట్టి
 కోరిక లేకున్న కొదువలోకొదువ
 కటకటా సమయంబుగాని యీవేళ 1120

నిటువలె నడిగిన నేమనఁగలను
 నిది చాటవలయుందు నిన్నుఁబోవిడిచి
 యబల యేవిధమున నరుగుదు నేను
 ప్రాణపర్యంతమకా పనులయందైన
 మానంబు పోకుండ మనవలె నంద్రు 1125

అటుబోన నిట నెవ్వరై నను గలరె
 యిట నున్న నటు పన నెవ్వ రున్నారు
 ఇట నిల్చు నటు బోదు నేన యటన్న
 నటుతరవిశ్వరూపంబును లేదు
 లేగువ నిచ్చోటికిఁ దెప్పింతు నన్న 1130
 మగువ యాకర్షణమంత్రంబులేదు ¹

1 రహిమీర నిచ్చటికి రప్పింతు ననిన

మహిమ నాకర్షణమంత్రంబు వెలుగ (క)

మాయన్న చెంత నెమ్మది నిన్ను నిలిపి
 పోయెదఁ దెచ్చెదఁ ప్రాప్తన లేచి
 కనకాంగి సాగంధికములు దేకున్న
 పనుపడ నామోము కరికింపవలదు

1135

లోలాక్షి ముగుదాటిలో గాలు దూర్చి
 నేలమ్మాము మాను మీఁదనియెంత
 చనుదెమ్ము పోదము జాగేల ననిన¹
 వనజదళాక్షి పానని కిట్లు లనియె
 అనభూత్త నీవంటి యపహాయశూరు

1140

నినువంటి నెరయోధు నే వేడుకొనిన
 కళవళపడి చేతగాని మానవ్రని
 వలె దూరిపలుక నెవ్వరు చెప్పఁగలరు
 ముందుపు యిచ్చెద నని మొనసినవేళ
 నెమోనముందఁజూడ నీరధర్తంబె

1145

యోగుని మీఁదన్న యంతయు విన్న
 కోకిలముతోడఁగొనసాఁగఁబోవు

1 చనుదెమ్ము పోదము జాగేల యనిన (క)

ముల్లకములఁ జూడ ముగుదలకోర్కె
చెల్లించఁగలపెకఁజేరు తెవరు

నీవు చింతిల నేల? నెగులొంది నన్ను 1150

భావించి చూచి కోసము సేయ నేల?

విచ్చలవిడి పల్కువేళలు వేరు

ఇచ్చట బరికింప నెవ్వరు లేరు

ఇచ్చట లే దను మిపుడె నీవెంట

వచ్చెద ననిన పాపని యిట్లు పలికె 1155

నలినాయతాక్షి యెంతయు బాలకన్నఁ

బలుచఁగా ననుఁదూరి పలుకఁగ నగునె,

యాయరణ్యమున నిన్నిరవొంద నిల్చి

పోయిన నవకీర్తిఁ బొందుదు నీడము;

కుసిమీర వెంట దోడ్కొని పోదు ననిన 1160

పసదప్పి కార్యంబు వైకొనివచ్చు;

ముందఱి చటి వెనక పులి పొంచియున్న

చందమామెను నీదుసౌఖ్యంబు రమణి ;

కలుగక నీవంటి కాంత యీబుద్ధి

దలఁచుట యిది యెల్ల దైవయోగంబు 1165

వామాక్ష చలకట్టి వదలవు మీఁద
 నేమిగా నున్నదో యెటుంగంగరాదు,
 నినుఁ దూర నేమి నా నేరమెగాఁజె!
 యన విని పాంచాత యనిలజఁ జూచి,
 ఆవృక్కుచెల్ల! యో యనిలతనూజ! 1170
 ఇమైయి ననుఁచూరి యేల పల్కెదవు?
 ధర్మ నందను కూర్చి తమ్ముండ వగుట
 ధర్మశాస్త్రము రాడి తప్పరా దనుచు
 మొరలువెట్టుచు నుండు మొనసేన నెపుడు
 విదులు గోరుట లవివేకమే నాథ! 1175
 భీముఁ డాడినమాట బెనికె నటన్
 భూమి విశేషంబు బొంకుట గాదు
 పెక్కుగా నాసలు దెట్టుటకంటె
 గ్రక్కువ లేదనఁ గలుగుపూర్వంబు;
 పట్టివప్రతివ సేపట్టుననైన 1180
 గట్టిగా వదలని ఘనదైర్యశక్తి
 పరువకుఁగాక పదునాల్గులోకముల
 జారుటకు దెల్లునే యుర్వీతరేంద్ర!

అన విని చింతించి యనిలనందనుఁడు,
తనమదిలోఁ గొంత తడవు చింతించి, 1185

చలపట్టి వలదు జలజాయతాక్షి
తొలగఁగూడదు బహుదుష్టం బాయె!
గొరగానిసంగతి గూడి నే నిట్లు
ఇరుకున జిక్కితి నే మనవచ్చు!
గొనకొని తాఁజేసుకొన్నంత లానె 1190

యనుభవింపకలేర దజనకునైన,
గురుతుగా మెడఁజాట్టి కొన్నట్టిపాము
గరువక విడుచునే కటకటా యింక !
కావలెయై యింతి కడనుండ నెవరు? ,
దేవప్రసూనము లైచ్చువా రెవరు! 1195

వనజాతములుఁజూపు వార లెవ్వారు?
అనుచు వితర్కించు నాసమయమునను

— పారదాగమనము —

శ్రీకాంతుచరితములఁ బెరిగె వేడుకల *

* శ్రీకాంతుచరితములవికల్పనము (2421, 4502)

ప్రాకటజంత్ర గాత్రములబాడుచును
 జడలు దూగంగ బొజ్జనకింపుచుండ¹ 1200
 వడిగ చుప్రాక్షతావళిము² లల్లాడ
 కరకమండలనీరకణములు చింద
 సరసిజాసమసూత చనుదెంచుటయును ;
 గని విధూవరులు జక్కగ నెదురేగి
 ఘనభక్తి మ్రొక్కి వేడ్కలను బూజించి, 1205
 వినుతులు గావించి వినయముల్పేసి
 జవనాభిషానుఁ డాసంయమి కనియె
 సురమునిరాజ భాసురరవి కేజ

— సారద భీముల సంభాషణము —

పరమదయాస్వాంత పటుసత్యవంత
 నయనుపు వేదనమార్గమున వచ్చునపుడు 1210
 వనజాతపాదీ! వర మిచ్చినాడ
 విందువింబొనన యిపు డేటువంటి

1 జడలు దూగడ బొజ్జనకింపుచుండ (2421, 4502)

2 తావళము (2421, 4502)

పొందమ్మివిరిగోరి పొమ్మచున్నదియ
నివియున్న నెలపు లే నెంతయు నెటుగ
వివరించి యొందైన వెదకెద ననిన 1215

నిక్కడి కక్కడి కే నొక్కరుండ
నెక్కడ దెత్తునే హేమకంజములు
కడకతో నిచట నొక్కరుడు కాపున్న
గడియలోఁ దెచ్చెద కనకవర్తములు
అనఘాత్మ దీని కుపాయ మేమైన 1220

ననువొందఁగా వేగ నానతిమ్మనిన
జలజసంభవసూతి జనపతిఁ జూచి
నలువొందఁ జిటునవ్వు నవ్వి యిట్లనియె
ధరణీశ మీ కసాధ్యము లైనపనులు
కరమర్థి సకలలోకములందుఁగలవె! 1225

వనజాక్షి చెంత కావలి యుండునట్టి
ఘనునిఁ జెప్పెదను నాకర్ణింపు మిపుడు
సన్న కాటోపుడు చండవిక్రముడు

— { వారముడు ఘటోత్కచుని నందునిచి
కమలములు పెచ్చుటకుఁ బొత్తును } —

వరబాహుబలుఁడు దుర్వారశౌర్యుండు
తరణిలేజుఁడు ఘటోత్కచుఁడు నీతనయుఁ 1236

దారాక్షసాధీశు నరయ నిం దునిచి

జారాదె తేరాదె భూరి పర్వములు

కమలంబు లన నెంత లోకము లన నెంత

నిమిషమాత్రము పట్టునే నీవు దలంప

ద్రౌపదీరమణి సంతతపుణ్యకాలి

1235

యోషికరేణ దా నునురుసు రనిన

నానదల్ సుధిల్లు నవనీతలేశ

యూపువుఁబోణి! హేమకంజములు

గొనిపచ్చి మదిలోని కోర్కెలఁ దీర్పు

మమతేంద్ర నీ వేగుమార్గంబునందు

1240

— { వారముడు ధీమనితో నతనికాకార్యము
నందొకమహాత్ముడు సాయపడువని చెల్పుట } —

నవభూత్తుఁ డొకఁడు నీకై నబంధువుఁడు

కలకంజము లున్న క్రమముఁ దెల్పిడిని

మనమునఁ దగుననుమానము ల్లాని
చను మని దేవతా సంయమిగదలె
అంతట గంధవాహత్యజం జేధిక

1245

— సుఖోత్కృతుఁడు భిమునికడకు వచ్చుట —

సంతోషచిత్తుడై సతిని లాలించి
యమితలోకభయంకరాకారమూర్తి*

* అఖిలకాకభయంకరాకారమూర్తి

సుఖప్రకృతి భానుజయస్ఫూర్తి
కమనీయనకల రాక్షసచక్రవర్తి
మహదగ్రశత్రుసంచయసమపత్తి
అకౌర్యక్షైర్మద్రభావప్రకాశ
కటులాగ్రదఖిలవికాసకదిదళ
ప్రకటవిద్యాధరగరుడగంధర్వ
యక్షిన్నరసిద్ధహరిదశ్వచంద్ర
రాక్షసాభివచనప్రహృదుద్రాది
లోకచతుర్దశలోకానవరస

భీకరుఁడగునాడింబిసందమండు (త)

సముద్రగ్రత్రసంచయసమువర్తి
 ఘనబలోద్దండ విక్రమకళాస్ఫూర్తి
 తనతనూభవు ఘటోత్కజః దలంచుటయు 1250

దలచినయంత నుద్దండప్రచండ
 బలశౌర్యనిధి హిమింబానందనుండు

అట్టట్టు ప్రజగంబు లల్లలనాడ

బెట్టుగా ప్రస్థానభేరివేయించి

గగనచుంచి ప్రచండ గండభేరుండ

1255

ధగధగద్ధగితకేతనభాళధళ్య

నానాయుధోజ్జ్వలనవరత్నఖచిత

భూనుతదశచక్రభూరిషట్కృతి

కుహనీయఘంటికామూర్తాండసదృశ

విహళకాంచనకుంభ భాసురప్రకట

1260

పంచాననవ్యాఘ్ర భట్టాకళరథ

పంచయభయదోగ్రచర్మపరిత

నితతమనోనేగవిధజననాశ్వ

కేతమిత్రాతిస్యందనం బెక్కి

యోరదములే నలుబదియాలుతోట్లమర

1265

కళిఘట లోకకోటిగడలుకొనంగ
 హరులు లెక్కల కెక్కువై పిక్కటిల్లఁ
 దరుచుగా బలువీరరావపుల్లోలువ
 తమకంబు బలము నుద్దండంబు చలము
 గమకమై పెనఁగొన గడువడి నేగి. 1270
 తల్లిదండ్రులకు వందనములు చేసి
 మెల్లమెల్లన లేచి మిక్కిలి పొగడి
 వడముడి వదనంబు వలనొప్పఁ జూచి
 కడుమోహమున ఘటోత్కచుఁ డిట్లు పలికె
 పనియేమి మాయయ్య! పనియేమి చేస! 1275
 పనియేమి భూపాల! పనియేమి స్వామి!
 భోరున నాకొకబుద్ధి మన్నించు
 చారణ గరుడభేదరులఁ జెందుమనో!
 హరిహరయ వైశ్వానరాంతక నిరుతి
 వరుణ వాయు శుభేర వామదేవాది 1280
 ఘనదిశాధీశుల కట్టల్కలుట్టి
 కొని వత్తునో! భూపకుంజరావళుల
 కొట్టుడునో! భూతకోటులనెల్ల

చట్టాదునో! దైత్యచతుల నెంతయును

చట్టలు చీల్చునో సర్వాధినాథు.

1285

ధట్టింతునో! చతుర్దశభువనముల

నట్టిట్టు చేతునో! యంబుధులెల్ల

బెట్టుగావింతునో! భీకరస్రాగి

కురుబలంబులనెల్ల కూల్చునో! లేక

వరబల్చిపట్టి తేవలయునో! యిటుకు

1290

నని బల్కునందను నిక్కునఁ జేర్చి

తనకు వేడుక వృకోదరుఁ డిట్టు లనియె

ద్రౌపదియొద్ద భీముఁడు భుజోత్కచు నునిచి

సాగంధికముల కరుగుట

ఓనీరశేఖర! యోదైత్యనాథ!

ఓవిశ్వభీకర! యోయికుమార!

వనవిహారమునకు వచ్చు నవ్వేళ

1295

వనజలోచనకు నేవర విచ్చినాడ

పోడిమి నిటునంటి భూరిపద్మములు

వేడుచు నున్నది వికచాబ్జవదన

అక్షిణమాట లే దనిన పాపంబు
పాడి దప్పుట రాజపంతంబుగాదు. 1300

నిన్నుఁ బంపగవచ్చు, నీచేత నొను;
నన్ను వేడినది యీనాళీకపాణి
యిదిగాక రణమున కరుగుటకంటె
నదనుమానము గాచు టది మిక్కుటంబు
నాసాటివాఁడవు, నాముద్దుపట్టి 1305

వాసికెక్కిన వైర్యవరశౌర్యనిధివి
అచ్చెరువడి మీర లందఱు బొగడ ¹
తెచ్చెద జాముకు దివ్యసూనములు
కవకాంబుజము గొని కలకంఠి దోడ్కు
జననాథుఁ డున్న యాస్థలమున కరుగు 1310
మని దాసవాధీశు నక్కునఁ జేర్చి
కవకాంగి నెంతయుఁ గొంగిట నలమి
పోయివచ్చెద నని భుజ మప్పరించి

1 ఇప్పుట నీవుండు మే నేని వేగఁ

తెచ్చెద జాములొ దివ్యసూనములు (త).

వాయువేగంబున వాయుజుఁ దరిగె,
 అనిలజుఁ దరిగిన నాఘటోల్కమఁడు¹ 1315
 మొననేయ కున్నను మోసం బటంచుఁ
 దనబలంబులనెల్లఁ దగవేలువేఱఁ
 గొనఁగొని యష్టదిక్కుల బాగు లేర్పి
 నలుదిక్కులందు నెంతయు హెచ్చరికల
 పాలుపొంద కోవ్రరంబులు బెట్టి రమణి. 1320
 మోకపాదరింటిలో నుంచి తా నొక్క
 నికటదేశంబున నిలిచి కాపుందె
 అంతట బాంచాలి ననిలజుఁ దలచి

— ద్రౌపది సంతాపము —

ఎంతయుఁ దల యూచి యిది చిత్ర మను
 మనమునఁ గడు ననుమానంబుఁ బొడమి. 1325
 తనలోనె తాను నెంతయుఁ జింత నొంది
 జనమతి వల దని చాటిచెప్పినను

1. భీముఁ డేగిన పొడింటివందనుండు
 జేతులి యుండుట నిది మోస మనుచు (క).

విసనైది నే నింత వీటిడి నైతి
వనవిహారం బేల వచ్చితే! వచ్చి
ననకంజము నేల కాంచితి! గాంచి. 1330

పదరి నే నెందుకు పట్టినపట్టు
పదలక ననిచితి వాయునందనుని!
మించిన నామాట మీరంగలేక
వేంచేసె నొంటిగా విసినభూములకు! *
కరమర్థి సాగంధికము లున్న నెలవు. 1335

లెఱుగునో యెఱుగదో యేకార్య మగునో!
అను సిగ్గులేదాయో! యయ్యయ్యో!
నా సరివారిలో నగుబాటు గలిగె
వెలయ పెద్దలబుద్ధి వినకనే వచ్చు
ఫలమెల్ల చేతత ఫలియించె నిపుడు. 1340

పతి సంపి యెంత పాపంబు గట్టుకొంటి!
మితలేని యడకీర్తి మెడలగట్టుకొంటి!

* పాచ్చగు నాకోర్కె మారుల రే
విచ్చునె నొంటిగా విసినభూములకు (క).

రాముని మాయాకురంగంబు జొనిపి
 కామిని నెడబాపుకరణి నే నిపుడు
 భూమిశు నెడబాపె భూమికజము. 1345
 ఏమికార్యం బొనొ యెటుగరా దింక
 తపరార ధర్మనందనుఁ డిది విన్న
 ననుదూరు, నిందించు, నామీద నలుగు
 నని విలపించు న య్యంభోజముఖిని
 గనుగొని యాఘటోత్కచుఁ డిట్లు పలికె. 1350
 అమ్మ! నీ నీచని కడల నేమిటికి
 నెమ్మది నిదె వచ్చు నీప్రాణవిభుఁడు
 అవీరకేళిరు నామహాబలుని
 దేవదానవకోట్లు దృష్టింపఁగలరె!
 అటుగాక వేరొకటైన నాబాణ 1355
 కుటలంబుచేత నీపదములకడకు
 నరలోక పురలోక నాకలోకములఁ
 దిరముగ నిప్పుదె దెప్పింతుఁ జూడు
 గొవొని యటువంటికొడుకు గల్గఁగను
 విజనమ్మ నీ కేల నిడువు భయంబు. 1360

అన విని పాంచాలి యసురేశుమోము
గనుగొని గల్గదకంతయై పలికె
మాయన్న! దై తేయమండలాధీశ!
మీయయ్య నెరయోధ మిక్కిల నీవు
విలుకాండ్ర మేజివి వీరశేఖరుడ

1365

వలఘుతరోగ్రమాయాప్రవీణుడవు
అసహాయశూరుండ వని యెఱుంగుదును
పాసగ నీకౌర్య మిప్పుడు గానవచ్చు!
నేకాకియై భీముఁ డేగు నవ్వేళ
ప్రాకట చతురంగబలములు గూడి.

1370

నిచ్చట నీ వుండు టిది ధర్మ మగునె!
హెచ్చైన రథికుల నిటగావు బెట్టి
చనరాదె నీవు నీజనకునివెంట!

చేనవరి వగుచు నిచ్చటను నీ వున్న
దనుజవీరులనైనఁ దగ నంపవలదె!

1375

వనవీధియందు నెవ్వరు లేనిచోట
దిద్ది మీసము దువ్వి దిగ్గన లేచి

గద్దించితే నేమి కార్యసాధనము! *
అక్కడ వడముడి యహితులచేత
చిక్కి వొచ్చిన నేమి నేయగవచ్చు.

1380

పటుమీద నీడుసాహసము నీబాణ
పటులంబు నీభుజాబలము మాకేల!
పాలసినపిమ్మట బోయి మియయ్య
కొలదీర్చిరా మది గోరిలివేము!
అని పల్కి విని విన్నయై తలవంచి.

1385

కనకాంగితో ఘటోత్కచుఁ డిట్లు పలికె
నాతల్లి! యింత చింత గలంగనేల?

వాకాత్మజుం డాహవమునఁ జిక్కినను
షగలు చుక్కలురాలు పద్మ బాంధవుఁడు
తొగలరాయఁడు తప్పత్రైవ నేగుదురు.

1390

పొగలు లోకాలోకములు బెగ్గడిల్లు
గగనోర్వులన్లాడు కమలజాండములు
పటుపటుపగులు సప్తపయోధు లింతు

* గద్దించితి నేమి కార్యసాధనము (త)

పటవ్రతశయన శర్వ బ్రహ్మలకును
 పరుస నెచ్చనముల వణకు వాటిల్లు. 1895
 సకలమూర్తుఁడే ననుగన్నతండ్రి!
 గతి దప్పి వెఱొకకార్యమా నేని
 సుతు సన్నఁ జల్కఁగాఁ జూడంగ వలదు
 బ్రహ్మాండభాండములఁ జగులఁగొట్టుదును
 బ్రహ్మరుద్రాదుల బంధించి వైతు. 1400
 వాలాయమునను నవనిధానములును
 గాలింతు సకలలోకములు భేషింతు
 కడి గొందు గులమహాగ్రావహుముల
 మడియించెదను గ్రహమండలి నెల్ల
 భూవరు దెక్తు మద్భుజశక్తి నీవు. 1405
 భావించి చూడుము పాంచాలతనయ!
 నన్ను నాబల్లి నెంతయు నెఱుంగకను
 కన్నతల్లివి గాన కారు లాడితివి
 జనని యిందుల కేమి సంతోష మాయె
 విను మింక నొకనీతి విన్నవించెదను. 1410
 నవదోత యిచ్చకు నను నీల్పి చనియె

జనపతి యుంచు నచ్చట నుండ కేను
 యతని యానతి మీరి యడిగితినేని
 యతివరో! స్వామి భృత్యవ్యాయ మగునె? ¹
 మాయయ్య యపహయమహితకౌద్యండు. 1415
 మాయయ్య యత్యంతసూనధనుండు
 దేవప్రసూనము లైచ్చి యివ్వనుచు
 నావీరు నొక్కని యడిగితి వీవు
 యతఁడు దాఁ దెచ్చెద నని మమ్ము నెల్ల
 చతురోక్తి మొనసి యిచ్చట నిల్చి చనియె 1420
 నాతని కేసహాయంబుఁ బంచినను
 నాతండ్రికిని ప్రతిజ్ఞాభంగ మౌను²

1 యితఁడూ స్వామి భృత్యవ్యాయ మగునె (ట).

2 అనుకంధ్ర గొట్టెద వన్నిటైదమ
 కమను ముట్టెదమ పుణ్యజమని మొట్టెదమ
 పరుణుని కెంచెద వాయు నొంచెదను
 జరవాహుని మహానటు నకించెదను
 వారాయునుచ నక్షత్రరవిధానములు

నచ్చును నీమనోవల్లము దిపుకై
 తెచ్చు నీచెంబుకు చేనసూనములు 1425
 అనుమాన మిక మూను నునిన పాంచాలి
 దనుజవీరుని జూచి తలయూచి కలికె

గారింక. సకలములను జెందు
 కడిగొందు కలమనామ్రహరిమలు
 మడియింతు గ్రహరామధరి నెల్ల
 భూవరుడేది సప్తమన నీదే
 భావించి చూడుము పాంచాలితనయ
 నన్ను నాభ్యుతి సెంతయు నెటుంగక
 కన్నతల్లివిగాన కాదలాడితివి
 జునని యిందుల కేమి సుతోషమయె
 విను మీక నొకరీతి నిన్నుదింకెదను
 ననుక శేరు చిలచి యొకయు గారవింది
 కనికరులున గ్రుచ్చి కొంటిఁజేర్చి
 తనయ భద్రం బని తడయక గేగె
 యదిగాక వికనొక్క యనుమాన మొదలె
 నదియుం చెప్పెద విను సంభాషణము (క).

- అన్న సంగరసూర హాసుకుమార
 చిన్నన్న నా కిన్ని చెప్ప నేమిటి
 అపజయశకునంబు లయ్యెడి నిపుడు 1420
 విపరీతములు పుట్టె విరుపిఠియందు
 మది తల్లడము నొందె మక్కువ దొలగె
 నిదె చూడు మెడమక న్నీగగొట్టెడిని
 నాపతి నాదాత నాపట్టుగొమ్మ
 నాపెన్ని భానంబు నాప్రాణవిభుడు 1435
 నాకూర్పుచెలికాడు నాకొంగుపసిడి
 నాకోర్కె చెల్లించు నాకూర్తి మగడు
 భీముడు రిపురాజభీముడు సుగుణ
 భాముడు పటుబలోద్ధాముడు ఘనుడు
 ఆయుధహీనుడై యడలుచు సర్వ 1440
 కాయమంతయు నంపగమి గాడి వెడలి
 పచ్చిగాయంబుల బహుళరక్తములు
 విచ్చలవిడిఁ బార వెక్కిరించుచు
 పొడరుచు పడరుచు బొబ్బరించుచును
 నెడుట నిలిచిరి రెడగెడి నిపుడు 1445

అని యని పగచి హా యని వెలపించు
 ననఁబోడి గాంచి దానవనాథుఁ డనియొ
 వెరవకు మాతల్లి! వెరవకుమమ్మ !
 వెరపు నీ కేటికి వికచాబ్జవదన !
 రహిదూరదృష్టి హారశ్రవణములు
 మహితమా యోసాయమర్తకర్తములు 1450
 వరుస ననాగతవర్తమానములు
 కరతలామలకముల కలకిఁతి నాకు
 న న్నైఱుంగక యుండ ననుగెన్నతంద్రి
 కిన్ని బాధకములు ఏటికి నచ్చు !
 నపజయశమసంబు లయినవి యెల్ల 1455
 చపలాక్షి మనకు విజయ మని తలఁపు

— ధనుర్మాసమున సాంకర్ష్యము —

ఇంతకుల కెడమ న్నిగమొత్తినను
 నెంతయు శుభమగు నిందుచింతాస్య
 కొత్తగాయములు గుందుచు విభుండు¹

1 కొత్తగాయములలో కొనుటచు విభుండు
 మాత్రి విద్విషయము లయినవి వినుడు

హత్తి నిల్చిన యట్టు లైనది వినుము 1460
 కలితమా సాగంధిక ప్రమానములు
 వెలది వేగమె చెచ్చు వేట్కు నీ కిచ్చు
 నమ్ము నావచనములొ నాకీకపాణి
 సమ్మతి నొందుము చలియింపవలదు
 సతి! నెంతయు మనోజయము గల్గినను 1465
 పతికి వంతటిబాహుబలశక్తి గలదు
 తిరమొంద నీదుపాతివ్రత్యమహిమ
 పరమవీర్యాయువు సాండుసూనులకు

యదువంశకలిత క్షీరాబ్ధిచంద్రుండు
 పరమదయాళుండు భక్తవత్సలుండు
 కరిరాజనరదుండు కపటనాటకుండు
 భవరోగవైద్యుఁ డాపద్బాధవ్రండు
 రవికోటితేజాఁ డార్తశరణ్యమూర్తి
 మన్మథజనకుండు మదవిభేదకుండు
 చిన్నయం డాదిలక్ష్మీనాయకుండు
 కరుణతో మనపాల గలుగు వన్నార్డు
 సరసిజానన యభయ మేల కల్లు (త).

నని యొక్కరథముపై యబ్జాక్షి నునిది
కనకపంకజంబు నైకొని వేగ
వలనొప్పు బదరికావనమార్గమునను
బలములతోడ నిబ్బరమునఁ జనియె

1470

— సూర్యాస్తమయస్తవము —

తను ప్రయోగింప నుద్దండత వెడలి
దనుజవీరులనెల్లఁ దగఁ దునుమాడి
ఘనర క్తయు క్తమై గ్రక్కున మరలి
చతువున పశ్చిమజలరాశి యనెడి
చెలువంపు తొరలోనఁ జేరు కంజాక్షు
సలలితం బగుదివ్యచక్ర మనంగ
సరయ మహానటం దనువీరముష్టి
దురుసునఁ బరువట్లు వ్రొక్కునవ్వేళ
నలరుచు సమయకంజాక్షివాయించు*

1475

1480

1 ఘనతరకన్న సుకలితమై మరలి (క)

* ప్రతిలేని వాఘజాలక క్తిహండు
మరులకు వక్రాంగి బోడున్నుగాక్షి

పలుమలు నిటుమంటిపలులై నీవు
 పలవడు విలపించ వనజాతపాలి
 యని గోటిచందమామార్తాదసంహార
 ఘనకరమాతృకృణచిత్రసంకలిత
 కనదివ్యమవబాటు భవకాక్షిపాద
 పనజాతములు సోక వరభయభక్తిః
 బ్రహ్మిణీ లేచినః బుబుబుభిపుని
 రోమంగవిజయని రాక్షసాభిపుని
 కమగొని పాంచాలి కచపితాః
 యచుండ దీపించి యతని కిట్లనియె
 దనుజేంద్ర విచుసంతికనయః దుండఃగను
 మనమహా నా కమమాన మేటికిని
 యమసులస్వామి కటాక్షంబు గలుగ
 బదపడి మరికొంతభయము నాకేల
 సుకజంబులకు నే పతి నంపినట్టి
 యచేర్తి దకగె నెంతయుగాని?
 వివరీతములకు నే వెరువలేదన్న
 యవి చుక్కి కనమదియడలు వారించి
 కనకాంగివిక్రలగతి యున్నయంత
 తను బ్రయోగింప మద్దందత వెదలి

- జెలువైనబంగారు జేగంట యనంగ
 వినుతారుణప్రభావితలవై ఖరులః
 వనరు పంకజబాంధవుః డస్తమించె?
 గరిమెతో ఫణిరాజకన్యకల్వేగ 1485
- గురులైన బుట్టుట ప్రపులు బాని
 పకపైన యస్తాద్రిపై నెక్కి నెక్కి
 సురకామినులమీఁద చూమ్ములు నీలిపి
 నెయ్యముల్ మనమున నివ్వటిల్లంగ 1490
- నురగకన్యలమీఁద నొగి జలరేగి
 కరమర్థి దేవతాకమలలోచనలు
 మురియుచు రతనంపు మొరిటెల ముంచి
 గురుతుగా నించినకుంకుమో యనంగ
- సదలక దట్టమై సాంధ్యరాగంబు 1495
 పడమటిది క్కెల్ల ప్రభవించి వించె
 పెడవిల్లుఁ దెంతయు వేట్కు రంజిల్ల
 వడి పాంథులౌ సురవర్గంబుమీఁద
 విలసిల్లు రసదాలి విల్లెక్కువెట్టి
 తొలంగక నేసిన తుది విన్నుదాక 1500

మొనలు జిక్కుకయున్న మొల్లబాణంబు
 లనఁ జొల్పె తారక లాకాశవీధి
 రమణీయగిరిగవ్వఁబులు వెడలి
 గమకమై చచుభల్లుకంబు లనంగ
 గరుడవాహనమిందఁ గడుదండు వెడలి 1505
 పరతెంచుకాక్షసబలము లనంగ¹
 వనిలునిఁ దార్కొన నధికవేగమున
 కనలుచు చను ఘనాఘనము లనంగ
 తనర నెల్లడల తానయై నిండిఁ
 కనుపించు హరిదేవకాంతు లనంగ 1510
 భూనభాభాగముల్ పూర్ణమై కవిసి²
 తానఁగానఁగ మించె కటికిచీకటులు

— చంద్రోదయవర్ణనము —

ఆనమయంబున యామినీరమణి
 భాసీల్లు హరిపదపద్మావధూటి

1 ఆలఘమంశభవాండకరందభూరి

కలికాంధురదీప్యకస్తూరి యవల

(త)

2 భూతభాభాగమంత్రార్థమై కవిసి

(త)

- కరుదు మీరంగ మంగళాక్షయపెట్టి 1515
 పరంగ నెత్తిన వెండిపల్లెక మనంగ
 లలితమా పదియూరుకళలు జె న్నొంది
 తొలిపిక్కు ననుదోచె తుహినకరుండు
 అలరుచు చందురుం దనుమాంఢ్రగుండు
 మలయుచు దిశ లన్ని మంఢ్రించి కట్టి 1520
 తగ నంధకారభూతంబుల దరిమి
 పొగడొందఁ జల్లు విభూతి యనంగ
 పాసంగ నభోలక్ష్మీ భూకాంతమీద
 గపటుదీరగ నించు కర్పూర మనంగ
 మునుల నెల్లను దేవమునుల గావించి 1525
 వనధు లెల్లను క్షీరవారిధుల్ జేసి
 భూజాతముల గల్ప భూజముల్నేసి
 రాజవర్షుల బలరాములఁజేసి
 సదుల నెల్లను దేవసదులు గావించి
 వదలక సతులవా గ్వనితలఁజేసి 1530
 యలరువతుల రాజహంసలఁజేసి
 కలమ్మగంబులను సింగముల గావించి

కడిమి విద్యలుజూపుగారుడసాని¹

నడువున చంద్రికావైఖరు ల్వెలనె²

1 (1) కడిమి విద్యలు జూపు: గారుడిగాని

(2) కడిమి విద్యల చూపుగారుడసాని

(3) కడిమివిద్యలు జూపుగారుడవాని

2 నడున చారపనునిపరులెల్ల నవ్వ

కరనిధులటునుభాజలరాశిగెరల

కరునైత యభిలఘాతములు నహింప

లనిభరాజమణి కల్పకమా నెగ్గింప

కరుత్తి నదులు గంగను నెగ్గింప

కరుణులెల్లను కారపను జాల్కనేయ

భూములు హింపల గడుముచు దిరుగ

మృగములు సింగంబుమీఁద దండెత్త

కమలాక్షి కమలాంక కమలసంభవులు

మునుకతో సకులనేమరకుండఁ జేయ

కడు చానెయో మహాగారుడసాని

నడువున చంద్రికావైఖరుల్ వెలనె

— మలవిషయాదకవర్ణనము —

మలయాద్రిచైత నెమ్మది నువ్వువించి 1535

పాలుపొందు మల్లెపూఃబొత్తుల బొరలి

యైనను పూఃదేనియ యుగ్గున బెరిగి

పరుపడ నునుమంచు బాల సీదేరి

వరుస నానాసూనవాసర లాని

శరణాకరముల ముచ్చట నోలరాడి¹ 1540

కపురంపుఁదిన్నెలఁ గడువినోదించి

విప్రులమా చందనవృక్షంబు లెక్కి

యొగి కల్పలతలతో నుయ్యాల లూగి

బిగిమించు లేటిలేటి నెక్కి నిక్కి²

పంచథారాగతు యవన్యసింహును 1545

నంచల నంచల నటు దువాలించి

చెలఁగుచు నొకవీధి చేవాగెపడలి

తొలఁగినీక కుదించి దుమికించుకొనుచు

1 పరుమలయందు ముచ్చట నోలరాడి

2 బిగిమించు లేటి లేటి నెక్కి నిక్కి

వంశోద్భవ మేటిరేవంతునిలీల¹

మలయుచుఁ జనుదెంచె మలయానిలుండఁ, 1550

అంతకుమున్నె యయ్యనిలనందనుఁడు

సంతోషచిత్తుడై చన చన నెదుట

పాతినకర్కట బహుజలగ్రహ

— కళానాపర్వము —

కాతిన కర్పర కమలాభిఘోర

హరిభేక భేకి మహాధుశిఘోర

1555

కరిభీమ తిమితిమింగిలారావ

కోలాహలంబునై కొమ రొందుదాని

హాళిదరు ల్పించి యరుదెంచుదాని

1 యంతట నంతట నాగి నిల్చుచును

పాంతట చెవుటంబులు వ్రేడెములును

నంచల నంచల నటు దుఁచించి

చెలలంచు వొక వీధి చేవాగ నడలి

కోలగళ కిరురించి ముమికించుకొనుచు

వంశోద్భవ మేటిరే వంతునిలీల

(క)

వలగొనియున్న శైవాలజాలంబు

లలితమా వేడివిలాసంబు గాఁగ

1560

పాలుపొందు వికసితపుండరీకంబు

కలితమా వదనవికాసంబు గాఁగ

కలికి నిగ్గుల నల్లకలువలసిరులు

తళుకులు గుల్కు నేత్రంబులు గాఁగ

వలవొప్ప రంజిల్లు వలమురిగరిమ

1565

కళల రాజిల్లెడు కంఠంబు గాఁగ

నలువొందు మృదుల మృణాలవైఖరులు

బలురమ్మమై యొప్పు బాహువుల్లాఁగ

నడుదుగా వికసించు నరుణాంబుజములు

గరిమశోభిల్లెడు కరములు గాఁగ

1570

కరమొప్పు నలరు పంకజకోరకములు

పరసంపుబిగి వాడిచిన్నులు గాఁగ

నందమై మెలగెడి యానర్తపరణి

పొందుగా నలరారు పొక్కులి గాఁగ

నారూఢసలిల వేదండతుండములు

1575

తోరంపు మెరుగు వెంవొడలును గాఁగ

నంచితం బగుచున్న యాకచ్ఛపములు
 వింశులు మళికించు మీఁగాల్లు గాఁగ
 నలరుచు వెలయు ముక్తాబ్జత్రములు
 పలుచని కోదులపదములు గాఁగ

1560

ననయంబు విహరించుహంససంగతులు
 ననుప్రమీరిన మందయానంబు గాఁగ
 పవనవిధూతపుష్పపరాగమహిమ
 రవణమౌ చిత్రాంబరంబులు గాఁగ
 పరఁగు కళానదీప్రాంతంబుః జేరి

1565

వెరవున సంధ్యాదివిధు లాచరించి
 పంతంబు నుడుట నిర్భయము నగ్గలము
 నంతకు నంతకు నధికంబు గాఁగ¹

1 అంతకు మున్నె యద్యునిలనందనుఁడు

కొంతక వ్యయించెంచి కొల నటు గాంచి

స్నానంబు గావించి సంధ్యాదివిధులు

భూమకంబుగ నర్చిఁ బోయన కదలి

పంతంబు నుడుట నిర్భయము నగ్గలము

ధీమన్ ప్రయాణము; ఆతఃమశంఖమును జూరించుట.

మలయుచు చనుచున్న మాన్ద్రంబునందు
 పులులతోఁకలఁబట్టి పులులను మోచి 1190
 కరికుండములఁ బూని కరులను జిదిపి
 హరిహరిము లమర్చి హరుల మద్దించి
 శరభసంఘంబుల చక్కుగావించి
 కరకరి బలుపన్నగంబుల మోచి
 ననునొందఁగా నట్టహాసంబు చేసి 1595
 ఘనశైలజాలము ల్గంతులుగొనుచు
 పాశుగ మహానదు ల్పొంగి లంఘించి
 మసలక గహనము ల్పరి చౌకరించి
 తనపాదయుగళంబు తాకినతరుల
 కనగ నిట్టటు చేచు కట్టుగాఁ బడయ 1600
 చరణాఘాతల గండశైలముల పెకలి
 కరమర్చి యొగసి యాకాశంబు గప్ప

నంత కంతకు భూతి యధికమై మించి

కన్నభార్యలక్ష్మి యంతయుఁ దోడునడువ

వరవేగసంఘాతవాతజాలములు
 పొరిగి జంతువులెల్ల సుడిగొని తిరుగ
 యలవై సతేయుని యనువు జెన్నొంది 1608
 ఎలమి మహాద్ధతి నేగుచు నుండి
 గరుడకిన్నరయక్షగణము భేదిల్ల
 గిరులెల్ల నురుల మిక్కిలి దిక్కు లవియ
 థాకుణి గంపింపఁ దరువులు పెకల
 భోరున శంఖంబుఁ బూరించుటయును 1610
 విడుగుమ్రోతలఁబోలు బెడిదంపురవము

— అంజనేయుఁ డాశంఖారావమును విని లేచుట —

కడువడి విని లేచి కపినాయకుండు
 వడముడి శంఖారవం బిది యనుచు
 తడయక యంత నుదగ్రతఁ జూచి¹
 యతఁడు వచ్చినకార్య మంతయు నెఱిగి 1615
 ఆతనిభుజాబలం బతనిశౌర్యంబు
 చెలిసి పద్మము లున్న జెఱఁగెల్లఁజెప్ప

వలయు నటంచు జనంబున లేచి
మరుదేశుఁ డేలెంచుమాన్గంబునందు
నొనర కన్నులు మూసి యొగి నోరు వెరచి 1620
నలుమఱు నలుచుచు బయలు బ్రాకుచును
తలనడ కింపుచు దగ్గుచు నిలిచి
నలువిడి లోజుచు బడియుండె నచట

1 అతిరయంబున నను నాధిపతీను

గరిమెల్ల మున్నె తా గన్నదైతెరిసి

యంతరంగంబున నాజనేయందు

నొంక చింతించి నేగురుముదిగొలి

తనవు గొనివచ్చి తగప్రసాదింక

నొనర కన్నులుమూసి నొగి నోరు వెరచి

తెరువుకడ్డమనడి తెలిచి లేవలుల

కరచరణాదులు కడలింపలేక

నును దును రసికీ నిట్టూర్పులతోడ

బున పెట్టుచును లోరుగొండచందనము

మూర్ఖులు బలుమూలు ముడుగుచు లోరు

నీల్లుచు నడకుచు నెరయ నున్నంత. (8)

అలఘుబలోద్బంధుఁ డాంజనేయుండు
ఆపాండుసుతుఁ డక్షమాఁగయు లేక¹

❖ భీముండు హనుమంతుని కాచుట ❖

నేపున జరుచేర నెలమి గత్తెవర
నడలుచు వణకుచు నరచుచు నిట్లు
బడియున్న వణచు భావించి చూచి
కరుణాకటాక్షమాఘనునిపై నునిచి
పారిపారి మేనెల్ల పుణికి చూచుచును 1680
వెరవకు మని చీరి వెన్ను చే జరచి
యిరుమైల నడలించి యిట్లుని పలికె²

❖ భీమహనుమంతుల సంవాదము ❖

అనఘాత్త! నీ వెవ్వరయ్య! యిచ్చోట
కనుమూసి పడియున్న కారణం లేమి

1 (a) ఆపాండుసుతు డక్ష మాఁగయులేక (చ)

(b) ఆపాండుసుతు డక్షమాజ్ఞ యులేక (క)

2 (a) యిరవడ వదలించి యిట్లుని పలికె (చ)

(b) యిరువదిదగ్గా పొచ్చరించి యిట్లునియె (క)

మేది నీయవాచక్య! మిక్కిలి నీకు 1635

అదైత్య మీభయం దెటువలె గల్గె;

అదిగాక శతశ్శత్యవైతి పి వింక

కొడువ వస్తువు లేమిగోరెద విప్రము

ఎనిబూని నేవచ్చు కయనంబు మాని

గొనకొని నికు గనుంగొనినది మొదలు 1640

మాయన్న నీమీద మనుత పుట్టిసిని!

యాయున్న విధము నీవిరయము చెలుపు

మని సారె సారెకు యడలించి పిలువ

వినియును నొక్కింత విననిచందమునఁ

గనియును లేశంబు గననిమాన్యమున 1645

తనుదానె ప్రక్కలు తలగీరికొనుచు

విష్కగా రెప్పలు విప్పించి నవ్వి

తప్పి వ్రాలినకొడు జ్ఞాన్త నిక్కించి

పెదవులు నట్టిట్టు రెట్టుగాఁ జెదరి

పదరిచిందులు వ్రొక్కి పం జ్ఞాగులాడ 1650

నలసతచే జూచి యలుకుచు కీచు¹
 పలుకుల నిట్లునుపాండునందనుని
 నీ వెవ్వరో యయ్య నీకుఁ బే రేమి?
 యేనస్తువులకు నీ పేఁగుదెంచితివి?
 గరిమెతో నీమోము గనుఁగొన్నయపుడె 1655

సొరిది నాతమ్మునిఁ జూచిన స్త్రీయే;
 నింతింత యని మది నెన్నంగరాని
 సంతోష మందితి జనపాలచంద్ర!
 బడలి కెల్లను దీరె భయములు దారె
 నడలు దైన్యము మానె నాశలి పానె 1660

తత్తరంబు దొలంగె తాల్చి చెలంగె
 చిత్తంబు జిగురించె చెలువంబు మించె
 తపమెల్ల ఫలియించె ధన్యుండనైతి
 వృషచంద్ర! దైవంబు నినుఁ జూపె మాకు
 మేదివీవల్లభ మీస్వరూపంబు 1665
 నాదిగర్భేశ్వరునట్లు గన్పించె

పలకొప్పుగా చక్రవర్తిచిహ్నములు
 తొలగక నీయందు దోచుచున్నవియు
 నిన్నియుఁ గట్టి నీ వెవ్వరు లేక
 నిన్నగవంతుల నీయరణ్యముల 1670
 జపియక యీనికీసమయంబునఁడు
 కడు నొంటిగాఁ జన కారణం జేమి?
 నీరాజసంబును నినుఁ జూడలేక
 యీరీతి బయలువా రెవ్వరు నిన్ను¹
 మనుజాధినాయక మముబొంట్లకైన 1675
 నిను గనుఁగొన్నను నెకమ బట్టెడిని
 తెలియంగ నిది దొడ్డదేవతాభూమి
 మలసి చూచిన నీవు మానవరూపు
 చండఁపానన శరభకాన్తుల
 గండభేరుండము ల్గల వెల్లయెడల; 1680

1 నితర యొకవ్రాత విన్నవించు
 చిత్రావధానికై చెవియుగ్గి వినుచు,

 ధారుణి పద్మయవాక్కిఁ బగుచు

నదిగాక యక్షవిధ్యాధరామరులు
 కొదకక నినుఁ గన్నఁ గొట్టి చంపెదరు;
 చనవల దోయన్న చన దనరాదు
 ఘనుడవు నీచేతఁ గానిది లేదు
 నీవు వచ్చిచవని నిక్కంబు పలుకు. 1635
 నావిధం బెఱిగింతు నవనాథ యనిన
 తనజనకునిపేరు తనయన్న పేరు
 తనపేరు తనసహోదరులపేరులును
 వినయమార్గంబున వేర్వేరఁ దెలిపి
 వనితయుఁ దానును వనికి వచ్చుటయు 1690
 కనకకంజము గాంచి కాంత వేడుటయు
 ననువొందఁ దెచ్చెద నని పల్కి చనుట
 పూసగుచ్చినయట్లు పొసఁగఁ దెల్పుటయు
 వేసాలవానరవీరుఁ డిట్లనియె
 ధరణిశ; పొందునందనులకుఁగాక 1695
 నొరులకుఁ దరమె యిట్లాంటిగా నేగ
 జననాథ మా కతిసంతోషమాయె
 కవకాబ్జములఁబాడఁ గరవెద వెనుక

చనుచు నే నిందు బడియున్న తెఱఁగు
వినుపింతు విన నన్న విశంబుగాను¹ 1700

నీవిభంబునను నే నివిదాటవులకు
కానరంబున నొంటిగాః జనుదెంచి
మినుకై నఫలములు నొక్కచు వేడ్క
వనమెల్ల వెదకుచు నచ్చి యాన్త్రాను
వరికించి యిందొక్కఫలము నీక్షించి 1705

యరుదైన ఫల మాట యాస వాటిల్లి
యరుగక యీతరు వెక్కఁగా బోయి
వరబల్లి చెడిపోయి వ్రాలి యున్నాడ
ముదిమి వైకొని నేత్రములు చూపు దరిగె
పదపడి యీవండు పడినభక్షింతు 1710

ననిన శతాంబు లయ్యె నీవరకు
మనుజేశ యీమహామాయాఫలంబు
పడినది లేదామె ఫలమువై నాన

1 చదుచు నే నిందుబడియున్న తెఱఁగు

విశంబుగా నేను విన్నదిచేదను

(ట, ౪)

విడిచిపోయెదనన్న వెసకాళ్లు రావు
కోరుచుండగఁ బిచ్చగుంటపై ఘనము 1715

చారుభాగీరథిఁ జనుదెంచు లీల¹

వచ్చితి వీవు నావయసు ని న్నడుగ

వచ్చుంబులేని సత్వంబు ని న్నడుగ

మానవాధీశ! యొక్కటే పండు

యీమ్రాచ పున్నది యీశీంపు మయ్య 1720

అనఘాత్త! పాండవు లార్తరక్షకులు

ననుచుఁ బల్కుఁగ విని యడిగెద నిన్ను

యీపండు సాధించి యిచ్చితివేని

యేపనులైన నయ్యెడిని నీచేత

1 (a) కోరుచుండగఁ పిచ్చగుంటయంగమున

చారుభాగీరథి చనుదెంచులీల

తలుచు శత్రుముగాని దారిద్ర్యమును

నలువొంద వెచ్చిధానం బబ్బినటుల

పిచ్చులో నాడబోయినతీర్థ మెదురు

వచ్చి నిచ్చినమాట్కి వచ్చితి వీవు (త)

(b) కోరుచుండగఁ పిచ్చగుంటపై వేగ. (చ)

భీరత నాకోర్కె వీర్చుకయున్న 1725

నీరజంబులు: చేసు నీకు శక్యంబై!

కంటక వరుట్లక నామహాఫలము

నెంఱించి గను బ్రోచి కీర్తి వహించు

తమకించి చేచేగ తన చేక్క వలదు

విమలాత్మ ననువలె వృగ వయ్యెదవు 1780

అడలి దీర్చిన యాపుణ్యనిధిని

శ్రీకాంతున కెన నేయంగవచ్చు:

నని సున్నుతించిన నయ్యగచ గాధిపుని

కనుగొని యర్జునాగ్రజా: దిట్లు వలికె

ఇది యెంత పని వానరేంద్ర! యీమామ 1785

గదలించి ఫల సింహు ఘనశక్తి మెరసి

మెప్పుగా: వలుపులు మ్రంగువానికిని

యప్పుళా లననెంత యని విజృంభించి

విల్లెక్కువెట్టి యవ్వీరశేఖరుడు

భల్ల మొక్కటి: బూని పండు నే యుటయు 1740

నది వీరువోయిన నైదంటకములు

గదియించివేసిన కడల కేగుటయు

పదియు నిరుపది ముప్పది నారసములు

పొదివి యేసిన తప్పిపోవుట జూచి

విరివిగా నూరులు వేలు లక్షలును

1745

గురుతరాస్త్రములేయ గురి తాకున్న

పోలించి కోటు లర్బుదములు మేటి

వాలము లేసిన వ్యర్థమై చనిన

నచ్చెరువును గోప మధికమై వెలయ*

విచ్చలవిడి పండు వీక్షించి చూచి

1750

అయెడ పొదినున్నయము లన్నియును

పోయిన బాండుభూభుజసూనుఁ డలిగి

కరవాల మంకించి గడ్డించి వేయ

చెర చెర చని యది బెళికిపోవుటయు

చరలక కరముల థనువు సంధించి

1755

1 నూరు విన్నూరు ముహూరు నహూరు

భూరాకుగమలేయ గురిదాకపన్న

వేలు లక్షలు కోట్లు వెన నర్బుదములు

వాలము లేసిన వ్యర్థమై చనిన

నచ్చెరువును గోప మధికమై వెలయ. (త)

చేరణంబు పూరిత భూష్టలము భట్టింది
కలసి మింటును గొట్టి గమించి ప్రయ
మునువటిపాడవున మునియును గుండ
నెంతయు వెరగంపి యిది చిత్త మునుచు
చింతించు నరవాళగోళియె గాంచి

1760

యాత్మవగంధీయ దాంబనేయంబు
కర్ణకకోరంబుగాగ నిట్లనియె;
నొకరుండుకోసమై యూరక నీవు

ప్రకటించి వడరానిపాట్లెల్ల బడితి
నటదుర్బుటులైన నోటకాల్పంబు

1765

లెటువలె చెచ్చికో యెఱుంగంగరాదు !

అతతప్రాధి ము న్నాడినయట్లు*

చేతఁ జూపిన వీరశేఖరుఁ డంత్రు

కడప దాటగ లేవు కడువడి మీరి

జడభులెల్లను జూటి చను దలంచెదవు !

1770

తెగి నూటితో రాయి లేయగా నోన

* 1. అతతప్రాధి ము న్నాడినయట. (ట)

2. అతతప్రాధి ము న్నాడినయంత. (త)

వెగయుచు సంగరా లెత్తవోయెదవు!¹
 దగదొట్టి మేనెల్ల దక్కడ మొందె
 సొగపణంగెను మోము సొబగెల్లం దరిగె²
 పొంగు నొయ్యారంబు పొంగెల్ల నుడిగె 177
 పొగడ నొప్పెడబాణములు మాయ మాయె
 మగతనం బెడలె జృంభణము వొలంగె
 నగుబాటు బ్రతుకాయె నరనాథ యింక
 యూకించి యూకించి యసు యసు రనగ
 నీ కేల యాచను ల్నీ చేతఁ గాదు 178
 అచ్చంపుమగలదే నగుఁటైనను
 పిచ్చుగుం బెక్కడ! వేరెంబు లెందు!
 కూడుకూరలు పెద్దమంథములో మ్రింగి
 వాడియా తోచెరిసలె దొక్కఁ బెంచి

1 (a) తె. మాటిలో రాయి తీయఁగా లేవు
 వెగయుచు సంగరా లెత్తమనెదవు. (మ)

(b) తె. మాటిలో రాయి తీయఁగా నోవ
 వెగయుచు సంగరా లెత్తమనెదవు. (త)

2 మనఁ బడంగెను మోము సొబగెల్లం దరిగె. (ట)

మన కండ్లు తెంచి మంచి ముసింది 1785

మూల గడిచాడు పాల్కి మండగము
నిన్ను నే నెప్పుడు నెప్పుడో పేరు
కొన్నది నావల్ల కొదువ పొత్తెనో
ఎంతాడు గాంచి మత్తేభం బయ్యెను
ననుచొందఁగా భృంగమాణించినట్లు 1790

వాసికెక్కిన మగవాడవే యనుచు
అసంప నాశ నిరాశఁ జేసితివి
పంప నీ దేయూరు! పద్ద మేయూరు!
ఇంచేల వచ్చితి మేగు వేవేగ!
అన విని కోపించి యాపాండుసుతుఁడు 1795

వనచరాధీశ్వరువదనంబుఁ గాంచి
విను జూడు, నను జూడు నీ వెంతవాడ
వనరానిమాట లి స్తూడ నేమిటి?
నా పేరు చెప్పిన నిను గనుంగొనిన
నేపారలోకంబు నిట్టటుగావె 1800

* కొన్నది నావల్ల కొదువ పోయెను. (త)

పండన నెంత! నీవని యన నెంత!

ఖండింతు దండింతు గదగొని యిపుడె

అడరంగ నాయుపాయంబు లన్నియును

నుడిగియు, నోచేల యడుగకపోయె!

చెలరేగి యాకోలి చేష్టలునేయ

1305

నలుక పట్టచె యెంత యోర్పరికైన

నవలతగావుకోలేదై బంగి మ్రంగి

శివ మెత్తి వెంట వృశ్చికము సంధించి

పెనుబాము బంధించి పిడికిల్లఁ జిక్కి

యవలంబు వ్రొక్కి దయ్యము లూదినపుడు 1310

ఏగుణంబులచేత నెసగుచు నుండు

నాగుణంబులు గాననయ్యె నీయందు

నానరాధీశ! నీవంశ మిట్టిదియ;

యేనాట యెదురు ద న్నెఱుంగక నీవు

కొవనెట్టి బలుగొంటుచూచ జంకెనలు*

1315

జనుభక్త మిస్వభావంబులెగావె!

కలనైవ విముఖుల గముగొన్న వాని

* కొవనెట్టి బలుగొంటె నొక యుదాహరణ. (త)

పొలుపొంద నటువంటిపుణ్యములు మీరు
మనమెఱుఁగవు నీర మర్కటాధముడ!

ఇదియల్పశ్లేష మింతకు వచ్చె! 1320

పాగరుకూతల కూలి పొంగితి విపుడు!

తెలి నిన్ను మోదిన దిక్కెవ్వ రిందు?

వానరులై యుంట వాఁకన్య మాట

నానాతరులయాకు నమల యాచరు

తలకెక్కి యుండుట తడవడి నుంచి 1325

యలసి నిరావరిలై యుంట నిన్ను

యెగ్గు లెన్నగ చెల్ల దిక చొక్కలైన

నుగ్గునూచుంబుగా నులిమిపోవైతు;

నానిని పొందునందరుని వీక్షించి

యావానరాధీశుఁ డనియె నెంతయును; 1330

ఓరి మానవ! యంత యుద్ధండ మేల!

యూరక యిటుపడి యున్నా నటంచుఁ

గొనకొని యిటువంటిరూతలు గూయఁ

జనునేర ! నావంటి పాపాపాంకునకు

ముదిమి వాటిల నెంత మోసంబువచ్చె! 1335

తుదిమొద లెఱుంగక తలనాడెనవు!
 మునుపు నే నీ ప్రాయమునఁ జేసినట్టి
 పనులెల్ల శ్రీరామచంద్రుడే యెఱుఁగు;
 నలవడ నాదిత్యు నైన త్త్రుంగుదును
 నలఘుశక్తియోధు లైన దాటుదును 1340
 హేమహీజము నైన పెల్లగించుదును
 ననువంద బలుగిరు నైన నెత్తుదును
 ఈసున నిపు నైన నేమి యింకొక్క
 దానితోఁపాటు లేలడగలను
 అచ్చుగాముకు వచ్చులారపు చిరుదు* 1345
 పిచ్చుకతో సరి చెనగఁజూచెదవు
 చెనగూడనివారి చెనకి యావెనుక
 తినుక నేటికి లేనిధీమఘం జల
 మగఁటిమి గలిగిన మగవాడ వైన
 తోనువతో నానందు దెచ్చి నాకిమ్ము; 1350
 గరిమ మీది చిత గాకుండెనేని

* 1 అచ్చుగాముకు వచ్చులారపు చురు. (ట)

2 అచ్చుకతో శరీ నదలించవచ్చు. (తు)

నొకడతె నన్నియ ప్రేమనే జనుము;
 జనియ నన్ను సేయై యాచార్యుని రాజ
 తాము: పిల్లలవల్లె తనదెచ్చియును
 జనియ నన్ను! మునివాడనై యున్న

1855

భువ మెటుగక నెక్కుకారు భావెవవు
 ముందె వానరుడవు, ముదిమి: నోడు
 కుందేచివెచ్చి నెక్కునె మేలు మేలు!
 ములుచవానక పేదముండకోవంబు
 తలంప వెదవులపటమాత్రంబె*

1860

పాటించి నోటికి బగిసికొని దగిన¹
 మాటలాడెద వెంత మడియడ పిచ్చి
 వరుసఁకూర్చుండి లేవగ లేవు గాని

* దీక్షితర్వాత నొకద్రుతిలో సేహుక్షయకలవు.
 కడుబలకొప్పముల్ గలవు సేయును
 వెదగ సేమోము: జాడఁగఁగానెచ్చు.

1 పాటించి నోటికి బగిపాటికొని (త)

2 మాటలాడవు యెంత మడియవు పిచ్చి (ద)

పరువడి పేరము ల్పొర వోయెదవు
నిదిత మెటుంగవు వెట్టిమర్కటము 1865

వదరిన సంస్థాదవైచెద నిపుడు
నీ నవగా నెంత! నీ నని నొంత!
దేవేంద్రముఖుల తృణముగాఁ జాతు
పాలుపొందగా నిన్నుఁ బుట్టించినట్టి
యలికలోచనునైన నదలించగలను 1870

చిక్క లగ్నల నింక ప్రేరితచేసి
చిక్కించుకొని సిగ్గు చెరచక విడువ
తిరమొంద నన్ను ప్రార్థించివేడినను
నెరయ నాఫల మిత్తు నీయాశదీర్ఘ
వరసురయుడు కిన్నరసిద్ధసాధన్ 1875

వరు లడ్డమై యున్నచనజము దైక్ష్ణ
నను జూడు మని సింహనాదంబుచేసి
తనరు దక్షిణాభిముఖులబంధునందు
మలనీ మేలిమాంసము స్తిష్కర క్త
కలితమై చలువొందు గద ధరియించి 1880
పరువడి సూటిగా పండు వీక్షించి

వరదాహుళై వడిగ నై చుటయు;
 అది మహారాయమున నటు బులైంచి
 వరువడి ఫలము నిబ్బరముగ దావి
 దెవరక బంగారు చెందుకై వడిని 1335
 గవరోడ నెగరి యాకాశమూర్తమున
 నయింపుదును యోజనం బుచుచెంచి
 యటుతోకనిటురాక సంతట నిలిచి
 ధానువై ఖరినివ్వర్చానునిలీల
 భూమత ప్రభలచే జాలుపొందుచున్న 1390
 ఫలవిలాసమును నాప్రతిభ వీక్షించి
 పలుదురు చింతించి పొంగి చాలించి
 మదిలోన దోలాయమానుడై యంత
 యది యేమి మాయయే! యీభూమిలీరొ !
 తెలియరా దని తవదెను జూచుచున్న 1395
 బలకాలిఁ గనుగొని కలిక వానరుడు
 ఓహోహో! యీగద నుంచి నీచండ

1 యది భూమిశేషంబో ! యాకాశమహిమో ! (త)

బాహుబలంబు నీబగిల్చెల్ల చెడినె
కూతలు బెట్టుగా కూసిరవాని
చేతగా దరుమాట కిక్కంబుగాదె 1900

జగతిలో వింతగా జలజలంభవ్రుండు
మగధట్టుం బుట్టించె మాయన్న! నిన్ను
పాలుమాటిన యట్టిపావపుబుట్టు
వేల బుట్టుగవలె నీలోకమునను
జననాథ సకలదేశములఁ గాంచితిని 1905

నినువంటిపందల నే నెందుం జూడ!
నీలాపు నీజగి నీయొద్దుపాడుగు
భావింపఁ గన్నులకుండు నయ్యెడిని!
ఓరి! నీ కేమాయె! నొరపై నడద్ద
బూరుగవృతంబుఁ బోలి యున్నావు ! 1910

నిన్నుఁజూచిన నిల్వ నీరు పండెడిని
ఆన్న నీపాపాసు బంతయుఁ దెలిసె¹

1 చురుమరు నీ భుజాబలిమి గజగొన్న

నంజీంద నాకును నత్వపుట్టెడిది. (త)

పాలుపుమీరిన మేకసోతుగంభీర
 కులు సాగ విక నిఁగు మూర్త మానవుడ!
 పల్లవమాపులు చూచి పల్లవంబుగొరికి 1915
 పల్లవమాపులు నూయ వెరవ నే నింక
 ముదిమి పేఁ గన్నులు మూసుకొనున్న
 నవరక మొంపలే దని నూచి నన్ను
 గోతి గోతి యటంచు గొడుగు న్నెదవు
 గోతు లేమైనను గొంచెమా నీకు 1920
 వచనిధి లంఘించి వరక క్తి మెరసి²

- 1 దిల్లులేకములే విరహావనిత
 పల్లవమాపులు చూచి పల్లవంబుగొరికి. (త)
- 2 వచనిధి లంఘించి వరక క్తిమించి
 దరులేకుపుఁ గొప్ప వైత్యుల గొప్ప
 రావణు జంపించి పల్లవ క్తి మించి
 యా విధమున లంకాన్ని కే
 యలవల న్నామి యలవలన గొప్ప
 వచనిధి రామపు వైత్యుల గొప్ప
 వచనిధి రామభూకారుడు మెచ్చు. (త)

దనుజేంద్రశ్రుతి గాల్చి దైత్యుని కూర్చి
భునులెన్న రామభూకాంతుడు మెచ్చ
గొనజుమించినవాడు కోతులుగారె

యాకాలమున నే నాంజనేయుండు 1925

ఏకశరీరమై మెలమి శుండుడుము

మడియడ నీకేల మమునంటివారి

గొడవ ద్విస్తాననిన కొట్టి చంపెదరు

తగనిమాటల నప్పుం దడవితినేని¹

మగుల నొంచక మాన చూడు నాచెయ్యి² 1930

కొడువలువచ్చిన కూతలు మాని

1 చెప్పగ లట్లెల్ల చెప్పితి నొక

కప్పు నామెడల నితయు లేదు లేదు

తలలేని తెనుంటు తనముల్లినను

పాలువక నొకచెయ్యి చూడు నామీచ

నదిగాన టంటివే యథమ మానప్రద

గదమీది మోహముల్ గదలించి కడలు. (క)

2 (ఎ) మగు లడంచక మానఁ చూడు నాచెయ్యి. (ట)

(బి) మగు లేదనించెదఁ చూడు నాచెయ్యి. (చ)

గదపింది మోహములో గదలించి కదలు

అని విని వనచరాధ్యక్షునిమోము

గరుగొని నడముడి కను లెట్టవేసి

మట్టబాధకు! యిన్ని మూయలు కన్నీ

1935

మాచొని యెలెని మాటలాచెకపు

ముడికోతి వనియన్న మోసంబువచ్చె!

నిదియెల్ల నీమన్న మిచ్చడు చెల్లె

పరుమెలు లిట్లాడి బకహిడింబాడి

నకభోజములు సూరినాడు నాచేత

1940

దనుజాడ వేమె! గంభీరద వేమె!

వనచరాధకు! చావనలదు నాచేత

అరసి నీకాము లన్నియూ జూచి

యూహాపుతో నిల్చి యిచ్చోటనుండి

యనువొంద మాయన్న యాంజనేయుండు! 1945

వనధిలంఘించిన వైఖరివోడు

పాటిక కొకజంగదాటనా నిన్ను

మీటివ మిచ్చంట మీద నాచేత

1 ముడికోతి యనియన్న మోసంబువచ్చె. (ట)

- వాలంబుతోబట్టి వరణముఁజేసి
 నేలలోఁ గొట్టినా ని స్మృతజంబు 1950
 నిముషంబులొకల నీచుచువెళ్లె
 దుమురుగాఁ జేతుచు భుజ్జాన! యనిన
 తరుచరాధ్యక్షుండు భరణీకమోము
 పరికించి యిట్లను బకవక నగుచు
 పాండునందన వీరభావంబు బలిమి 1955
 పండువల్లనె గానబడినది గాదె!
 నిన్ను జూచితిగాని నీసాహసంబు
 లేన్ను చుండెడివారి నెచ్చరి నెఱుంగ
 చలమున నిశ్చంక సాహసు లిట్లు
 పలుకరు నినువంటి పందలుగాని 1960
 తెల్లమిగలనడలే తిన్నగా బారు
 కిట్లవంకలు మొరలెట్టుచు దుముకు
 నను చాటుఁజాలవు నను మీటలేవు
 ఘనోక్తి వాలంబు గదలింపఁగలవె.
 యీసీచవాశ్యంబు లేల వారోమ 1965

ప్రియమైన గెరులించ నలవిదేసే నీకుఁ
 దిదియని నామహాత్మ్యమునబట్టి నను
 విడిచి పోసి పోలి వెళ్ళగొంగలవె
 లిటు నీ కన్నక కన్న కేయహాద
 చేలవదం విచ్చోట్ల నాగదు నిలువ 1970
 మనన పాండుతనూజః వాక్రహ మొంది
 ఘనగిడుల ద్రువశంఖంబు పూరించి
 అట్టహాసముచేసి వాక్రహమున
 గట్టిగా వాలంబు కబళించిపట్టి
 ఉడుటున వడి ద్రిప్పు నుంకించుటయును; 1975
 గదలకయున్న నాగ్రహమున గెరలి
 పదము లూనంగఁ ద్రొక్కి పవనంబుబట్టి
 యదలించి యెత్తుచో నప్పు డింతైన
 మెదలకుండుట గాంచి మొయిదెంచి నిగుడి
 గుడికొన్న కినుకతోఁ గుడియించి యలమి 1980
 విలయాంతకునిలీల వెన నార్చి వేర్చి
 చలమున నుదీకిన చలియింపకున్న
 మొనసీ నానామూర్తములఁ జూచి యలసి

తనమదిలోఁ గొంతతడవు చింతించి

భువ మిది సాధ్యంబుగా దని యెంచి 1985

యనఘాత్తు దేవుఁడాయములేక బెగడి

పలుమరు దశశిలో పరికించుచున్న

నలువెల్ల దెలిసి వాచరనాథుఁ డనియె

బగదీశ! యింకనైన చాలింపరాదె!

దగ దొట్టి దగిలించి తడబడనేల! 1990

వరబాహుబలిమి నావాలదండంబు

దరలింప లేవు పద్మములు దే గలవె!*

నిను నీవు తెలియవు నీచేతఁ గాని

పనులకు పత్తువే పనులకు నిటకు?

పాలుపొంద పనమానపుత్రుండ పనుచుఁ 1995

దలఁతురు నిన్ను భూతలముననెల్ల

కలమాట నిజమైనఁ గరువరిపట్టి

1 (a) దగదొట్టి దగిలించి తడబడనేల (ట)

(b) తగదిటు గదలింప దడఁబడనేల. ప్రాతలచ్చుప్రతి

* ఒకరింపదలవె యెఱుఁగనాధచంద్ర (ట)

2 పనులకు పత్తువే పనులకు నిటకు (ట)

చెడిది నై నను నిల్వ చెల్లజేయకట!
అన్నం లన్నియుఁ బోయె! నాగక బోయె!
కన్నదమ్ముల కెట్లు గకలెక వింక! 2000

నోచక నీచేయుదుదుకు లన్నియును
గాది పడిందిలి గరుణతో నీవును
వగైలబొదలక పదకక లేని!
శిశులబడక పచ్చిక ప్రాంతము
ప్రాము బ్రలిగిన భార్యలు గలవు 2005

బాణములే గాంచిన పద్మములే గలవు
భూవర! యీవెట్టబుద్ధులు మాని
పోవోయి నీవు నీపొందుపండ్లకును;
అన విని కడువిన్న రై తలవాంచి
మనుజ వల్లభుడు నెమ్మది చింత నొంది 2010

తలకక ఘోరకాంతారభూములకు
నెలత పోడ్కొని చన నీతిగా దనుచు
చీర వేయరు బుద్ధిచెప్పిన వినక

- వారిజాక్షిని దోడ్కొనచున్న గొడుగు;
 వేడు మిచ్చెద నని వేడిన పిదప 2015
- పోడిమి నీ కున్న బొందు పాపములు;
 వనజము ప్లవనిపాక నిత యున్నెడకు
 జనిన నవభ్యాసే; సకల దుఃఖించు;
 బాయని యవకీర్తి భరమున కోర్చి
 పోయెద ననినను బోనీయః దితఁడు; 2020
- సకలాయుధంబులు చనుటయు మోస
 మకట! యితఁడుచేసె నాబాణమాని;
 యితని జంపుదు లేక నితనిచే జత్తు
 నితరంబు లే దని మొంచి శ్రోధించి
 తలప లోకములొన భర్త సందనుఁడు 2025
- వల నొప్పుగా సత్యవంతుఁడౌ నేని
 గోపాలకృష్ణుండు గోరినయపుడె
 మాపాలగల్గి యేమరకుండునేని;
 యవయుధులు వేడ్కతో సంజనకూర్చి
 తనయుఁడు నామీఁద దయ గలఁడేని; 2030
- సనీధిలింగరుతోట పాంచాలపుత్రి

ననుకొనకల వత్తెనత యగునేని;
 కలదువేదములు నిక్క మానేసి;
 పోతెనో కర్త మే జయమగునేని;

సావానకవిదోడ నీచూయలెల్ల 2035

వానిదొక చాల్చి వకపాదనములు

పైకొని చని నేదుకంజము కైచ్చి

కాకేనుదడకు కహి నిన్న ననుచు

వొసక గడ్డిలి భుజంబులు కైచ్చి వరచి

వెలచెచ్చి యొకపాలవృక్షంబు చెరికి 2040

తనమీఁద నడకెంచు భాత్రతలేందు

— యంజనేయుండు నిజహామన దొడ్డుట —

యనువెల్ల బరికించి యాంజనేయుండు

యనుపమామోఘవాక్యము దప్ప వనుచు

ఘనమైనవృద్ధమర్కటరూప ముడిగి

నెవరున నెంతయు నిజరూపు చాల్చి 2045

యనుజని మ్రోల కత్తిత్తమై నిలిచె¹

1. స్వయం గలన శక్తివికారరాశి

యొప్పువారు గాన మర్కటలమన

వన విని జనమేజయుఁడనీశ్వరుఁడు
 మునిరాధుఁ గాంచి క్షేప్తాగిచి యిట్లుచియె
 నినతేజ మానీంద్ర యీహరిత్రంబు
 విన విన మనిలోన వేడ్క బుద్ధిపిరి
 తరుచరాధిపుఁడు ప్రత్యక్ష మైయున్నఁ
 దరువాత కలలెల్లఁ దగఁజెప్పు మనిన
 జనమేజయునకు వైశంపాయనుఁడు

2030

నగదము దడ నొచ నగుచె యాసమరి
 నగభేదమందో నన్నగభూదనుఁడో
 గజరాజురమందో గంభవాహుఁడో
 గజవిజయయ్యె మన్మథకర్తగాఁడు
 కలకబుట్టగ పానకముఁగిని పుడుక
 వలె నడ్డమై నిలిచె మనచరాధిపుఁడు
 సొలువక జేసరారాజమానంబు
 రిలకొన మరుణుల కేల సిద్ధించు
 నన్నమాటలు మీరి యతివజోధనలు
 విన్నఫలం దెల్ల కేగ ఫరించె, ...
 హనుమంతు తిరుచి యవవరకంబు
 నవరార వామిద దయగలదేవి. (త), ...

విరుదించుచుండగా తద్యుత్తాంత మెలమి

అరి యనుకూలకాశీశుచాద¹

2055

నగజాత నిరతనేవాఃకుషే²

భావజహితచంద్ర జలదైత్యఖచర

దేవసూరపాసురభేరుధవాధి

నతి మేఘచావోధికచ్చాత్రపుత్ర

వితరణుచేర శోపద మతుచేర

2060

శతమఖపాటర శారదాహీర

శతధృతినందన శారదాహీర³ (1)

గగనకల్లోలినీ కామువీరికెర

నగరాజమృగరాజ వనశ్శధావశ్య

1 (a) అరి యనుకూల కాశీశుచాద (చ)

(b) అరి యనుకూల కశ్యకాశీశుచాద

(c) అరియి నుకూల కశ్యకాశీశుచాద (క)

2 (a) నగజాత నిరత. నేదారయచేర (ట)

(b) నగజాతనిరతనేవాధీశుచేర

*1 శతధృతినందన శారదాహీంద్ర (ట)

2 శతధృతినందన శారదాహీంద్ర (క)

3 శతమఖపాటరశారదాహీర

తరకిర్తిపేర మేఘానిధిపేర	2065
సరసశావూర్ణచంద్రునిపేర	
సుఖవిహారముపేర శృంగభూర్తిపేర	
సకలపురాణార్థసంగ్రహముపేర	
నాదనీరదుర్గహారమునిపేర	
చేదిభూవరద త్తసింహతలాట	2070
కరహటున్మవద త్తకసువరాక	
విరుదాంకుపేర గంభీరాబ్ధిపేర	
కరనొప్ప జగనొప్ప గండనిపేర	
శతనృపాలకన్నెల శతకోటిపేర	2075
కఠినచౌరాసి దుర్గవిభాభుపేర ¹	

1 విజయ శ్రీరాయ వేదాధ్యక్షునిగ
 కలసుభవండు సద్గుణపుష్కరాని
 మనోమృగేంద్రుని సైభవసాంద్ర
 కంటితోదార్యండు సంగ్రామభీముఁ
 యగు వజ్రవాహదూఁ దార్యహావమందు
 అగణిత భారేందుఁ దర్జియందారు
 శత నృపాలకన్నెల శతకోటిపేర

మూనితభాషణంబామనపద్య¹

భావనివేర వైభవజిహ్వవేర

రావల్లకొండభరామకులింగ

భూవ్యమచివేర బుధు కా ననంగ

2030

నానితంబుగ మరమాని ప్రోలువ

లంకాగ బహువిధలక్షణసంతతి

తనకు వేమకలకర్తాకరకృష్ణ

ఘననిగోపాలనల్కవిశేఖరండు

నరహా² కరచియించె సాగంధికావ

2035

హరణకావ్యంబునం దాపాండుసుతులు

వలనొప్ప బవరికావనము శేరుటయు

నలకు ద్రావది దోడ్కు ననిలనందనుడు

ననభూమి శరుగుట ననజంబు గనుట³

ప్రతిభగల్గెనుట్టి ప్రా⁴ద్యుపేరి

కా⁵రా⁶రాసివర్ణభాగుపేరి

చదులవిక్రమ పుణ్యకాలియుపేరి (ట)

1 మూనితభాషణరాంబామనపద్య

2 ననభూమియందుల పనియించి చనుట

ననబోడి యడుగుట నారదమాని 2030

వేవేగ వచ్చుట వికచాన్యముఁఖి

కావలి యాఘటోక్తిచుని వెల్పుటయు

ననిలతనూభవ్రం దలపడుఁ గూర్చి

తనయుఁ దలంచుట తడయక నతఁడు

వచ్చుట పాంచాలవద్ద నాఘచుని 2035

మచ్చికతో నుంచి మసలక వేగ

నెంతయు నేగుట నింతి బాఁ గొంత

జింతనేయుట పట్టి చింతబాపుటయు

నలమార్గముననుండి యాంబనేయుండు

బలుమాయ గల్పించి శ్రమల దూరించి 2100

వలసి యన్యోన్యవివాదము లేపి

చెలువంబుతో భీమనేనునిమ్రోల

నలవడ ప్రత్యక్ష మైనట్టి కథల

నలరుచు నిది ప్రథమాశ్వాస మయ్యె. 2104

ప్రథమాశ్వాసము సంపూర్ణము.

ద్వి తీ యా శ్వా స ము

ఆకథింపు కృపాల యశ్శిఖిః కలు
 సకమానతనయుండు శ్రేష్ఠమగుచు
 నిలిచిన గనుగొని నృపమూరుండు
 పరితానందాశ్రయములు వారుగ
 కరయుగంబున నున్న ఘనపాలభూజ
 మురువడి ధరణిపై నొగి బారవైచి
 భయభక్తి వినయపంథమచిత్తుఁ డగుచు
 రయమున బ్రణమిల్లి రహితులు మొగిచి

5

— { ధీమాను హమమనుసి విశ్వరూపమాను
 కామగోదర. } —

జయదయాపాఞ్శోధి! జయపుగ్ధామూర్తి!
 జయజయ దశదిశాపాండ్రనల్కిన్
 జయదీపావళి! జయసత్కృపాంగ!
 జయజయ శ్రీరామ! చరణాబ్జభృంగ!

10

జయజితవై లేయ! స్వర్ణలగేయ!
 జయభక్తఫలవాయ! జయయాంజనేయ!
 యవరాధి నవరాధి నమరదోషకుడ
 కపటచిత్తుడ నమ్మఁ గాచి రక్షింపు
 మని పచ్చతులు నేయ నాపాండుసుతుని
 కనికరంబున గ్రుచ్చి కౌగిట చేర్చి
 మోదంబుతో జెక్కు ముద్దసి ఘటించి
 యోదరింపుచు నున్న నగ్రజానకును
 దోరంపువేడ్కలు దునిఁ బొందులాడ!
 నేకపుతో మ్రొక్కి నిలిచి యిట్లనియె
 వనచరకులచంద్ర! వరదయాపాండ్ర!
 మునిదేవ సుత! ర్తి! మోహనమూర్తి!
 శ్రీరామపాదరాజీవంబు లభిఁ
 జేరి నేనింపుచు జెలగుచు నున్న
 యానాటి ఘవలావకాళారమహిమ
 లేకు మీదఁగఁ గోరి యే ప్రాప్తు నుండు

15

20

25

(a) దోరంపువేడ్కలు దుని బొమ్మలాడ (క)

(b) దోరంపువేడ్కలుఁ దుని బొమ్మలాడ (చ)

ఊచంద మాయంద మాకిన్దమాన్తి
 జూచెదఁ గరుణంపు సుజనచందార 30
 యఁ వేడుకొన్నట్టి యాపాండురాజు
 తనననుని లాలించి తరుచుచేర్వకుండు
 అకాలమున నున్న యట్టిహావంబు
 నీకాలమునఁ జూప నెట్లగు నన్న!
 చెక్కుమార్గంబుల భిన్నంబు లగుచు 35
 నొక్కవిధంబున నుండవు నిలిచి;
 తిరమొండఁగా గృతత్రేతాయుగములు
 గరిమతో ద్వాపరకలియుగంబులును
 వెలయు నసంఖ్యలై వేర్వేర నుండు;
 నలచరాచరకొటు లాప్రకారములు 40
 భిన్నమార్గంబులై పృథివి వర్తిలును;
 నున్నతోన్నరములై యెంచుచు నుండు
 ననిన నాయుగముల నాచారవిధుల
 ఘనవర్తనలు దెల్పగా దగు ననిన
 తురుకుమారునిమీఁద గూర్చి నెక్కొల్పి 45
 తరుచరాధీశుండు దగ నిట్లు పలికె

— హనుమంతముడు దేవుని యుగభర్తములు —

పాలుపొందు గృతయుగంబున నాల్గుపాద

ముల భర్త మలకుచు భూమండలమున

వర్తిల్లు వరకు వర్ణుడచ్యుతుడు

కర్తనై బ్రాహ్మణక్షత్రియులము

50

లట యేకవేదక్రియాయోగ్యులగుచు

పటుపుణ్యలోకంబదలబొందుదురు

మరియుఁ గామక్రోధమదమత్సరముల

మరగదు లోగదుర రణముల లేవు;

భర్తజానుజుడ త్రేతాయుగమునను

55

భర్తంబు మూడుపాదముల వర్తిల్లు;

కట్టగా స్ఫుటరక్తవర్ణుడై విష్ణు

భట్టారకుండుండి ప్రజల రక్షించుఁ;

బోదలుచు జనులు తపోదానసత్య

విదితయోగంబుల వెలయుదు రందు

60

దాహరణున ద్విపాదముల భర్తంబు

చూచుటకుండునచ్యుతుఁడుండు నీర

వర్ణుడై జనుల సుర్వరక్రమచుండు

వచ్చాత్తముంబుల వర్తన ల్లలిగి
 స్త్రీవేదకాస్త్రచోపితములు నగుచు 65
 భవభర్తకర్తములో భర్తముచో బరగు;
 వెలయు: గామాదు లావేశించి యుండు;
 కల సత్యసీతిమాన్లంబులు దఱుగు
 ప్రోదిగా కలియుగంబున భర్త మేక
 పాదంబున మెలంగు నటుగృష్టవర్ణుఁ 70
 డగుచు విష్ణుఁడు ప్రోచు వనసీతలంబు
 నొగి జను లృహంతమోయుత్తులై యెపుడు
 గామాదిదోషపంగతులై యభర్త
 భీమకర్తముల అంపిల్లు చుండుదురు¹
 పాలుపొందునట్టి తపోహానమహిమ 75
 లిల బహుఫలములై యెసగుచు నుండు
 నని యుగభేదంబు లన్నియుఁ దెల్పి
 యనువొంద దీపించి యరుగు మిం కనిన
 యనుమోదమున మ్రొక్కి యభిచతుర్వేది
 వనచరేంద్రునకు భూవరుఁ డిట్లు బలికె 80

1 భీమకర్త ముల మొదలెట్లుచుండుదురు (చ)

— హనుమంతుఁడు విశ్వరూపమును నాపుట —

అనాటి మీరూప మూరని కాని

పో నన సంజనీపృథ్వుఁ డవ్వేళ

నకరిమితం బైన యాకారరేఖ

నిపుణత మెరయనాన్వయతః జాపె

గగనంబుఁ గబళించు కనకాద్రివోలె

85

లేగిన గాత్రము దిగంతములెల్లఁ గప్పి

యలమిన వాలయుతాకార మరచి

కలుగి విస్తయమంది కనుదోయి మొగిచి¹

చింతించి యాభీమనేనుఁ డెలయును

మంతుఁడెక్కిన హనుమంతుని కనియె

90

అలభిషణం బని యత్యద్భుతంబు

నితలంబునగుచు పృథ్వీగగనంబు

లలమియున్నది నీమహాకారరేఖ

పాలయక కనువిచ్చి చూడఁగా నోప

జా లింఘఁ డనివనాసరాజపువల్కు

95

1 సంయత్యయమంది కనుదోయి మూసి (1378)

చాచించి మునుపటి యాకృతి నిలచి
 మునుకేంద్ర! కర్కశుల మాత్మోన్నవేళ
 నిమిషమి ముప్పుది నేలెంతు నేను
 పక్కటి నిజమాన మిప్పుడు జూపితిని
 తక్కువ చూడము ధునేశ యనిన
 విని కాంచి భీముడు విస్తయమంది
 పాచుమంతుడగు మ్రోగి వాస్తము ల్పొగిచి
 కరుగొంటి వేన మీకిమసియమూర్తి
 నిటువంటిబలశోర్యనిధి గల్గియుండ
 నల రాఘవుడు రావణాదిరాక్షసులు
 గెలుచుట చోద్యమే కేళితనము!
 అరయక నలుమూట లాడితి విన్ను
 కరుణించి నను త్రోవఁగాఁదగు ననిన
 మన్ననతో పాసుమంతుఁ డిట్లనియె
 నన్ను నీ పాడిన నయమింటలేక
 నిన్ను నేరాడిన నేము ల్గలవె!
 అన్నదమ్ములపట్ల నరమర లేల!
 జనపాథ కన్నులు చల్లఁగా నిన్ను

100

105

110

గనుఁగొనఁగలిగె నాకాంక్ష లీతేరె
 అహికేతనునిఁగూర్చి హస్తినాపురము 115
 విహితంబుగా నిన్ను వేడ్కతో మీదు
 మక్కువ నీనిండు మలయుచునుండు
 గ్రక్కున సాగంధికములు వేదెక్కు
 ననిన సంతోషించి యంజనీహరి
 తనయుని పొందునందచుండు పిమ్మించి 120
 కవినాథ మీకటాక్షంబున మేమె
 యపరాధి యగు కొరహాధీశుఁ దునిమి
 భర్తనందనుచేత భారుణి యెల్ల
 వర్తిలి యేలింతు మనఘచారిత్ర
 తలలక నమనికేతనమున నిర్మి 125
 పొలికి మాబలక మాతుడుగాని
 గరిమతోఁ గాంచనకమలము లున్న
 తొలుగు లామార్గము దైలునవే యనిన¹

-
1. అ. తెలుగును మార్గము దైలునవే యనిన (క)
 బ. తెలుగుల మర్తము దైలున్నదీ యనిన (1878)
 c. తెలుగుల మర్తము దైలున్నదీ యనిన (చ)

{ సామంతము సాగంధిము లున్న
నెలపు చెడ్డలు }

మనుజేంద్ర కనకవర్తము లున్న నెలపు
లొకరు చెల్వెద విను ముత్తరంబునను 180

రజకాచలప్రాంతరమ్య దేశమున
రజితకాంచనవర్తనంబుచిత
పాలగోపురభామ సాధజాలములు

కాలకాగణ్యకల్యాణపంపదలు
పవనిభానంబులు పవ్యభాగ్యములు 185

వివరింపగరాని వివిధవస్తువులు
సార్వభౌమునిసాటి సామజేంద్రములు
భర్తమనఃభర్తకుటసమూహములు

చరికింప వున్న ప్రతిమానమైన
పరస నానామజీర్ణందనానళులు 190

పలనొప్ప నుచ్చైశ్రవము గెల్వ జాలు
లిత కంభాపంభ్య కంభాణచయము
తథ్యతిక్తన నెంచగరానియట్టి

యతికౌర్యధనులు యుక్తాదినాయకులు

- గలిగి సర్వంబులకుకామిసేయదుటఁ
 బొలుపొందు రావటబొట్టోయనంగ
 నగభేదిపుట భేదనంటచున్న
 నగజితంబై పొట్టునలకాపుంబు
 అడట్టణంబున కధిపతిశౌర్య
 దీపితాటోపుడు తనరాజశేజఁ
 దమితధీరోగమున దురభయంకరుడు
 సమర నిశ్చయప్రచండప్రతాపుఁ
 దతిబలకాలి ధనాధినాయకుడు
 ప్రతిభచే సకలవిక్రతులలోనెల్ల
 తనకీర్తి గాంచి యంతకు మంజులకై
 శిరికంధదునిచెల్ల చేయుచు నుండు;
 వతని యధీనమై యఖిలమహీజ
 వితతుల వనయంబు విలసిల్లుచున్న
 ననయధ్యమున నొక్కనవకాకరంబు
 భువనాంతరేఖావికాసమై వెలయుఁ;
 గొమరొందునట్టి యాకొలనిశోపలను
 కనునీయసాగంధికములు గలవు;

- పాపం నాశం లనికి బూర్వభాగమున
 నలమానబలశౌర్య లగునట్టి యక్ష
 బలము ముగ్ధోట్టి నల్వదివేలు గొలువ 165
 చలముతోఁ గావలి జాంబీరుఁడుండు
 కనుగల్గి యాచలక్షల వదివేలు
 దళుజవీరులతోడ దక్షిణంబునను
 గంటికి రెప్పగాఁ గాపాడినటుల
 నంటి కావలియుండు హాటకాతుండు; 170
 నెలకొని సాహసాన్విత తైదుగోట్ల
 నలుబదివేలుగంధర్వులు గొలువ
 లలు పొచ్చరికలతోఁ బశ్చిమంబునను
 జెలగి కావలియుండు చిత్రరథుండు;
 నాలుగుగోట్ల కిన్నరసేనతోడ 175
 కాలకంఠాభీలుసకరాక్రముండు
 హస్తీ మాణిక్యరథాయాధుఁ డగుచు
 నుత్తరమోర్జులు డుండు నుత్తరమునను;
 సమరంబులో వారి సాధించి వీవు
 కక్షలము దైచ్చును గానగారాదు; 180

వారితోఁ గలఁజివాంతులు చెల్లిపి
చేరికట్లావించి చెల్లిమి చాటించి
వినుతులు క్రకఁజించి వినయముల్పేసి.
వనజముల్లొసంగుచు నిలదు కైరంబు;
మసలఁ జెల్లదు! నీవు మానవతవి

189

వసుధాతలాధిక! వారు చేసతలు;
మహి బలి చోమనమస్కరింతు
మహిత భక్తి జ్ఞానమతులచే వారి
పాధింప నగుఁగాని పాహసక్రియల
పాధింపఁగూడ దాచారంబువలన

190

భర్తంబు జరియించు దనకారునట్టి
భర్తంబువలన వేదములు వర్జిల్లు
చారు వేదముల యజ్ఞములు వర్జిల్లు
వారక యజ్ఞంబువలన దేవతలు

మరితృప్తు లగుదురు పార్థివోర్తంప;
స్థిరబుద్ధిచే గాలదేశంబు లెఱిగి

195

పాధింప నగునయ్య పామాద్యుపాయ
పాభకంబుల పాహసము నేయవలదు

చుగ్గిరి నిగ్రహానుగ్రహక్రతిభ
 క్రతిభక్తియుక్తి నీయందును గలవు 200
 అటు నాపునను వశ్యు లంకటు నీకు
 దిటమున వేతెంచి తెమ్ము వర్తములు
 వర్తమున్నట్టిచో వైవంబు గలదు
 భర్తవర్తను లన్నదమ్ములు మీరు
 తలపోయ మీ కపాథ్యంబులు గలవె! 205
 ఇలిది కమ్మచుచు గొంగిటుతేర్చి యలని
 కరకరాసనగదాపాథవక్రతి
 మది గొన్ని వరదివ్యమాన్దగంబులును
 భర నీకులేనితోదండుబు నొకటి
 దిరమొండఁగా నిచ్చి దీనించి పనిచె. 210
 పనిచినదగ మ్రొక్కి పవనవేగమున
 చని చని పాండురాజతనూభవుడు
 కిరుటానికఘోరకారరావములు
 నరుదై న తురగ హేమారవంబులును
 భువతర భేరిభాంకారరావములు 215
 ననుచును నై న్యనీరాలాపములును

చటుల శరాసవజ్ఞానినాదములు

వటుజయశోభగుంభధ్వానములును

వీనుల విందుగా వినుచు నేతేర

పూను నకు వెంచు పుత్తునిచలము

210

బలము చలంబు శుంభత్సభావంబు

చెలయు నుష్ణదంబు పీడించి మెచ్చి

యనిలుండు కనకరత్నాభిషేకములు

తనివిదీరంగ జేయఁదలంచి వేగంబె

యాయతపడి యున్నతాకారములుగఁ

225

నోయి కాంచనరత్నములరాసు లనంగ

వినుతకెక్కిన బహువిధమహిజములు

తనరారు నానా లతానికుంజములు

మహూర్ధ్వకోరక ప్రసవజాలములు

బరగు నవ్వనభూమి భావించి చూచి

230

గరుడగంధర్వరాక్షసయుక్తబలము

మరించి జ్ఞుంభించె బాండునందరుండు

కలహంస కుంకారికాగలకంఠ

జలదతంగరథాంగజలయంతం బగుచు

— ముందు సోగంవిక జలహారము సమీపించుట —

విలసిల్లా మోరముల్ వెనచల్లుదాని 235

పలతిలేసోకన్దజలహారము

గముగొని చాల వక్కాణించి పొగడి

వనహారముఁ జేరవచ్చు నచ్చేర

యక్ష రాక్షససేన లనిలనందచుని

వీక్షించి యత్యంతవిస్త్రము లగుచు 240

నారోహ! యీతని యాకారశౌర్య

పారబలోద్దండచందంభగరిమ!

వరుసడి మనల నేవట్లు నిలైవ

పరమసేయక నిదె చుచున్నవాడు!

పరివసం దని తాగాబాగాసములు 245

కదపడి చాల్చి నిబ్బరమున నేగి

యవ్వరశేఖరు ననువెల్లెఁ దెలిసి

— భీమ, యక్ష రాక్షస మునాదము —

యవ్వరివాడ వీ వెవ్వడ! విచటి

వెవ్వడు బనియె! నే రెయ్యది నీకు;

నివ్వనభూమికి నేలనన్నిటె? 250

తక్కులు దక్క! తత్తఃపదక

నిక్కంబుః బలుకమా నృకలలోత్తంబ!

యనిన నాపికుల గంధజుః జూచి

విసయ్యుడై నడికె నావిజయగ్రజండు

విసరయ్య నే విన్నవించెద మీకు; 251

జననుతుం దగుపాండుజనవలసుతుఁడ;

పశులధరాధీశుండోహరత్న

మకుట ప్రభాజాలమహితపాహర

విందుడై జగతిపై విలసిల్లు ధర్మ

నందనుతమ్ముడ నను భీముఁ దండ్రి; 252

వనములోఁ గాంచనవనజంబుఁ గాంచి

వనబోడి యటునంటి నడిన మిమ్మనిన

నిచ్చెద నని నర్చి యీజాడ చెలిసి

వచ్చిరి; గృహ జూచి వనజ మీచలయ;

అన విని పాండురాజాత్మజుః జూచి 253

దనుజాధిపాథుఁ లెంతయు నిట్లు లనిరి

మానవు లెక్కడ! మహనీయదేవ

సూరములొక్కడ! సులభమే నీకు!
 నీలతాంతము లిటు నిచ్చుచా రెవరు?
 పాలస్త్యుఁ డున్నాఁడు ప్రభుఁ డందఱిఁని; 270
 నొయ్యిక కావలియున్న వారలకు
 నియ్యకృతంత్రము లేరీలఁ గల్గు?
 విచ్చేయు ధననాథు వేదము శ్రీమఁ
 పిచ్చిన పైకొను పాట నిల్వఁ జెల్ల
 దనిన నాచుతమాజుఁ దాపిరవరులఁ 275
 గనుగొని యిట్లను గలకల నగుచు
 గురులైన శ్రుత్రయకులమునఁ బుట్టి
 శరశరాసవములు చాలఁగఁ బూని
 భూర్భూరికొలులఁ ద్రుంచి నల్లడల
 వాత్తు నెక్కి యావై ఖరినుండి 280
 వడివప్పి నే నధి వర్మచందమున
 నడుగంగఁ జెల్లుచా నాబలంబునకు
 నుడుగక కావలి యున్న వా రగుట
 వడిగితి విము రాజు నడుగంగ రాజు; 285
 ఇచ్చిన మీ లగుఁ నియ్యకయన్న

చొచ్చి నేగొని పోదు సూనంబు లనిర;
 గనుగవ విస్ఫులింగము లుష్పలేల్ల
 జననాథుఁ గనుఁగొని నైనెను లనిరి
 చనువరినలెనె యిచ్చటికి నేతెంచి
 మనుజుటమ! యోరి, మము సత్త్వగోసక

290

శంకలేక మడించి శౌర్యంబు మించి
 పంకజాకంఠరభాగంబు: జేరి

కొంక కొంకించి కొని పోదలంచి
 చంక దుడ్డును వెండి శవణార్థి దగునె!¹
 వరుడవు నీవు దానవులము మేము

295

వెరువవు ప్రక్షులు విరువవు నిన్ను
 కరవాలముల కడికంకలు చేసి

వరమహర్షంబున భజింతు మచుచు
 వదిదముల యులిపించి యత్కుగ్రు లగుచు
 వడిఁ బాట్టునుట్టివ వాయువందనిఁచు
 కనులొను బ్బడిసెట్టి కను రెట్టఁజేసి

300

1. చంక దుడ్డును వెండి శవణార్థి యగునె (క)

భను నందరినీ గుణగర్వని చేసి యార్చి
 భువనకాకాశకరిణి మానసుల
 విసుతకృష్ణుల నైత్యమిరులఁ గాంచి
 సంపదాతులు గుణసాధ్యులుగాదు

305

సంపదాధ్యులు మహావృంసలు మీరు
 నామంపు పుష్టులు గదియక మంచి
 మాటల మీరు కన్తము లియ్యఁగలరె!
 చేటుబుద్ధులు మాని చెడిపోఁ వేర
 హరికాబ్జము లిచ్చి యచువులు రెన్న!

310

— విమలఁడు యక్షరాక్షసకలలోఁ బోదుట —

కావేని నానందకాండకాలముల
 భేదింతు నని యొక్కభీషణాత్మంబు
 నారి పారిచి యానరనాథమాళి
 భీరత చెవియాన దివియు నవ్వేళ
 యక్ష రాక్షససేన లదువదివాల్లు
 లక్ష లొక్కుచ్చుడిలావు రెట్టించి
 అగ్ధిరే! యీతని హంకారమహిమ!

315

కొద్దిగా వని యొచ్చి క్రోధించి మించి
తడవడకడిదముల్ తళతళ మనగఁ
గడువడిఁ దొడరి యొక్కటఁ జాట్టుముట్టి

329

పొడువుఁడు పొడువుఁడు పొసక గడిసి
యడువుఁడు నడువుఁ డత్యంతశస్త్రముల
నేయుఁడు దాయుఁడు నితంత మనెలు
నేయుఁడు గూయుఁడు చీకాకుడడక
చట్టుఁడు గొట్టుఁడు బలిమి చగ్గములఁ

(2)

గట్టుఁడు బెట్టుగా ఖండించివైపుఁ
డని యార్చివేర్చి మహాకాండ్రు లగుచు
గొనకొని యత్యంతఘోరశస్త్రముల
ముఠలజాలంబుల ముగ్ధరంబులను
నిశితశూలంబుల నిష్ఠురభండి

330

పాలంబులను గదావలులకుంతములఁ
గోలాపాలంబుగాఁ గుప్పి యుప్పొంగి
విక్రమింపుచు నున్నవిబుధారి యక్ష
చక్రంబుఁ గని పొందుటవపాలపతుఁడు

యదరించి చెదరించి యటునిటు బళి 350

బిట్టల్కు వెన్నుల పీడితహాస్య
వట్టహాసము చేసె నచ్చహాసబలులను
అంతట దానవముడి నైకములు
పంతము ల్పొందించి ప్రతిభలు పించి
యదరి సాచెడువారు నరచెడివారు 355

చెదరి చూచెడువారు భీతిల్ల నేలః
బడి కాపు మనువారు చదరిల్ చెదరి
తడబడువారు పొద ల్బూరువారు¹
తరువు లెక్కెడివారు ఘోరము ల్బూరి
శర గనువారు విచ్చలవిడి కిశల 360

పరువు లెత్తెడువారు పడినగాత్రముల
మరువు చేరెడువారు మరికూయ వెఱచి
కన్నులు ముకుళించి కదలనివారు
అన్నన్న! యింక ద్రోవు మనియెడువారు

1. బడి కాపు మనువారు చదరిల్ నట్టి

కూడటి పొది పొద ల్బూరువారు (చ)

వదె వచ్చె నదె వచ్చె ననియెడువారు 365
 గుడిగొచ్చు దిగులున గుండెడివారు
 గోగులును మిగుల వావోయెడివాస
 నగుచు నై నాన్మిత్రులందఱుఁ జేరి
 మానవదంబుల నదల నీక్షించి
 పాపానబలకాలి బాంకిరుఁ దప్ప 370
 డోహో! భయం జేరి! చుడుగున కుంచు
 మోహదంబుగ బలంబుల నేర్పరించి
 పేరైన కథికులఁ బెంపు చేయించి
 భోరునఁ బోరికిఁ బురికొల్పి లాను
 నదరుచు నేనాధిపతులతోఁగూడి 375
 కదియ నన్నధుఁడై గదియ నేతెంచె;
 అంతటఁ జెలఁచెఁగి యయోధిబలము
 కొంకేయుమీఁద నగ్గలితో నురికి
 కనలుచు గర్జించి కరకరి నొరసి
 తపరాత సింహనాదములునుజేసి 380
 కరవాల ముసల ముద్గర భిందివాల
 కరపరంపరలచేఁ జలమున నరికి

క్రమ్మి రెమ్మియు జిమ్మి క్రమ్మి నావించి
 విమ్మటి గొనలేనె పెరవూరివటుల¹
 గదిసిన యద గాత్రవేన జూచి

359

దెలిక చెయి పోలి పుణేనుండు
 దురుసుగా నెడలేక తొలుకారువాన
 గురియుచుండుంబున మోరబాణములు
 పడలక నేముట పంధించుటయును;
 గడు నెటుంగకయుండగా నక్టఫించి¹

360

పక్కలు చిక్కలు పాదముల్ పొడలు
 చెక్కలు ముక్కలు చేతులు చెవులు
 నడుములు మెడలును నడములు కిరము
 లుడుగని గినుక నొక్కమ్మడి చిదిమి
 భటుల నెల్లను బటావంచ గావించి

361

చటుల భయంకరజ్యోరవం బెసంగఁ
 గమకించి తురగసంఘములు నూటాడి

1. చెక్కుర గొరి లేన పెరవూరివటులు (చ)

1. గడు నెటుంగకయుండగా నక్టముంచి (క; చ)

చదువే ధర్మోటులఁ జలమునఁ జంపి
 వంతుకు నెక్క మావంతుల జెంది
 వంతులతో నై న్యకతుల నుద్గాడి 400
 వేలైన రథకులఁ దంబు లనచి
 ఘోరహాననము నుకోటులనెల్ల
 హరిణంపుగుంపుల రకలించి గదుము
 హరిణోదము చీల నాచ్చి తోలుటయుఁ;
 గలుగె నేనుఁగులు చీకా కయ్యె బలము 405
 తొరిపిరి వొరలు వచ్చుడు మానె హరులు
 నరదము ల్పొడియయ్యె హతు లైరి రథకు
 లరిమురి గూలె నుహయోధకోటి;
 అంతటఁ బోక్కురాద్రావేకుఁ దగుచు
 గుంతితమాజుండు కులిశబాణమున 410
 నాహవ్యురి హటకాక్షుని ద్రుంచి
 పాహసు నుత్తమోద్వలు గంధవాహు
 శరమున వధియించి జలధరాస్త్రమున
 ధరచిత్రరథుఁ గూర్చి దర్పంబు మెరసి
 కవలి జాంబీరుపైఁ గవిసి కేతనము 415

ఘనశీలీముఖమున ఖండించుటయును
 మలసి జాంచీరుడు మార్గకామ్యము
 విలయాంతకునిలీల వింట సంధించి
 యోరి నకాధరుఁ యోరి దుష్టాన్
 యూరతి పొంగెద వేల నాచేతః

420

జానక సోపాని చచ్చెకవేని
 బోవక నిల్చు నీ పొంగెల్ల నగతు
 ననుజూఁడు నిరుజూఁడు నానేనఁ జూఁడు
 సనువడ నాదిగ్యబాణము బూఁడు
 మనుచు నాకర్ణాంత మగునట్టు దిగిచి
 గొనకొనినేయనాధ్యోరబాణములు
 వెలువ నేలెంచి యాభీమునకుంబు
 గలయించి విలునారి ఖండించి గళము

425

భేదించుటయుఁ గాంచి దెట్టుగా నార్చి
 పాదము ల్దట్టించి బాహువు ల్సరచి
 గదఁ బూని నడచి యుగ్రత మోడుటయును;
 విదియ భారుణి గూలె జాంచీరుఁ దంగ
 భూతరం బై వసుంగరధూమినిల్లఁ

430

గమఁగొని భీముఁ డాగ్రహము చాలించి
వనవాకరము పొచ్చి వనజము దైచ్చి 435

మొనరి వేటొక్క యప్పులపొడి నించి
తన వచ్చురాక యాధనవతి వినక
వనఁజెల్లి దరుచు నచ్చట నిల్చి యుండె
అతఁడు హరిజేతుఁ లరిగి కుడేరు

నెంతయుఁ గనుఁగొని యటువటుఁ దొట్టు 440

— { పాశోషణం వశేహరిః భీమునిన్మిత్రాంత
మును నెఱుపుట } —

వడి మ్రొక్కి రత్తరపాటున లేచి
గడగడ వడఁకుచుఁ గలగి యిట్లనిరి
...దేవ వినవయ్య యొకవంత నేడు
మోదంబుతో నృపమూర్ధనఁజ్ఞఁ జొరఁడు
చనుదెంచి బలములఁ జంప జాందీరుఁ 445

దునిమి యోధులఁశూల్చి తోయజప్రతతిఁ
గొవిపోవుదున్నాఁడు గురుశక్తి మెరసి

యని సారె సారెను నవలుచుఁ బెలువ

విని ధనాధీశుఁడు విన్నయ మొంది

కరుగవ మిలుగున్లు గ్రహ్మ నిట్లనియె. 454

వింటిరే! యిటుకంటివెంటె లెం దైన!

కంటిరే! యెవరైన గణకతో మున్ను

విన్నకన్నకాదు వివరించిరాద!

కిన్న సగంధర్వగీర్వాణాని

పన్నగదైతేయపాలకులైన 455

వన్నుఁ జెన్నఁగ లేరు నరుఁ జొక్కఁడంట!

దేవతాధూమి కేలెంచివా డంట!

కానరంబున యోధగణములఁ గూల్చి

గొనఁగొని కమలమున్గొని చనె నంట;

కనఁగ నీవార్త నిక్కం బనఁదగునె! 460

యని విట్టుగా నట్టవసంబుచేసి

భవయత్నవాకులఁ గనుఁగొన నప్రదు

వల్లు వగ్గరించి యానలకూబకుండు

కరిగె నా కిది కన్నె కయ్యం బటంచు¹
 గొలువుచావడినుండి గుడ్డున దుమికి 460
 బుర్రొక్క: చంద్రకేళలగొని మ్రోక్కు
 యింతటి కనిగి యున్నెక్కడ నీవు
 చుర్రుచేటికి నెల విత్తున నాకు
 చని చేరవ యిరున్న జనకలి బుద్ధి
 గొనివత్తు నిపుడె నీకొల్వొల్తోడటికి 470
 ముదిసి నాతోఁ గొంత మాల్మొనెనేని
 శలకునఁ గలసిలోఁ జమ్ముగావెంతు
 వన విని ధననాథు: దగుగాక యనుచు
 వినుతదైర్యోదాత్తవిక్రమాన్వితుని
 బాంగలు రావించి సకలనైష్యముల 475

—● నలకూబరుఁడు యుక్తమునకు వెళుట —
 బొంగుచుఁ దిరిపించి భూమాదు లొసఁగి

-
1. a కరిగె నా కిది వేగ కయ్యం బటంచు
 గొలువుచావడినుంచి గుడ్డున దుమికి; (చ)
 b కరిగె నా కిది... కన్నకయ్యం బటంచు
 గొలువుచావడినుంచి గుడ్డున దుమికి (క)

నలకూబరునిఁ జూపి నయవాక్యసరణి
 చెలుగి వేమరు జెప్పి నెల విచ్చటయును;
 నెంతయుఁ గెరలి యక్షేశసందనుఁడు
 వింతఁగా రణభేరి వేయించి వేడ్క 480

నరుణవస్త్రంబులు పరుణభూషణము
 లరుణమాల్యంబులు నరుణగంధములు
 ధరియించి చండమాస్తాండసంకాశ
 నిరుపమమాణిక్యనికరసంఖచిత
 భగభగద్ధగిత నిస్తంధ్రప్రదీప్తి 485

నగణితంబై మించు నరదంబు నెక్కి
 తనచెలికాంఠైల్లఁ దగ నలుగడల
 భువరథాహూధులై భర్వము ల్నడుప
 నెలమితో గిన్నరు లిరువది గోట్లు
 చలమునఁ గెరలి విచ్చలవిడిఁ జనఁగ 490

యములు పదిగోటు లరువదిలక్ష
 లక్షీణపాహులై యేగుదేర
 గంధర్వవరులైదు భర్వము ల్పొదలి
 బంధురస్ఫూర్తి నెంచిడి జనుదేర

పరువడి గరుడులు పదియాకుకోట్లు 495

ధరణి గంపించ నుద్దండత నడువ
దాని లిక్వదికోట్లు వర్షము లైరసి
ఓసి కయ్యమునకు గేదచు నడువ
వరచత్తుంకు లిక్వదిరెండు లక్ష
లుకుమదాహాడి మహాద్వృత్తి గవలి 500
కాటుకొండల కరణి శోభిల్లు
మేటి కరు లైక్కమిరి యేతేర

జవనసైంధవముల సఃఖ్యలు మించి
భువి తల్లడిల్లు నద్భుతముగా నేగ
విలసిల్లు కయ్యంపు వేడ్క బెక్కండు 505

మలయుచు యుక్కుమారకు ల్నడువ
పడరుచు మొనల నేర్పరచుచు లక్ష
పదివేలు నేనాధిపతులువే జనఁగ
గొడుగులు పడగలు కోటులు మించి
కడువడి వెనువెంట గ్రమ్ముకురాగ 510

గంభీరభరితా కాహభేద్యములు
కుంభినీగగనము ల్పూరిలి నిండ

కరదీపనుణిదీపకాంతులు విశల

పరువడి గడువట్టంగలుగావింప

చెలంగి ముత్తైదువ త్నేరలు జల్లి

55

యలవడ గెలిచి రమ్మచుచు దీపింప

వలనొప్ప తనకు రావణ్యవైఖరులు

నలువొంద యక్షకన్యాసమూహంబు

గని పాథవీకులగదలనియట్టి

కనకపుణ్యమృగతి నిల్చి చూడ

520

ఘనబలోద్ధండవిక్రమవైభవములఁ

జనుదెంచుచున్న యాశమయంబునందు

— తూర్పుతెల్లవాడు —

తనవచ్చురాక మార్తాండుండు వేగఁ

దనకాంధవులకెల్లఁ దగఁదెల్పు మనుచు

ననిచిన రయమున నరుదెంచు దూత

525

యనఁగ శుక్రుండు దోచె నతికరాస్పాత్తి

పనుపడ పద్మనీపరిణయంబునకు

దివరాజవేడ్క నేరెంచు నవ్వేళ

నలమీర సుదయాచలంబగుభవ్య
వినితనల్కాకావేదికయందు
నిడువల నడుమ నిం వెలుగంగ నిల్వ
తరమొంద వెలివల్వలేకయో యనంగ
వలనద విలజనానంద మగుచు
బొలుపు మీరంగ తూర్పున తెల్లవారె

530

— సూక్ష్మకయము —

అలరుచు నాసమయమున భాస్కరుడు

531

మలయః నేతెంచు మార్గంబునందు

ధీరత నెదిరి మందేహాపిదైత్య

దీనులుబోరిలో విశిఖజాలముల

నలుకచే ఖండింప నప్పుడు దుముకు

గళగళద్రక్తసంఘాతం బనంగ

540

పథసప్రతిభల జనుడెంచి పంచ

కరుడు ముల్లోకము ల్సాధించివచ్చి

వేదగ శుకపికవీరై న్యముల

రానింది తగువనురాగంబుతోడ

సముదగ్ర కరసహస్ర ప్రభాకాల
మరురంగా నుదయించె నట్టిబాంధవుఁడు

— { శ్రీమదాగ్నివేదము ప్రథమోఽనుశ్లోకైః
భక్తజ్ఞానము సమము } —

అనభూత్త విసవయ్య యులె సత్కథను 565
నామొంద తొలినాఁడె యాభులొత్తముడు
బొదలుచు పాంచాలపుత్రిఁ దోడ్కొనుచు
బదరికావనము నిబ్బరమునఁ జేరి
యమసుతాదులకు పాష్టాంగంబు లెరఁగి
క్రమమొప్పఁ గాంచనకమల మిచ్చుటయు 570
బరమహర్షంబున బాండవాగ్రజుడు
పరికించి సంతోషభరితుడై యుండె
క్రమ నందరి జూచి భీమసేనుండు
లేమికి బెగడి నట్టిమ్ములు జూచి

— భక్తజ్ఞానము భీమసేనుఁ దేవమరి యమగుట —

గాంచనాబ్జముఁ జూచి కలఁగుచునున్న 575
పాంచాలిమోము లప్పక చూచి పలికె

చెలువరో మే మెంతఁ జెప్పిన వినక
చలపోరి కాననసంచారమునకుఁ
దొలగక భీముని వోడ నేఁగితవి
తెలిసె మీరందఱ తేతెంచితి రిటుకు

530

కరుణాంబునిధి రానికారణ మేమి?
పరువడి నలని నే పనికిఁ బంచితివి?
అదె నాభుజాదండ మదరుచున్నదియు;
తుదలేక కన్నీరు దుముకుచున్నదియు;
ఇనుఁడు తేజము దక్కి యినుపబిల్లవలె

535

గనుపించుచున్నాడు కడలనుత్పాత
ములు దోచుచున్నవి పాలతి నిక్కంబు
బలుకుమటన్న నాపాంచాలతనయ
కలఁగుచుఁ దెలికన్నుగవ నశ్రు లొలుకఁ
దల వాంచి ధర్మనందనున కిట్లనియె.

540

— శ్రుతి భీమునివృత్తాంతము ధర్మజాతఁడెప్పుట —

జననాథ మీయాజ్ఞ జనుదెంచి ఘోర
ననమధ్యమున వాయువశమున వచ్చి

యీకమలము వ్రాలె నిది చూచి నేను
 నీకూర్చి తమ్ముని నీరజములకుఁ
 బనిచితి చనియె నాబలశౌర్యధనుఁడు; 595
 అనకు నన్నిటకుఁ బొమ్మరిక వచ్చిరిని!
 అనిన చింతించి యాయమతమాభవుఁడు

— శర్వకమయ ఘటోత్కచుల సంవాదములు —

ఘనశౌర్యనిధి ఘటోత్కచుఁ జూచి పరికె.
 దనుజాధినాథ మీతండ్రి దానొంటిఁ
 జనుచుండ యక్షరాక్షసస్థనాశ్వ 600
 గరుడగంధర్వకేళికు లెల్లయెడల
 జరియింతు రిన్వని సౌవర్ణజలజ
 ములు దెచ్చు లేరీతి! మోస మే మగునో!
 ఎలమి నచ్చటఁ గావ లెన్వ యన్నారో!
 తలుకెద మీయయ్య తడ వాలసించె 605
 కలహంబు బహుళంబుగాఁ గల్గె నేమొ!
 అప్పుటి కరిగి నీ నామేలువార్తఁ
 బెచ్చివ నామది దిగులు దీరెడిని

అని యానతిచ్చిన యమచూలిమోము
గనుఁగొని యాఘటోత్కచుఁ డిట్లు పలికె 610

పరమపావనమూర్తి బంధుఁడీర్తి
గురుకటాక్షనిరీక్ష కురుకుశాధ్యక్ష
చెలువొంద మీపాదసేవఁ జేయుచును
గొలిచి నే నుండఁగాఁ గొంకు మీకేల?
కందర్పుఁ గన్నయ్య కమలలోచనుడు 615

ఇందిరారమణుఁ డహీశతల్పకుఁడు
భవరోగవైద్యుఁ డాపద్బంధపుండు
రవికోటితేజఁ డార్తశరణ్యమూర్తి
మదనగోపాలుండు మనపాలఁ గలుగఁ
చెదరి పల్కఁగ నేమి పృథ్వీతలేంద్ర! 620

అరయంగ యుష్మద్దయావీక్షణములు
నెరవజ్రకవచంబు నీలమ్మలకును;
నొనర నీసన్నిధి నున్న వారలను
జెవకఁగా శక్తుఁడె శితికంఠుడైన?
అవనీశ నీమది ననుమానమైన 625

బవనజాచెంతకుఁ బనుపు పోయెదను

ఏది ముట్టోకలు లేదెంచెనేని
అవలింతు నేనె మూయయ్యెను జాప
నను గావించుచు నాత్మ మెచ్చ
కనకాంబుజములందు గలవెంత లెన్లు 630
కిరులొందు గొని కిరులేదునిరూడి
చులెంతు నని వేగం బయన మో నవును

— చావొగవనము —

పాలుపొంద నిద్దంపుభూత మై బూసి
కలితమా జప మాలికయుఁ గేల దార్పి
తభుకైన లెళుకు బెత్తము చేతం బూని 635
విలసిల్లు పెన్నడ ల్వీపున వ్రాల
సరిగమనదనిస స్వరములఁ బెంచి
చెరవొప్ప ఘనదండవీణె మీటుచును
హరి నమో నారాయణాయ యన్నంత్ర
మునవడి పారెకు నుగ్గడింపుచును 640
పారడ నీహార పాతీరహర
తారకామందార తారాచరేంద్ర

శారదాశారద శర సుధాసార
 సారవర్ణుడు దేవసుయమీంద్రుడు
 చనుదెంచుటయుఁ గాంచి శమచందముడు 649
 విసయంబుతో మ్రొక్కి వేడ్కఁ బూజించి
 నలువంద నుచితాసనంబున నుచు
 నలరి ధర్మజుఁ జూచి యవ్హాని పలికె
 వసుధాతలాధీశ! వాయునందనుడు
 మసలక కుసుమకోమలకోర్కెదీర్పఁ 650

శారదుడు ధర్మజునకు భీమనలహర యుద్ధము
 సంగతిపెట్టి సహాయమునేయఁ బొత్తుచెప్పుట

గమలంబులకు నొగి కాననభూమి
 నమితమోచంబున నంజనీతనయుఁ
 గనుగొని యతనిచే గమలంబు లున్న
 యునికి నెల్ల నెఱింగి యొగి నేగుదెంచి
 వనకాశరం బున్నవనవీధిమఱ 655
 దనుజగంధర్వులు దారొక్కిని పోరి
 యుక్కుమీరిన నెరయోధులు గూల్చి

తక్కినదిలములం దప్పుంబు లగాంచి
 కయ్యంబునకుం బాల కాలు ద్రుప్త్యచును
 నయ్యెడ చుచ్చు వాః దసలనందముడు; 660
 ఎలమి చాచులన్లు నిని మెల్లుఁ దెలిసి
 నలకూబరుండు నై క్కంబులతోడ
 ననచె నాతనిమీఁద నలు న్నల్లించి
 తడయక నీవు నీ తొంజలతోడ
 ననుజలతోడ నీయజ్ఞాక్షితోడ 665
 ముంలతో విప్రసమూహంబుతోడఁ
 జనుదగు; మీర లిచ్చట నిల్వొ జెల్ల
 దని పల్కి త్రిదశమహాముని జనియె
 శమననందముఁడంత సంతాపమంది
 యమరారి కులనాథు నాననాబ్జంబుఁ 670
 గనుంగొని యిట్లుం గటకటం బడుచు
 దనుజేంద్ర జేగమే తరలఁగావలయు
 నలకూబరుండు వాయునందనుమీఁద
 మలసి పొరక మున్నె మన మేలఁగ దగును,
 అనిపల్కు వంత నా యమరనాయకుండు 675

— మహాత్మాచుడు తన ద్విచక్రమార్గ మరుగుట —

జనకుల నల్వర జలజాతముఖని
 ధారుణీసురల రక్షంబున నునిచి
 వీరాగ్రగణ్యుల వేర్వేఱఁ బిలిచి
 బలములతోఁ గూడ బాకులు దీర్చి
 నలుదిక్కుల నమర్చి నరపతి మెచ్చ
 తనసరి చెలికాండ్ర దై తేయపతుల
 మొనచేసి బలమిగా ముందట నిల్చి
 రణభయంకరు లగురక్షులతోడ
 ప్రబుధి కెక్కిన మూలబలములతోడ
 ననుపమ హేమరథారూఢుఁ డగుచు
 వెనుక దా నిలిచి పృథ్వీమండలంబు
 గ్రక్కతిలంగ దిగ్గజములు మ్రొగ్గ
 గ్రక్కునఁ గడలె రాక్షసకులైశ్వరుఁడు
 చనుమార్గమున రథచక్రఘాతముల
 ఘనదైత్యబలసాదఘట్టనంబులను
 హరిభారావాతులవేదండప్రచండ
 తరణోద్ధతంబుల కైలముల ఘోర

680

685

690

కాంతామలు నేలఁ గలసి మాయంగ
నంత మహోద్వృత్తి చడునుండంగను;

— శారదామండు భక్తిరమణుడు చోళుడు —

అలకు వేడుకల కయ్యపురింపిరవని 695

పాలుపాండు హస్తినాపురి కరుదెంచి

గురుకృప గాంధేయ గురుచురుఁగ్గ

గురురాఘవులుచోడ కొలువున్నయట్టి

కుమరతియెదుట గ్రక్కవలెల్పుటయును

భరణేశ్వర డక్ష్మను తప్పులు దాను 700

నెదురేగి పూజించి హితభక్తి మ్రొక్కి

ముదమున మణిపీఠమునఁ దగ నుంచి

మునినాథ యేదని పూని వచ్చితిరి

నను దయఁజ్రోచి యానతి యయ్యవలయు

నన విని కౌరవాధ్యక్షునిమోము 705

గనుఁగొని యిట్లను గలపాభోజనుఁడు;

శారదామండు భీమసింహుత్తాంకమా, భర్తరాకాదులు

సాయము పెడలుటయు, వాడిగాఁగలవంగకులు పెంపులు

అలకాధిపతిసేవ కనిలసూనునకు

గలనైన నెఱుంగని కయ్యంబు గలిగె
 నావార్త విని భూసురావలితోడ
 పావనశీలయకా పాంచాలితోడ
 తక్కక కవలును భర్త నందనుఁడు
 పొక్కుచు నిదె యిదె పోవుచున్నారు
 సమరభీకరుఁడు నిశ్శంకుఁ డష్టనుఁడు
 అమరేందువురి కేగె నతఁడు రాఁడాయె;

71

మంతుకెక్కినయోధమండలిచేత
 నింతకు పవనుజాం డేమెయి నగునా!

715

యెట్టి వీరునకైన నిద్దరి కొకఁడు
 కట్టిన గొరియయుఁ గాదె భూపాల;
 యనిలజ నిడిపించి యఖిలవిక్కులను

విసుతకీర్తుల నించు వీరాగ్రగణ్యు

720

లన్నదమ్ములలో నలుక రెన్నైన
 నున్నను బరసేనను దరింపదగవు;

భర నీదులేని భూతలపతి వీవు

నెరయోధు లున్నారు నీసమ్ముఖమునను

దెలిపితి నున్నంత దేటగా నీకు;

725

కలఁడన కన్దేకి లేని కలు మోచి కల !
 కనుచు కన్దేకి లేని కలు మోచి కల !
 జనుచుచే చేనకాలముమీసగును
 నునుకాక కనుచు గొంత ననుచును
 మొక యోధులకై కనుచును కైప్పి 730
 కొలువు చాలించి కనుచు లేని కనుచు
 జలకా కనుచుని మార్చును. కేవల
 కనుచును నొకయంతంగులమందు
 క్రమముతోఁ గూర్చుండి కనుచును
 సమధిక సాహస సత్వము ల్లలచి 735
 కనుచు కనుచును గనుగొని కలకే
 నోపిక కేళిక ! యోధురాధేయ !
 యీవేళ కనుచుకొల్లెల్ల నీదేర !

— మహాభారతము మధ్యమము —

నెలకొన్న కంటితో నెకనులువోలె
 విలసిల్లు నిశ్చంక విక్రమాన్నితుల 740
 భీమాక్షునులు గన్న భీతి వాటిల్లు

మా మదిలో ననుమానము దీర
 ధరణిపై భీముండు ధననాథు నెదిరి
 దుర మొనరించినఁ ద్రుంగుట నిజము;
 కొలదీర్చవలె నని గోసచుండఁగను 74
 లలిమిర కాకతాభీష్యామయ్యై;
 నర్జునుం దొకఁ దున్న నాహవస్థలిని
 నిర్జింపఁగా వచ్చు నిజసేనఁ గూడి
 తడయక మన మేఁగి ధర్మజుఁ గవలఁ
 బడ నేసి పాంచాలిఁ బట్టి తేవలయు 750
 నని పల్క విని శ్రోధుండై నరనాథుఁ
 గనుఁగొని గద్దించి కల్లుఁ డిట్లనియె.
 మేలయ్య కురురాజ! మెచ్చిత నిన్ను!
 స్థూల సూక్ష్మంబుల సుఖ వెలుంగుదువు
 బలమరి బ్రాహ్మణవర్ణియఁ జేరి 755
 తలచెడి యిండిండ్లు తప్పక తిరిగి
 తిరుమెత్తుక తిని ధీరత్వ ముడిగి,
 చరణేశులై గుళ్లపంచల మొఱుగి¹

1 చరణేశులై గుళ్లపంచల ముడిగి (క. చ)

దాములచది వేకబాగులై యున్న
భీమాస్థుల లోకవైభవజేనెకపు 760

పాదులేయక నాదునాపాదుప్రతిభ
గుటిమేరగలవాఁడు కొలువఁడు నిన్ను
గంవిగ్ధా నింట్లఁ గాల్చు నవ్వేళ
లోక నిరవాఁడైన లోక లోకవైభవ!
పోనాది యాయుధముల పోనునపుడు 765

శూరత్వ మున్నను జానుండుదురే!
కొలుపులో నిల్లాలి లోక డాచ్చినను
దలఁడరే బంటుతనము గల్గెనను!
నుల్లముల్ భేదిల్ల నుదిరించి పురము
వెళ్లగా ద్రొచ్చించు వేళల నయిన 770

నొక్కింత జెనకక యుండురే యకట!
మక్కున చెడి దొడ్డములలోనఁ జేరి
గతిమాలి యున్న యా కష్టమానవుల
ప్రతిభ లెన్నెదపు నానాహులంబు
దెలిసియు నొక్కింత దెలియవు నీవు; 775
కలఁగడివాడ విక్కడ నిల్వ మిచ్చు;

నెల విష్ణు నరనాథ శేఖర నాకు
కలికి వీనులవిందుగా విందు వధిస
నరభీము లేల పద్మాల్లు లోకంబు
లరుదెంచెనేని చక్కాడివై యెదను;

780

దలపడి గవలను ధర్మజుఁ డునిమి
బలువేగ పాంచాలి బట్టి తెచ్చెదను;

నావిని రారాజు నగుచు నేలెంచి
వేవేగ రాధేయు వెన గొఁగిలించి

నర భీము లన నెంత నాయన్న నీకు!

785

హరిహర బ్రహ్మదు లైన సమంచె!

తిర వెయింద నీమది తెలియంగవలనె

వెరువక నే నంటి వీరాగ్రగణ్య!

మలయ కీనేరము ల్పన్నించు! మనుచు,

వెలయంగ నొకకొన్ని వినయముల్సేసి,

790

భూషించి, నవరత్న భూషాదు లొసఁగి,

భీమాంబుగ రూఢి పేయించె.

— { మహాకవిశ్రీమదాంధ్రము } —

అలరన్నా హేమం బ్రహ్మచారి శిశులు
గణపకర్ణాంగ శంఖములు పూరించి,
హిమలు బంధులు భూతలేంద్రు లేలేక, 795

నతులిన ద్రోణీధీష్ణాదులు నకున,
తలశక్తి సూక్ష్మకు తమ్ములు నకున,
నకులతాటాపులై యాత్మజు ల్నకున,
వితతనానావాద్యవిభవవైఖరులు
జతురంగవాహినీ సహితుడై గడరె. 800

ఇంద్రుని బోలె నాగేంద్రతేజముడు
సాంద్రవైభవ మహాత్మాహియై వెడలి
వడి నేగి బడరికాచనమున కరిగి

— ౧౧ పాండవు లందు లేకుండుట —

తడయక పాండునందనుల శోధించి
యెవ్వరులేమి వా రేగివజాడ 805
దవ్యుగా గడలి మార్తాండనందనుని

తనయుల హితుల బాంధవుల సోదరుల
గనుఁగొని చేజూపి కడిమి యిట్లనియె
ఇదె యిదె పోయెద రిప్పుడు పాండవులు
కొదకక వెన్నంటి కూడ నేతెంచి

810

శమనతనూజునిఁ జక్కఁ గావించి
క్రమమున నకులుని ఖండించివైచి
సమరాంగణంబున పహదేవుఁ డునిమి
రమణీయగుణధామ, రామాభిరామ
అలికులవేషి రక్తాంభోజపాణి
సలితమ్మడుపాణి సైకలశ్రోణి
కాంచనసుమనాస, కౌముదీహాస
పాంచాలపుత్రిని బట్టితెచ్చునిన
కౌరవాధిపుమోము గనుఁగొని కనలి
భోరున నరదంబు తోనిచ్చి యతనిఁ
గూడ నేతెంచి సక్రొధుడై ముడి
నేడించి చూచి గాంగేయుఁ డిట్లనియె

815

820

— ॥ పల్లవి మహాభారత హితము చెప్పట ॥ —

గురుశైవ యానుమా ఘోరపాపములు 1
కురుకాజ! నిను గట్టి కురువకపోవు!
మందివాడవువోరె ముసి యేతెంచి? 825

కొంచక యిటునంది కుడిలములో మేలె!
నమ్మి శత్రుడనై నగం దీర్చవచ్చు
నమ్మిన తెరచుట నాయమ్ముగాదు? 3
ఈ రేకుజగములు నీచేటుబుద్ధి
వారక దలచినవారికే హాని 830

వరించి చూచిన పాండుతనూజు
లరుదైనసాహసుల హరి కృప గలదు
వారిలో: కోర నెవ్వరికి శక్యంబు!
నేరని యాపను ల్నీతి గాదన్న
యిందరిలో: చెడ్డ కేవల లేరై రె 835

-
1. గురుశైవ యానుమాఘోరపాపము. (౪)
 2. మందివాడవువోరె ముసి యేతెంచి. (౫)
 3. నమ్మిరి తెరచుట నాయమ్ముగాదు (1378).

యందును జనులు మాయపకీర్తిఁ బాపు
 కడిమిచే మాబుద్ధి గాదంటివేని
 యడరు దుష్టచతుష్టయంబును గూడి
 పొలియునేన లటంచుఁ బుల్ల దా విరిచి
 యెలమితో శేతిఁ నిచ్చు నవ్వేళి

840

— కర్ణ గాంగేయ సువాదము —

కెరలి కర్ణండు గాంగేయుని దిక్కు
 మరలి పావకు లీల మండి యిట్లనియె
 గంగాతనూభవ కటకటా యిట్టి
 వెంగలిపలుకులు వెస పల్కుచును!
 అందటికిని దాతవై యున్నయట్టి
 మందె మేళంబున మము సుద్దగొనక
 ప్రల్లదంబులు పల్కి ప్రభువునన్నిధిని
 తెల్లించుకొంటివి చేగాచినాడ

845

1. యడరు దుష్ట చతుష్టయంబునుగూడి (4491)

2. పొలియునేన లటంచు పుడక దా విరిచి (చ)

3. యెలమి మారగఁ శేతి నిచ్చు నావేళ (4491)

విశేషముల్లి న్నామ ప్రోహం లగుట
హితకర్త్ర లగుట విశేషముగను మున్ను 859
వాదకర్త్ర లగుటెంతి కర్త్రముగను మున్ను
మాదింతు నాహుతి కర్త్రముగను
కర్త్ర మీ కొలుకర్త్ర కర్త్రముగను మున్ను
ధామకర్త్రముగను మున్ను 860
మేరతో ముండు మీసీర్తి కర్త్రము 861

ప్రకృతై నేరని కూతలు గూసి
యడకు గల్పించియు మాన్యుముల్ నెరసి
కొడువ లెన్నుచు గేరి కృష్ణజేసి
వీక్షించి యాపాండవేయుల బొగడి
పక్షపాతంబులు పరికించెని 862

గురుకుసు గృహకుసు గురుపుత్రుఁ డీవు
పరిది దుష్టచతుష్టయంబు నాచేత
కైదుట నిక్కువ మని చేచాచి చాటి
కడిమి మీరంగ బల్కి గద్దించుటయును
కురురాజు నీక్షించి గురుసూనుఁ డనియె 865

— కరుణాశ్రయ గురునాథుల సుభాషణము —

ధరణీశ నీయెడ తప్పేమి లేదు
నలువంద కమలాక్షనందనుం డనెడి
పలుకొంటె చేరిన పాప మొక్కటియె?
ఇన్నరాధము కల్కు లిచ్చగించుటకు
నిన్నుంచి యిది యొక్క నేరంబు గలిగె 870

మెలఁగుచు నీపాలిమృత్యువై చేరి
సొలవక నాసలఁ జూపి నమ్మించి¹
శంకింప కిటు నిన్నుఁ జంపింతు ననుచు
గంకణం బిదె చేతఁ గట్టి యున్నాఁడు
అదిగాక రాధేయు ననువెల్ల వినుము; 875

కదలని నెరబంటుకై వడి వదలి
కదనంబునకు నిన్నుఁ గదియించి మీఁద
పదపడి కార్యంబు పైకొననేని
యనిలోన నిను డించి యరుగు వేగంబె;
మన మెఱుంగమె! కర్ణ మగతనంబెల్ల 880

1. తొంగక యుండిన దోర్బలంబున (1378)

మను నీనాచ్రాజ్యైశ్చైవమంబునకుఁ
 నెరఁగితిమిని భూమికితఁ బ్రకటించు
 నలువంద యొక్కవనలు మాని వాని
 గలసి పరమాయంబు గన్తు నేవేగ
 జానాథ మీయిక్కిరిసిపోవలె
 యివలెచూజునిఁగూని యీదేవ లక్షణ
 ననుఁ దోక వ్రొక్కిన యహిరాజులీల
 భువరోషచిత్తులై కర్ణు దిట్లవియె

333

— ౩౩౪ గుప్తమాచల సంవాదము —

ముది మది దప్పిన ముదుకఁ డటంచు
 వదరినఁ గాచితి హాహినీసుతుని
 తామడ వీవు నీవని యన నెంత;
 భూపతి వినుచుండఁ బొంగెద విప్రుడు
 కోపించి నిన్నంటి గూల్చక యున్న
 నాసంత మేటికి ననుఁ జూడు మరుచుఁ

330

1. నలువంద యొక్కవనలు మాని వాని

గలసి పరమాయంబు గన్తు నేవేగ (౪)

2. భూపతి వినుచుండఁ బొక్కడ విప్రుడు (2421)

గరమున బెడిదంపు ఖడ్గ మంకించి 895
 గురుతనూభవునిపై గురుశక్తి నడచె
 కనలి యశ్వత్థామ కన్ఠనిమిద
 ఘనకరవాలంబు గైకొని కెరలి
 యరదంబు దుమికి చయ్యన నేగుదేర
 గురుఁడుఁ గౌరవరాజు గొబ్బున నరిగి 900
 కర మర్థి నెడసొచ్చి ఘనుల నిర్వ్వరను
 నరికట్టి వారించి ననునయింపుచును

క్రోజుఁడు దుర్యోధనుఁడు వారి నిద్దఱిని వారించుట
 బరువడి నలుగడల్ భావించి చూచి
 గురుఁ డిటులను నృపకుంజరుఁ గాంచి
 నరవర కంటివే నాచేతిదిక్కు 905

— { క్రోజుఁడు దుర్యోధనునితోఁ బ్రసం
 గించుట, అతఁడు చెప్పినహితము } —

వరధూమకేతువువలె మిన్నుముట్టి
 గాఢవిస్ఫూర్తులు గనుపట్టెనదిగొ
 యాధిగా గండభేరుండ భ్వజంబు

వాఁడెపో భీముని వరనందనుండు
 వాఁడి మించిన మహా వరబలాధికుఁడు 910
 అరిసి ఘటోత్కచుం డరుదెంచె నింక
 హరిహర బ్రహ్మల కైన శక్యంబె!
 యీకన్యసాహసం బెంతైనఁ గలదు!
 చేకొని యొకబుద్ధి చెప్పెద వినుము
 ఎవరైనఁ దనబల్కి యెదుటి బల్కియును 915
 వివరించి చూడక వేగరపడిన
 మనుజేంద్ర మోసమా మానుము కినుక
 చెనకిరో ని న్నేమి చేసిరో వారు
 వారితో నీ కింత వైర మేమిటికి ?
 ఘోరరాక్షసులతోఁ గూడి యున్నారు 920
 గరిమెతో బంధువర్గములు మీరు
 వరుసతోఁ బురిఁ జేరవలసితిరేని
 పడుచుబుద్ధులు మాని పాండవేయులకుఁ
 గడిమి సహాయంబు గండు వేవేగ;
 అది సరిపోదేని యవసీతలేంద్ర!
 కదలు శీఘ్రంబునఁ గరిపురంబును

మనము వచ్చినయట్టి మర్తము ల్వీనిన
 నిను సాగనీయఁడు నిర్జరాహితుఁడు;
 అన విని కోపించి యాచార్యమోముఁ
 గనుఁగొని యిట్లను గమలాత్తసుతుఁడు. 930
 పరమాన్న మొబ్బట్లు పప్పు బూరెలును

— కర్ణుఁడు ద్రోణుని దూషించుట —

బరువంపుశిఖరులు పచ్చల్లు తేనె
 తొరపై నకూరలు నూరగాయలును
 బరకాళిపెరుఁగుతోఁ బరిపూర్ణములుగ
 బారణ ల్లావింపఁ బ్రేథులు గాని 935

మీరిన పనులకు మీ కెంత దవ్వ!
 అధికు నల్పునిఁజేయ నల్పమానవుని
 అధికునిగాఁజేయ నటునిటుఁ బొరల
 విరిపోటుఁ గల్పింప వికలము లేయ
 బిరుదువాక్యము లాడ బెక్కులు ప్రేల 940
 వేలాదువిధముల విమతులఁ బొగడ
 వేలవ పరికార్య మెంతయుఁ జెరుప

మీరె సమస్తము! మిము నెర నమ్మి
భారుణీపతి వచ్చెఁ దా వెచ్చగాఁడె!
గొంటుసుద్దులు చేరి గూయనేగాని 945

బంటుచంతము లేల బాపనయ్యలకు!
అదె ఘటోత్కచుఁ డని యవరు గల్పింప
బెదరునే కన్లుఁడు! ప్రేల నేమిటికి!
మొనమాట లనిన భిష్టుని గుండె లవియ
విను నీతనూజుండు వికలంబు నొంద 950

నీవు సిగ్గువహింపఁ గృపుఁడు భేదిల్ల
గోవిందుఁ డెందము గొందల మంద
గరుణ పాండవులపైఁ గలవారికెల్లఁ
విరవిర హృదయముల్ వీలి బెగ్గిల్లఁ
దలపడి శమననందనుని ఖండించి 955

మలసిన మాద్రుకుమారులఁ జంపి
తెగువ ఘటోత్కచుఁ డెగటార్చుకున్న
వగరె! మీ రందఱు వను జూచి వపుడె
యథ విని కృపుఁడు మార్తాండవందనుని

— కర్ణకృపాచార్య సువాదము —

గనుఁగొని దగ్గరి గడ్డించి పలికె. 960

మేలు! మేలు! కర్ణ! మేది నీరమణుఁ

దాలించి విచుచుండ నాడినఁ జెల్లె

వదలెడు ద్రౌపదివతులకు నీకు

మది నెంచఁగా హస్తమశకాంతరంబు;

వారి యేవురిలోన వాసవతనయుఁ 965

డీరేడుజగముల నెనలేని మేటి;

అరయంగ నీకు వైత్యాధీశునకును

మరి తృణ మేరుసమానంబు లగుట;

నిరవొంద భీముని నెంచ నేమిటికి ?

నరయ హిడింబ బకాసురు ల్పాక్షి 970

హరిపుత్రుబలిమికి యంత్రమత్స్యంబు

వరుదైవ చిత్ర నేనాదులు పాక్షి

సాంధునందనులతోఁ బగఁ గొనుటెల్ల

గొందతోఁ దగరు డీ కొనునట్లు గాదె;

ఎందైన ఘనులచొప్పెటుఁగంగరాదు 975

పందలకే పెద్ద బారెడునోరు

మాయారే! నినువంటిమగఁజిమి బంటు
ఈయోధవకులలో నెవ్వరు లేడు!

మీ దెలుంగవు వట్టమీఁననులు

గాదన్నవారలఁ గడువఁ బోయెదవు!

930

కలఁగవు నీ దెలుంగవు మొట్టఁ దెచ్చి

వలసి వైఁబెట్టిన వైఖరి నీవు

తలపెట్ట వరునెత్తఁ దలఁచుకొన్నాఁడ

విల నీకు వగచు వా రెవ్వరు లేడు

నీపల్కు నెరవమ్మి నిక్కువ మనెడి

935

భూవతి కొకయింత బోక్కెడ మిపుడు!

నెలవైన మాబుద్ధి నీ వేల వినెడు

చెలఁగి దైత్యుఁడె బుద్ధిఁ జెప్పెడు నీకు

కలఁకపుట్టెడిని నిక్కంబుఁ బల్కినను

నిలుకడగా నీత నేరనివారి

990

గంగమ్మ కొనిపోవుగాని మాకేల!

అంగరాజ్యాధిప యదుగు పొమ్మనిన

— కర్ణుఁడు కృష్ణునివై వరుకుట —

నొదిరి కోపించి మహాగ్రూరై కర్ణుఁ

దుదుటునఁ గృపునిపై కురికి ఖడ్గంబు
 ఝళిపించి వేయ శశ్వత్థామ గినిశి
 తళతళ మనుగదాదండఁబు బూని

995

❖ అశ్వత్థామ కర్ణుని శిరము మోడుట ❖

వాలు చూర్ణముచేసి వనజాస్తసుతుని
 ఫాలంబు ప్రయ్యలై పగల మోడుటయు
 బెడిదంపుమూర్ఛల బెట్టుగా భాత్రిఁ
 బడి లేచి యినజాండు ప్రళయమార్తాండ 1000
 సదృశుఁడై పేర్చి యాచార్యనందనుని
 గొడుకక నడిరొమ్ము గుప్పనఁ బొడువ
 నది దాకి గురుసూనుఁ డర్కనందనుని
 గుదికిలఁ బడద్రోచి గుండియ ల్బగులఁ
 బిడికిటఁ బొడిచిన భేదిల్ల కతఁడు 1005

❖ కర్ణ అశ్వత్థామల యుద్ధము ❖

తడయక చంగున దాటి వేరొక్క
 కరవాలు కేదెంబు గైకొని నడ
 కురువీరు లద్దున గగ్గోలుగా న

యదిదంపు పలక రయంబునఁ బూని
 నడతెంచె యాచార్యవందనం దపుడు; 1010
 తడబడి శార్యంబు దప్పె నటంచుఁ
 దొడిబడి నరదంబు దుమికి యేతెంచి
 నరపతి యిరువురనదురు చా నిలిచి
 గురునందనునకు మ్రొక్కుచు మ స్తరించి¹
 గరిమతోఁ గర్ణుని గౌగిటఁ జేర్చి 1015

— మర్యాదలు వారిని వారించుట —

నరసోక్తులను వారి సమ్మతిపఱచి
 పలుమరు గర్జుని భావించి చూచి
 పలికె నెయ్యంబుతో ఘటోతమండు
 ఇదియేమి రాధేయ యేల పోరెదవు
 పదుగురు గా దన్నపని నేయఁదగదు 1020
 విహితం బెటుంగవు వినుము నాబుద్ధి
 బహుజనద్వేషంబు భావ్యంబు గాదు

1. గురునందనునకు...క్కుచు మ స్తరించి (క)

2. గురునందనునకు మ్రొక్కి కోపంబు మాన్చి (చ)

తనర నీ వేగి శాత్రువులఁ గెల్చినను
మనపెద్ద లెల్లను మనలోని వారె
అటుగాక వే రొక్కతైన నీపుణ్యము 1025

లటువలె గావలె ననియెడివారె
ఈమహాత్ములమాట లెన్నైనఁ గలవు
నామాట మీరకు నాయన్న నీవు;
అని బుద్ధిచెప్పిన యటువలె కన్లు
ననుజులనుతులసేనాధినాయకులఁ 1030

గనుగీటుటయు మహాకాంతునిబుద్ధి
విననికై వడిఁ గురువిభు ధిక్కరించి
ధనువులు మ్రోయించి తమకము ల్పించి
ఘనవాహినీనులతోడఁ గదలి రెంతయును;
మచ్చరంబున మహోన్నతులై కెరలి 1035

— { ఘటోత్కచుఁడు భర్తజానితోఁ
గౌరవులరాక నెఱింగించుట } —

విచ్చలవిడి కురువీరపుంగవులు
వచ్చు వగ్గలిక భూవరుల మోహరము

- లచ్చెరుగొని చూచి యసురాగ మొంది
శౌర్యవిస్ఫూర్తి కాత్మచక్రవర్తి
తూర్యము ల్పూరించి వోళ్ళై మించి 1040
భేరులు మ్రోయించి వృథిపి గండువ
దారుణసింహనాదములు వేయించి
దండిబాదులనెల్లఁ దగ నేర్పరించి
పాండవేయులచెంత భద్రము లేన్పి
బలుపడి దక్కిన బలముల నెల్ల 1045
నెలగోలుగావించి హెచ్చి శ్రోధించి
తనరార భర్తనందనునకు మ్రొక్కి
జననాథ కురువీరసైన్యంబు గెరలి
ప్రాకటంబుగ సక్తపాథోధు లెలమి
యేకార్ణవంబుగ నేతెనులీల 1050
కొలదీర జగడంబుఁ గోరి వచ్చెదరు
తలకక మీకూర్చి తనయుని కిప్పుడె
సెల విమ్ము కరివ్పరి చెర్చి వచ్చెదను
తొలంగక నిల్చినఁ దునిమి వైచెదను
నావిని భర్తనందనుఁడు చింతించి 1055

భావించి కౌరవబలము వీక్షించి
దిటము దొలంగించి తెగువ చాలించి

— ధర్మజుని భయసంతాపములు —

కటకట పడి ఘటోత్కచున కిట్లనియె
దనుజాధినాథ యెతంటికార్య మొదవె
ధనపతిచే వాయుతనయుండు చిక్కె
మనము దుర్యోధన మండలేంద్రునకు
ననిలోనఁ జిక్కితి మయ్య కుమార
అక్కటా నిల్చి పోరాడఁగా నోప
మెక్కడఁ జనఁగల మెవ్వఁడు దిక్కు
చండబలోద్ధఁడసాహసాంకుండు
గాండీవి వచ్చినఁ గాచుగా మనల
కవ్వడిదక్క యీ కౌరవావళుల
నెవ్వరు గెల్వలే రీధరాస్థలిని
కూరిమి చెక్కిలి గొట్టితే పాలు
గారెడుబాలవు గదవన్న నీవు
గురు భీష్మ కృప కర్ణ గురుతమాభవులు

సురలతోఁ బోరి మెచ్చులు గన్నవారు
ధాన్తరామ్రులు సోమదన్త బాష్ణాకులు
వాన్త కెక్కిన శౌర్యవరబరాధికులు
శకుని భూరిక్రమ నైంధవాదులును

1075

మకరాంతవైదితో మాంక్కినఁ గలరు
పరుగడి నిటువంటి బలియురతోడ
నకుదైన సులయోధావలితోడ
నేలఁ బోరెద వెల్లు గెల్చెదవు
వీరాగ్రగణ్య యేవిధ మింక ననిన ?

1030

— { ఘటోత్కచుడు ధర్మరాజునకు
పైద్యముఁ జెప్పెట } —

మేనెల్ల నిక్కించి మీసము వ్రీటి
పూని వెల్లుగ నార్చి భుజములు సరచి
ధారుణపరిమోముఁ దప్పక చూచి
ఈరీతి చింతింప నేలయ్య మీకు
అక్షీణబలకాలి యావాసుసుతుఁడు

1035

యతుల భండించి యరుదెంచు నిమ్రుదె

దుర్జను లగువీరిఁ దునుమ పోదరుమ
నర్జనుం డేల! యోధరాధీశచంద్ర
కురుబలంబుల నెల్లఁ గూల్చి నేనిపుడె

మెరువడి నీచేత మెచ్చు లందెదను 1090

వలనొప్పు నే చిన్నవాడను మీకు
కలనిలో రిపులకు గాలమృత్యునను
ఈకురుబల మెంత! యెల్లలోకంబు
లేకమై వచ్చిన నేగెల్తు నిపుడె!

కలనిలోఁ జంపక గౌరవాధిపుల 1095

భలిమిచే పట్టుగ బట్టుకవచ్చి

కడిమి మీపాదపరికజములచెంత

బడవై వకున్న మీపట్టిని గాను;

ననుఁ జూడుమని సింహనాదముచేసి

జననాథు ననుమతిఁ జయ్యనఁ గదలి 1100

తననై న్యములకెల్లఁ దగఁజేయి చూపి

కవలుచుఁ గలనికేఁ గదియించుటయును

ఆయెడ దనుజనై న్యము లేపుమిరి

తో యని డిశలు గగ్గోలుగా నార్చి

గుములైన హరిశ్చంద్రగుంపులమీఁద
 గమకించి దుముకు సింగములచందమునఁ
 గుంబలంబుల చెల్ల గూవులు చెరచి
 వరులతోఁ జింతకవందక చేసి
 పదియు నిర్వసియు నేఁబడి మారు పేయి
 పదివేలమందిని బట్టి యొక్కరుని
 గిట్టగిట్ట కోరలు గీతించి తలలు
 పటుకు పటుక్కున పగులంగ గొరికి
 తుటుములొ హయములఁ ద్రొక్కి వేదండు
 ఘటలశిరంజులు కబళించి నమలి
 వీరనేనలమీఁద వెగదండు నురికి
 పేరెము ల్బారించి ప్రేవులు దూరి
 గళములు గరచి రక్తము లూర్పవిడక
 గళగళఁ ద్రావి బెగ్గడిలఁగఁ జేల్చి
 జొట్టున మెదదులు జొట్టి మడించి
 గుట్టుగుట్టున రొప్పి గుండెలు నమలి
 కనుబొమ ల్బడివెట్టి గద్దించి గదిమి
 భనువులు విరిచి సాధనములు పెట్టు

1105

1110

1115

1120

చేసి ఛత్రంబులు చించి ధ్వజంబు
 లాసించకుండ బోకార్చి శంఖములు
 పూరించి బెట్టుగా బొబ్బలువెట్టి 1125
 భేరులు మ్రోయించి భీతి పుట్టించి
 వగటున చతురంగబలములఁ దరమి
 పొగరెక్కి యటు బోకు పోకుఁ డటంచు
 వెన్నంటి యరికట్టి వికలము లేసీ
 మిన్ను పిట్టలుపార మెరిసి యార్చినను 1130
 కాపు కాపు మటంచు గర్జుఁ డున్నెడకు
 వేవేగ గౌరవవీరనైన న్యములు
 పరలెంచుటయుఁ గాంచి, పావనిపట్టి
 శరశరాసనములు సంధించి నిగుడి

— కురుపాండవుల యుద్ధము —

తక్కుక కర్ణునిఁ దా విజృంభించి 1135
 వెక్కుబాణంబుల భేదించి పలికె
 మాయయ్యలకు నీకు మాయనిపగలు
 పాయనిక్రోధముల్ బలసి యుండఁగను

గనుపదువేళల వాగ్దళము
 మనుమాది కర్మములను తలచి
 నేరిండు నది మది నేరిండును
 నేరిండును నది నేరిండును మోక్షమును
 కరుణించి నది జంపి రాకమును
 కరుణించి నది జంపి రాకమును
 మనుమాది కర్మములను తలచి
 1140
 భువనైభవంబులం గరిపురి కరిగి
 గట్టిగా పాండవాగ్రహిణి నే నిపుడె
 పట్టంబు గట్టుదుం బలుశక్తి మొనరి
 అనితనయరదంబు నంటగాఁదొలి
 భువనశ్రీముఖములు కర్మనిమోచనం
 1150
 గురిపించి పడగలు గొడుగులు సింఛి
 వరధనుర్బాణముల్ వ్రయ్యులు చేసి
 యరదంబు సారథి హరులం జెండాడి
 కరవాలమును పల్కు కవచంబు దునిమి¹

1 కరవాలమును పల్కు కవచంబు దునిమి (ట)

పరువడి శకుని వెంపరలాడి గదిమి 1155

వరయోధవర్యుల వరుస ఖండించి
యొగి దుస్ససేనుని యుదుటెల్ల నడచి
తెగి విజృంభించుదై తేయునిఁ గాంచి
వేటొక్కరథ మెక్కి నిల్లొందు దాల్చి
ధీరత నెదిరి రాధేయుఁ డిట్లనియె 1160

ఓరి నిశాచర యుప్పొంగ నేల
శూరతచే నెందు చొచ్చిన నిన్ను
మడియించి భర్తజు మర్దించి కవలఁ
బడనేసి పాంచాలిఁ బట్టుకపోదు
నని నారసంబుల నతనివిట్టునిమి 1165

ఘనతరధ్వజము చీకాకు గావించి
గొనకొని యరదంబు గూల్చి దై తేయు
తనువెల్ల జర్మరితంబు గావించి
జలముల శరవరంపరల జక్కాడి
తలపడి రథికులతలలు ఖండించి 1170

కవల జారితరు నాగ్రహమున నొంచి
కనిన భర్తజునియొక గమకించుటయును;

అలుకఁజెట్టింది యాయవనీశ్వరుండు
 ప్రళయకాలాంతకప్రతిమానుఁ డగుచు
 పృథివి భేదల నార్చి వేర్చి మాణిక్య 1175
 రథమొప్పు నెక్కి బలవంధికులఁ జంపి
 రవిసుతుఁ డాకీ నారాచణాలముల
 కవచంబు విలు తురంగముల సారథిని
 చెలరేగి యింతింత చిద్రుపలుచేసి
 మలసి యొక్కమ్మున మకుటంబుఁ గూల్చి 1180
 యొక్కెడునరదంబు లెత్తెడువిండ్లు
 చెక్కలు గావించి శిరములు నటికి
 సాయకప్రతతిచే జళుకు పుట్టించి
 కాయంబు జల్లెడగండ్లు నేయుటయు;
 కలగి రాధేయుఁడు కౌరవాధిపుని 1185
 బలమున్నయెడకు నిబ్బరమున బెగడి
 తలవీడ బార నత్తటి దైత్యనిభుఁడు
 నిలునిలు మని యార్చి నిగుడి వెన్నంటి
 యివసుత వాఁడె నిన్నేలివవాఁడు
 గొనకొని నినుఁ గాచుకొనుగానిఁ విలువు 1190

తలచు నేవేళ మంత్రములు బోధించు
చెలి వీవు గాపాడఁ జెల్లెదె నిన్ను
మీరాజు లెగడ మా మేదిసిశ్వరుఁడు
గారవింపఁగ నిన్ను ఖండింతు ననుచు
భాసిల్లు నొకదివ్య బాణంబు వొడిగి

1165

యేసిన మూర్ఛియై యలఁ ద్రైల్యై నతఁడు
ప్రకటించి కర్ణుని పాల్గొని జూచి
శకుని దుశ్శాసనంబు నై న్యాయుతోడ
రహిషేరుగల మహారథులతోడ
వహికెక్కు నెరయోధివర్మలతోడ

1200

దనుజాధినాథు నెంతయుఁ జుట్టుముట్టి
మనిశితాస్త్రంబుల సోన ముంచుటయుఁ
గనుగొని యాఘటోత్కచుఁ డుక్కుమారి
ఘనతరదివ్యమార్గణజాలవృష్టి

గురియించి బలము గగ్గోలుగా నటికి

1205

కవిహరిరథయోధగణములఁ ద్రుంచి
చేరి యొక్కట దుచ్చనేను మర్దించి
భాగదేవతతోత్తములఁ జక్కాడి

వీరాధిపీరహంవీరులఁ జంటి

కౌరవాధిపునిపై గనుకొంచుడియును; 1210

అవసీకునోదరు లరుచుడిమువ్వ

రవిరళధృతి నక్షమై నిల్చుటయును;

వారనందఱు గూర్చి వడి నేగుదేర

ధావనీనాథులందఱులు పెక్కుండు

గ్రుక్కన నెడసొచ్చి గడిసి పోకుటయు; 1215

నమ్మనూరులనెల్ల నవలీలఁ దునిమి

సమరాంగణమున మూర్ఖులఁ బడియున్న

ద్యుమణితమాభవ దుశ్శాసనులను

కడువడి తిరములు కబళించిపట్టి

బెడిదంపుభద్రంబుఁ బెరికి బెట్టార్చి 1220

బడిమితో గంతముల్ ఖండింపఁబూని

తడయక మదిలోన దండుల ప్రతి

దలంచి యంతట వారితలలు మన్నించి

వలువొంద నొకయోజనప్రమాణంబు

భోరున ద్రిప్పి నంభోవీధి వైచి 1225

కౌరవాధిపుమోముఁ గనుగొని పలికె

క్రూరాత్త! దుర్ధార్త! కుటిలమానసుడ!

వీరె నీతమ్ములు వీరె నీసుతులు

వాడె నీయనుజుడ వాడె కర్ణుండు

పోడిమి జముఁజేరఁ బోవుచున్నాడు; 1230

గొనకొని విడిపించుకో పోదు రమ్ము;

జననాథ నీసాహసంబుఁ జూచెదను

అలగి వీరలఁ జంపునప్పుడుగాక

ఎలమితో నీశౌర్య మెపుడు చూపెదవు

చెలరేగి నీవు వచ్చిన పని యేమి? 1235

యులుకుపట్టక నూరకుండుట యేమి?

యీకలుషాత్తుకు లీల్లినఁ జేరి

నీకు దుర్జంత్రముల్ నేర్పువా రెవరు?

ఇటువంటిచెలికాని నెడఁబాసి రాజ్య

మెటువలె నేలెడ వీల్చదు కేల? 1240

మావారి మును బలుమాయలఁ గెలుచు

క్రేవసంగరమున గెలుపుమీ నన్ను

మున్ను నీ దుర్గుణంబులు చాల విందు

నన్నుంచి యెంత శాంతగుణంబు గలిగె

దురమున నను దాసి తొడరలేవేని 1245
 కరిపురిపై యాస గదలించి చనుము;
 అనుచు నుల్లాసుంబు లారాజు నాడి
 వనజాక్షసుతుని భూవరుసహోదరుని
 కలమీఁదఁబడిరేని యిల్లుదు రనుచు
 నులుకుచుఁ బట్టి వేటొకచోట నునిచి 1250
 శకునిపై దూరి నిశాతబాణముల
 వికలఁబుచేసిన వెన్నిచ్చుటయును
 మాతచే నదలించి గర్జించి గోర్చి
 నీతిగా దిది నీకు నృపతి చూడంగ
 పోదువా! వెన్నిచ్చి పోరిలో నీటుల! 1255
 నేదిక్కు నేఁగిన వేల పోనిత్తు
 అనాఁడు బలుసహాయంబు చేసీతివి
 యీనాఁడు నినుఁ జూచ నిచ్చునె రాజు!
 అదిగాక నీకు మేనల్లుఁడు విభుఁడు
 కదనంబులో నిచ్చుఁ గావఁగా లేఁడె! 1260
 పిలువుము యోధుని పిలువు రారాజు
 దలవుము నీకులదైవంబు నిపుడె

'భ్యాతికి నెక్కుసంగరభూమిగాని
 తాతయ్య మాయజూదంబులు గావు;
 వలనొప్ప ఘోరాహవస్థలి గాని 126.
 చలపట్టి పోర నీచానడి గాదు;
 పొలుపొందు ఘనశరంబులుగాని నీవు
 పలికిన ట్లనె బడ బాచిక ల్లావు
 నలువంద దానవనాయకు ల్లాని
 బలుమాయలను బన్న పాండవు ల్లారు; 127.
 పోకు పో కిట యెందుఁ బోయిన నిన్ను
 చీకాకుపరచక చేగాచి విడువ;
 నని పల్కి ఘోరదివ్యాస్త్రంబుఁ దొడిగి
 గొనకొని రథముపై గూల నేయుటయు
 గనుఁగొని గురుఁడు గంగానందనుండు 127.
 కవలి మిక్కిలి ఘటోత్కచునిపై దాకి
 విలు ద్రుంచి యరదంబు విశలము లేచి
 చలమున హయముల సారథిఁ డనిమి
 భవతరదివ్యమూర్తణములు చొనిపి
 కనుతీంద్రు డేహ మంతటను నించుటయును

వివరమునానినట్టి వివరములు
 వివరము ల్లంగ వివరముగ నాచ్చి
 కాటాంతకుని లేద నని దొడ్డిచేత
 హరించు నొకచేత చూడగాఁ బల్కి
 గురుభీష్మకుఁ మిఁదఁ గ్రహించి గదిమి 1285
 వివరమునానినట్టి వివరముగా వైచిఁ నై చుటయు
 నవి రెండు చండమాస్త్రాండ తేజములు
 వివిధాగ్ని లీలలు విస్ఫులంగములు
 గ్రక్కుచు దశదిశల్ గ్రమ్మి యేతేర
 మక్కువఁ గాంచి భీష్మద్రోణు లపుడు 1290
 గరుడపావకర్పద్రవమలాప్తకులశ
 వరుణవన్న గమేఘవాయుబాణములు
 నిగుడింప నవి యెల్ల నీలు గావించి
 తెగువ నేలెంచిన దివ్యాయుధములు
 గనుఁగొని గురుఁడు గంగానందనుండు 1295
 జననాథుసోదరు ల్జగతీశ్వరుండు
 గురుతనూభవకృపుల్ కుంభినీధవులు
 పరువడి భగద త్తబాహ్నికముఖ్యు

లవిరళ దివ్యశస్త్రాస్త్రము ల్జ్ఞానుప
నవియెల్లఁ బొడిసేసి యరుదెంచుటయును; 1300

అదియెల్లఁ బరికించి యాచార్యుఁ డుదిరి
యిదె మహాప్రళయంబు లేతెంచె నింక
వడి నాయుధంబులు వాహనంబులును
విడిచి కరంబులు వెస ముకుళించి

యొదురుగా నిలిచిన యీసేన లన్ని 1305

బ్రదుకుట నిజము శౌర్యముఁ జూపఁ జెల్ల
దని యెలుగెత్తి నై న్యంబులఁ బాటి

జననాథురథముపైఁ జంగున దాటి

కౌరవాధీశుని కర మప్పళించి

థారుణి లంఘించి తగ నిల్పుటయును; 1310

చిటిముడివడి యోధశేఖరు లెల్ల

ధుటుకున నరదముల్ దువికిరి సేన

అటువలె గరితురంగాయథావళులు

పటుగతి విడిచి చొప్పుడ నిల్పుటయును

కతిరయంబున సమృహాయుధద్వయము 1315

ప్రతిభ వేతెంచి శుంభదీప్తి మించి

బాలాతపములీల బలములమీఁద
కీలలు బద్ధించి కేపించి మఱలె

దమజాధినాథుఁ డంతటఁ బోక గెరలి

ఘనరః మెక్కి సత్కాండాసనంబు

1320

కరమున సంధించి కాండజాలముల

గురురాజామకుటంబు గూలంగ నేసి

గంగాతనూజు నొక్కట స్రుక్కఁజేసి

సంగరంబున రెంటు సైంధవు నొంచి

గురుని మూడింట గగ్గోలు గావించి

1325

గురుసుతు నాల్గింట గుడియఁగా నేసి

దారుణంబుగ భగదత్తు వేనింట

నాసింట బాష్ణాకు వని దూలనేసి

కృపు నెన్నిదింట భూరిశ్రవు పడింట

వృపుసహోదరుల పూవికల నేనూట

1330

వలుకమై నేసి సైన్యము నుగ్గుచేసి

మలసి యాశకునిపై మరలి క్రోధించి

చలపట్టి రథముపైఁ జంగున దూకి

తలద్రెంప గమనింఁచు తమకంబు గాంచి

యరదంబు నూకి డాయంగ నేతెంచి 1338

కురురాజాఁ గనుఁగొని గురుఁ డిట్లు పలికె;

మచుజేంద్ర మీమేఘమామ యవస్థ

దనుజాదినాథు నుద్దండంబు జూఁడు

సాగపు మవసాహసంబు లిచ్చోట

ఏగతి నిది మాన్పు నెవ్వరివశము 1340

కోపంబు చాలించి గురుబంధుజరులఁ

గాపాడి నిను నీవ గాచుకొ మ్మింక

చేరి రక్కసునితోఁ జెలిమి వాటించు

పోరాటములు మాని పురి చేరవలయు

పడుచు పాపఁ డటంచుఁ భాటించవలదు 1345

పిడుగు కొంచెంచైన బెడిదంబె గాదె

ఈ నరభోజనాధీశ్వరు నెంచ

నూనాటి రావణు సంతటి మేటి

యనిన పంతయు నిశ్చయం బని బెగడి

తనమది చింతించి ధరణీశ్వరుండు 1350

తనయులు హిక్షులు బాంధవులు పోదరులు

భూపతిగౌరవార్థము లు గలవఁ గూలుటయు

దనుజుని కుమారుని పేరు: దనువుగా దనువు
దనుజుని కుమారుని పేరు: దనువుగా దనువు
దనుజుని కుమారుని పేరు: దనువుగా దనువు

1335

అనుమతి మోలారించి అనుమతి కల్పించి
యగ్రంబు ముఖి వదులిన తొలూచి
వరుచు నెడ పొచ్చి వలె నుల ముచ్చి
కరము కరంబున గులించియు

సురవైరి వదనంబు జూచి యు క్షుణ్ణియె

1330

{ మహాభారతము నుండి గ్రహించినవి }
{ యొక్క పాదములనుండి గ్రహించినవి }

అచఘాత మ్మీకు సహాయంబుగాఁగ

జరుపించువారితో సావాసం చేయి

కాదుగా పాంక్షకొచ్చి చివెము

భేద మే ముచ్చరి! నీవు చూపింప

నొగి వారు మేము నీ కోర్కె గావె! 1365

పగవారివలె నెంత పనులు జేసెదవు

మరిసి యుద్ధముచేయ మా మీదఁగాక

బొలుపొంద దూరము పోయినచ్చెదవె
చను నింటగెల్చి రచ్చల గెల్వవలయు
వనెడిసాటువ నిజ మాయె మాయన్న 1370

ధనపతిమీఁద యుద్ధమునకు మనము
చనుటకు నీదివ్యశరకౌశలంబు
నీసాహసప్రాధి నేజూడవలసి
మూనైన్యముల నెల్ల మరలింపనైతి
విన్ను నీకౌర్యంబు నీకౌశలంబు 1375

గన్నులకుండువగాఁ జూచినాఁడ
మాయయ్య వాడువు మాయురే! మేలు
నీయంత ఘను లవనీస్థలిఁ గలరె!
యని ఘటోత్కచుఁ దన యక్కునఁ జేర్చి
తనరంగశకునిపైఁ దమకంబు మాన్చి 1380

దమజవీరునితోడఁ దనసేనతోడఁ
జని ధర్మతనయునిచరణాబ్జములకు
గరిమతో మ్రొక్కిన గని ధర్మసుతుఁడు
జనులతో దీనించి వారి కందఱి

చోపలీల మహాభారతముల్లేసి 1385

ధర త్రిల శంఖనాదంబు పూరించె
తతశ్చ త్తే ధర్మనందను నాజ్ఞః బూని
యతివేగ నుభయశ్చైశ్చ్యంబులు గదలె
శరజా త్రతనయదున్మోచను ప్త్యాశ్చ
లకయంగ చెల్లెసి కవ్వాలకిన్తు లగుచు 1390

మొలకసిగ్గులు మొగంబుల నావహించు
దలలు వంచుకయున్నః దగ నిరీక్షించి
గురుసూచుఁ డంత నర్కుని సుతుఁ గాంచి
విరుగుట దిరుగుట వీరుల కెల్లఁ
గలదు నీతరమునఁ గలుగునే కర్ణ¹ 1395

అల ఘటోత్కచుని సాహసముఁ జూచితివి
నెలవుగా మాబుద్ధి నిజమాయె నింక
ములును దాకఁగఁగాని మొగ్గ రెవ్వారు²
హాటకంబుగ మించి నాడరా దనెడి

1. విరుగడ తిరుగడ వీరులకెల్ల

గలదు నీతరమున గల్గెనే కర్ణ (త)

2. ములును బావగాని మొగ్గ రెవ్వారు (త)

మాట యొక్కటి గాక మఱియొందు గలదె 1404
 పాలుపొందఁగా వించుపొయిన సిగ్గు
 తలపోసు కొన్న నెంతయురాదు వినుము
 పెక్కుమాటలు నేచ్చి నేలెడువాని
 కెక్కడిసిగ్గు నీ కేల చింతింప
 పొగగు నుద్దండంబుఁ బుట్టక యుండ 1405
 సుగు లడఁగించె కష్టోష్ణభండు
 నిలుపుము శాంతంబు నీతేధర్తంబుఁ
 దలఁచుమీ యితనైనఁ దలదాకె నంత
 అనుచుఁ జిల్లులు పోవ నాడినమాట
 లెనయంగ చిలుకులై హృదయంబు గాడి 1410
 వెనకముందఱఁ జూచి వికలంబు నొంది
 వినియును వినవట్లు వెస నేగుటయును

— సలకూలదుఁడుయధమునకు సన్నద్ధుఁడగుట —

అక్కడ సకల సైన్యసమేతుఁ డగుచు
 జక్కులరాపట్టి చనుచెంచుటయును

1. లెనయంగ ములుకులై హృదయంబుగాడి (క. చ)

దుర్వార శౌర్యసంవోహృతచంద 1415

గర్జితాది మదేభకంకీరప్రసాది
భీమబలాశ్మయందు భీమనేనుండు
భూమి తల్లిదండ్రుల యచగింపు దవర
శాకలు ద్రుష్ట దిష్టతుము ల్లొడ
భోయన శంఖంబు బూరించుచును; 1420

తనమది సుప్సాంగి తమకించి భర్త
తనయందు నాగకేతను విడిచించి
అదె విను భీమశంఖారావమహిమ
కదనంబు చాల నగ్గల మయ్యెనేమొ
పదపదం దని బెట్టు పలికిన వెగ 1425

— భర్తరాజాభీమున ద్దవవచ్చుట —

గృధలి యాభీముని గదియఁగా నేగి
తనకు మ్రొక్కిన వాయుతనయుని గ్రుచ్చి
యొనరఁ గొంగిటు జేర్చి యుప్సాంగె రాజ
పానని యప్పు దాహంచాలిపుత్రి
భావించి సంతోషభరితుడై చూచి 1430

యరదంబు దించి నెయ్యమున లాలించి
తరుణికి గమలముల్ దండలు గూర్చి
గురుతుగా నొకకొన్ని కొప్పున నునిచి
మరికొన్ని చిత్రదామములు గూర్చి
కమలాతో నిఖలాంగకముల నమర్చి

1435

అరవిందముఖనుతు లంగీకరించి
కవల ఘటోత్కచుఁ గొంగిట నలమి
కువలయాధిపుఁ జెంతఁ గొలిచియున్నంత

అమరావతిలో నర్జునుడు నారదుఁడు భీమునకును గుణే
దనకును సంభవించిన యుద్ధమునంగతిని చెల్పుట.

తిలకింప నమరావతీపురంబునను

బలు దెలుగుల దిశాపతులు గొల్వఁగను

1440

తొలుగక రంభాది తోయజాననలు

జలుపున చెలరేగి నాట్యము ల్గులువ

నాక గంధర్వ కిన్నర యక్ష గరుడ

రాక్షసముఖులు పరాశులు దెలుప

నొలి విరాఠగ జయముఁ దర్జునుఁడు

1445

మ్రోలఁ కూర్చుండి యామోదింపుచుండ
వలనొప్పు బలువైభవంబులతోడః

గొలుపున్న సురరాజు గొలుపుతోవలచు
నకుని పీఠించి యానారదమాని

వెరవొప్పు నందలు వినుగ ని స్థనియె 1450

నరనాథ పవమాననందన యక్ష

గరుడ దానపులకుఁ గదనంబు గలిగె

నది విని మీయన్న యనుజాలతోడ

మదవతితోడ భీమతనూజుతోడః

జనుచున్నఁ గురుపతి చయ్యును గదలి 1455

యనిచేసి పిదప సహాయుడై యేగె

వలకూబరుండు నేవలకూడి వచ్చి

కలహంబుఁ గావింపఁ గదిసి యున్నాఁడు

బలుకయ్య మగుఁగాని పరిపాటి గాదు

అలకాపురముచేత కరుగు పొ మ్మనివ 1460

— అర్జునుడు భర్తరాజామలకద శత్రువులు —

నమరేంద్రునకు మ్రొక్కి యాపాంచుతపయ్యుఁ

డమితవేగమున రథారూఢుఁ డగుచుఁ

జనుదెంచి సాష్టాంగవిధు లాచరించి

భీమసేనాచార్య భీష్మాదులకును

146

సామోదమున వందనాదు లమర్చి

తివిరి పెద్దలచేత పీవన లంది

కవలు మ్రొక్కిన వేడుకల గారవించి

యంచితం జగు తనమరదంబుమీఁద

పాంచాలపుత్త్రునిఁ బటుగతి నునిచి

147

సురపతి యొసఁగిన సుమదామకములు

చిరమణిహారముల్ చిత్రాంబరములు

కరుణతో నొసఁగి వేడ్కల నాదరించి

ధరణీశుచెంతఁ బంతము మీర నిలిచె

ఆసమయంబున యమతనూభవుఁడు

148

భాసిల్లు కిన్నరపతిసేనఁ జూచి

తమబల మున్నచందము విలోకించి

యమరనదీసూను నాననాబ్జాబుఁ

గనుఁగొని మ్రొక్కి యొకరుణాపయోధి

భూపతిరాక్షస గరుడగంధర్వ

149

బలముల రథినుల బరికింపు మయ్య
 కిల కొట్టుమను దమకించు మన్నాడు
 మోరియు రానీక మున్నె కన్నకి
 మూలైన్దముల నెట్టి నేర్పాటుచేయు
 బలుచి నేరాధిపతివి నీ నగుచు 1485
 నిలిచినకార్యంబు నెరవేటు చేసె
 అక విని గాంగేయుఁ డొగ్గక యనుచుఁ
 దనరాదునట్టి పదాతివర్షములుఁ
 గనుఁగొని మొన నలగోలు గావించి
 ఘనయోధవరులు శెంగట భద్రపఱచి 1490
 హరులను నిరుకోపులందు నమర్చి
 కరులను బాష్పభాగంబులఁజేర్చి
 కరిపై ంధవపదాతిగణములచెంత
 సురవైరి గురుసుతాన్ద్రునుల నేమించి
 వారిచెంగట ద్రోణ వనజాప్తనయ 1495
 భూరిశ్రవుల నద్భుతముగా నునిచి
 వారికిఁ బ్రాపుగా వలనొప్పుఁ గవల
 ఘోరుతి బాహ్లిక మగధుల నునిచి

భావనేకతల మభ్యంతర మనిచి
 వాక నా యోగవర్జిత నైర్ల 1500
 మోక్షన గావుల మొన లేర్పరించి
 యాపాండవాగ్రాణి కావిధం బంత
 గనిపించి విజయశంఖంబుఁ బూరించి
 ధనువు మ్రొయించి సాధనములఁ బూని
 పనుపడ సేనాధిపతి తానె యగుచు 1505
 మొన నిల్చియుండె తెంపుచు బెంపు మిగుల
 నలకూబరుండు మానవనాథుబలము
 చెలరేగి యాశ్చర్యచిత్తుడై చూచి
 చెంగటఁ జేరి మచ్చిక గొల్చియున్న
 జాంగలు వదనాంబుజము గాంచి పలికె 1510
 అన్న కంటివె దానవాధీశుబలము
 లున్న చందంబు నా యోధులతెజుగ
 గమనించుచున్నార కదనంబునకును
 కమలంబునకును నొక్కండు వచ్చి యెంత
 పది చేసి నటుచంటిబహు యోధవరులు 1515
 మోక్షదేవినాచ సముద్రంబునోళె

అవీరయోధుల నలఘుతేజంబు
 భావింకఁ గన్నులపండు వియ్యోజిని;
 మానవులే యని మనులఁగా వలదు
 నీ నేర్పుఁ జూచెద నెరయోధవరుల 1520

బలముల నేనాధిపతుల నేర్పఱచి
 కలనికి యరిమొనగా నిల్పు మనినఁ
 జని సర్వసేవల సమకట్టి నిలిపి
 ఘనభేరికాహళఘంటికారావ
 ముల బెట్టుగా మిన్నముట్ట మ్రోయించి 1525

కలఁగి పద్నాల్గు లోకములు భేదిల్ల
 తరుచుగా సింహానాదములు నేయించి
 నిరుపమాటోపుండై నిఖిలసైన్యముల
 పేరైన యోధుల పేరులు వాడి¹
 భోరున కలనికిఁ బురికొల్పుటయును 1530
 భీష్మప్రతాపజృంభితశౌర్యధనుడు

1 a. పేరైనయోధుల పేరులు చాడి (క)

b. పేరైనయోధుల పేరులఁ జీరి (చ)

భీష్మఁ డుద్ధతి రణధేరి వేయించి
 ఘనసైనికుల నెల్ల కడనంబునకును
 గనలుచు వేవేగ గవయించుటయును
 నురువడి నీరీతి నుభయబలంబు 1535
 లరుదార మార్కొను నానమయమున
 భేరులు దశదిశల్ భేషిల్ల మొరెనె
 దారుణసింహనాదములు నెలంగె
 కరిబృంహితములు వెక్కనముగాఁ గూడె;
 హరిహేష లద్భుతంబై నింగి నిండె; 1540
 వరరథ నేమిరావము లుర్విఁ బర్యే;
 గురుతరకోదండగుణగుణధ్వనులు
 వెలసె పరాగంబు వినువీధిఁ గప్పె;
 నిల తల్లడం బంది నెలగోలు గవినె
 వీరు వా రని యంత వివరింపరాని 1545
 పోరు ఘోరం బయ్యె భూతలాధీశ!
 భల్లంబులను మించి పట్టిసంబులను
 కెల్లుచ్చి నురికి మిక్కిలి దానిపెద్ద
 బిల్లెములను గ్రుమ్మి బాకులు జిమ్మి

పెల్లుగా గడలచే భేదించి భిండి 1550
 వాలమ్ములను కూల్చి వడినేగి ముసల
 జాలమ్ములను మోసి చక్రగుండుముల
 నడుములు ఖండించి నరములు ద్రొంచి
 తొడలు భేదించి గుత్తుకలు చుట్టించి
 కరములు ద్రుంచి వక్షములు నూటాడి 1555
 సరభసప్రతిభలచలమునఁ గినిసి
 పొదలి ఖడ్గాఖడ్గి పోరెడివారు
 యెదిరి ముష్టాముష్టి నేనెడివారు;
 బాకులచే గ్రుద్ది బతులు ప్రేవులును
 చీకాకుఁ గావించి చెందెడివారు; 1560
 మూరీలచేకరామూరీలచేతఁ
 జెరిచి చిందరలుగా నేనెడివారు;
 కడుమెరుంగుల చివ్వగడలచే నొడిచి
 తడయక చెంగున దాటెడివారు;
 జగి పెద్దయూరెలచే గుడు ల్గుచ్చి 1565
 పగటున దూరము పడఁజిమ్మువారు;
 తెగువతో సురియుల తగనేసి దాచి

అనువుల దవ్వగా లంఘించువారు;
 చేరి పెద్దకటాక్షచే కొద్ది గ్రుమ్మి
 కేరి చివ్వున గుప్పించెడువారు*

1570

వ్రేలుచు క్రొవ్వాడి పిడెముల నూని
 లీలమీరంగ చౌకళించెడువారు;
 భోరున పొడిచినపోటు గొడ్లబడి
 దూరి యావలదాటి దూపెడువారు;
 గుంపులు నొంటిగా గోరించువారు;

1575

గుంపుగా నొక్కని గ్రుమ్మెడువారు;
 నివల కవ్వల నుంచి యేలేంచువారు;
 నవల కివ్వల నుంచి యరుదెంచువారు;
 నాథ పరాకయ్య ననుజూడు మనుచు
 యోధావళుల మీఁద నురికెడువారు;

1580

తలలు ఖండించి వింతగ నెగవైచి
 నెలగో యనుచు నార్చి చేయెత్తువారు
 అరుదొంద కల్గిల్లి కార్భటుల్వేసి

* కేరి చివ్వున గుప్పించెడువారు (క)

విరిగి పొడుపుం డని వెన్నంటువారు
సలకూబరుం డేడి సరసతి యేడి 1585

పొలియింతు మని చొచ్చి పోయిడివారు
సలకూబరుండ నేనె సరసతి నేనె
మలసి నిల్పు డటంచు మా కొంచువారు
తేజల తేజల ధే యని నూకి
నేజెలచే గ్రుమ్మి నిగుడి వెన్నంటి * 1590

పాటించి రౌతును బల్లంబు హయము
వేటారుదునెలు గావించి భేదించి
తో యని యార్చి కగ్గోలుగా నరికి
హాయి! బాబు! శబాసు! రని ప్రేలు గరచి
అటె సివేమునైదు లరి మురి ద్రుంచి 1595

తుటెములపైఁ జొరఁ దోలు రాహుతులు
గజముల గజముల గజబిడి గొనఁగ
నిజభుజాబలశక్తి నిగుడి కవ్వించి

* a. నేజెలచే గ్రుమ్మి నిగుడివెన్నంటి (క)

b. వేలుచే గ్రుమ్మి నిగుడివెన్నంటి (చ)

కొమ్మకత్తుల మొనకొమ్మ లాడించి
 యిమ్ముల కురికించి యేళు గల్పించి 1600
 పేరాళ జయకాంక్ష లిచ్చుల బొదల
 వారక పోరు మావంత వర్ణములు
 పదరుచు హయముల భటులపై నురికి
 తుది చాపకట్టుగాఁ ప్రొక్కించువారు;
 మొగముల నరుకుల ముదియుచుఁ బోచ్చి 1605
 మొగి హల్లకల్లోలముగ నార్చువారు;
 కెల్లుబ్బి హయముల కేడించి తగ్గి
 చిల్లాడముల కొద్ది చిమ్మెడువారు;
 నూకించి గజముల నొదికల బడఁగఁ
 జేకొద్ది జముదాళ్లఁజెందెడివారు; 1610
 కెగువ సామంతులఁ దెగటార్చువార
 లగుచు కెన్నొందె మహారణభూమి
 అప్పుడు గాంగేయుఁ డమరేంద్ర సుతుఁడు
 తప్పక చూచి యుద్ధండుకొసముల
 భోరున నరదముల బోనిచ్చుటయును 1615
 మారుతి ద్రోడుండు మూర్తాండుసుతుఁడు

శకుని బాహ్నికులు వైంధవకృత్రులు
 కనుటందు నాచార్యునిదన నామ
 దత్తలు రథము లుద్ధతి బోగ నిచ్చి
 ముద్దత్త బహుభూతమాన్యకంబులను
 దురుసు నెడలేని తొలుతారువాన

1020

గిడులపై వృంతుక్రయను బద్ధించి
 తరమిడి తురగవేదండసంఘముల
 గరుడుల యతుల గంధర్వవిభుల
 నరభోజనులను గిన్నరకులాధిపులు
 పురుషింపరాని కింపురుషశేఖరుల
 రథికుల దొరల సారథుల మావతుల
 రథకేతనచ్చత్రరథ్యసంతతుల

1625

ఖండించి దండించి గనెలు గావించి
 యెండాడి భేదించి చిదుపలు చేసి
 యుయించి తెగటార్చి చంపి మద్దించి
 తుమురులు గావించి త్రుంచునవ్వేళ
 వివి కరు లివి హరు లివి రథావళులు
 వివి ఛత్రసంఘము లివి కేతనంబు

1630

లివి ముక్కు లివి చెవు లివి ముస్తకంబు 161
 లివి పక్క లివి పిక్క లివి భుజాలతిక
 లివి మాస్తవద్దంబు లివి కాళ్ళటంచు
 నవయవభేదంబు లరయంగరాని
 సంగరం బొనరించు జనపాలవరుల
 బొంగుచు ధననాథపుత్రుండు గాంచి 164
 సారె సారెకు మార్చి సారించి దివ్య
 నారాచ మంకించి నయనాంబుజముల
 మినుకైన మినుగుర్లు మెండుగా రాల
 తనయోధవరులతోఁ దద్దయుఁ బ్రేకె
 మాయన్నలార యామానవాధిపులు 164
 సేయుకయ్యములు నీక్షించితి రిపుడు
 ఆరూఢి మీరు యక్షాధీశుతోడ
 పారె పల్కిన ప్రతిజ్ఞలు చెల్లవలయు
 మసల సామాన్యపు మానవు ల్గారు
 కసిదీర యుద్ధంబు గల దిం దరికిని 168
 ధవళవాహనుఁ డల్లఠాళకేతనుఁడు
 తివురుచుఁ గెరలి నాదిక్కు చూచెదరు

వారితో నేఁబోరవలయు వేగంబె
 ఘోరాజిఁ జేరికి గొనరెంతవారి
 కణభూమి తక్కినకథికులతోడ 1655
 గణులెంప నని గెల్వగాఁ దగు మీఁద;
 అని తనసారఫి నడలించుటయును
 గనుఁగొని యాచిత్ర గాత్రుఁ డిట్లనియె
 అనఘాత్త మానవు లన నెంత నీకు
 పనుపులుచేత దిక్పతుల గెల్చితివి 1660
 తెలిసి పిచ్చుకలపై దివ్యనారాచ
 ములఁ బూనఁ దగవొనె! మోహనాకార
 కనలి కోపింప లోక ప్రభుల్లారు
 నిను మ్రోవ పనిగల్గెనే నేను గలుగ
 మనుజుల దనుజుల మర్థించి వత్తు 1665
 ననుఁ జూడు మానవనాథులఁ జూడు
 మని పల్కి గంధర్వు లర్వది కోట్లు
 కిరుకతో నమన గాంగేయుని దాకె
 కరికరకదనభీకరులై న గరుడు
 లిరువదికోట్లు బెంపెక్కి యేతెర 1670

చెలుగి కవ్వడిదాఁకె చిత్ర సేనుండు
 వలువదికోట్లు పద్మాలుగువేలు
 కిన్నరబలముతోఁ గేయూరఘజుఁడు
 చె న్నొందఁగా భీమసేనుని దాఁకె
 దిశలు భేదిల నార్చి తెగి విజృంభించి 1675

దశకోటియతు లుద్ధండత నడువ
 మడికేతనుఁడు దాఁకె మూర్తాండసుతుని
 రణభయంకరపరాక్రమ బలాన్నితులు
 ఘోరసాహసు లారుకోట్లదై తేయ
 వీరులతో పృథ్వీ జలింఁగ గదలి 1680

ఘోటకాసురుఁడు దార్మోనియె నాచార్యు
 థాటిగా బహుచతుర్దంతులతోడ
 వనుపము జయసాహసాంకుడై మీరు
 కొనియె జయంతుండు గురుతనూభవుని;
 ముప్పదికోట్ల కింపురుషులతోడ 1685

నిప్పులు గ్రక్కుచు నిరుపమశూల
 తాఁగియై నిగుడి మూర్తాండకేతనుఁడు
 ఈరవంబునను బాష్ణీకునిఁ దాఁకె;

తక్కిన యష్టయోధులు యోధవరులు
 తక్కువ దాకి యుద్ధము నేయుచుండ 1690
 నానమయంబున నుబుధు ల్లలంగ
 భాసురదశవికాభాగము స్వీరి
 మహితశౌర్యుడు హిమింబానందసుండు
 బహుధేరి తమ్మువటుహనిస్సాణ
 దాంధణ దంధణ ధణధణాధాన 1695
 బంధురాశావముల్ పరగ మ్రోయించి
 ఆతిబలోద్ధండదైత్యాదినాయకులు
 హితులు నెచ్చెలికాండ్ర నేకులు గొలువ
 కరకరి నొరసి సంఖ్యల కెక్కుచైన
 కరినైంధవపదాతిగణములు నడువ 1700
 జని మహోద్ధతి యక్షనైన్యంబు దాకి
 గనలి దావవకోటి గవియించుటయును;
 మేటిరక్కసు లుక్కుమారి యయ్యక్ష
 కోటుల ఘోరరక్షోబలంబులను
 గరుడనైన్యముల జీకాకుగాఁ జంపి 1705
 వరుసతో గంధర్వవరులఁ జెండాడి

కిన్నరనేనల గీ టణఁగించి
 పన్నుగా వారణప్రతతులఁ దునిమి
 పాలుపొందునట్టి కింపురుషులఁగూల్చి
 నలకూబరునిమీఁద నడఁజెంచుటయును

1710

—జాంగళుఁ జొనర్చిన యుద్ధము —

అవేళ జాంగళుం డధికరోషమున
 వేజేగఁ జని దైత్యవీరులఁ జూచి
 రణదతు లగు నతిరథమహారథుల
 గణనకుమీఁతిన కరితురంగముల
 దానవమానవదళములమీఁద

1715

పూనికఁ గదియించి భోరునఁ గదలి
 ఘనతూర్య భేరిశంఖములు మ్రోయించి
 వనదములో గిరులపై వర్షించులీల
 చండకాండములచే సకలనైస్యములఁ
 జేందాడి చట్టలు నీల్చి గర్జించి

1720

కాండలు దునిమి పక్కలు చక్కుఁజేసి
 గుండెలు వలిచి ఘంఠులు పెక్కిపైచి

తోడలు పాదంబులు తునియలుచేసి
 నడుములు మెడలు భిష్నుములు గావించి
 మొందైన కథికుల మేడినిఁ గూల్చి 1725
 మండలాధీశుల మదము లణించి
 సుకవైరిపై నంపసోనలు నించి
 ధరస్రిల సింహనాదములు నేయుటయు,
 వరభయభ్రాంతి నిల్చుగ లేక బెగడి
 పరువెత్తెనపదైత్యబలము నల్లడల 1730
 కడువేగ తురగసంఘంబులు జరిగె
 నెర యోధవద్యులు నీల్లిరి ధరణి;
 అలిగి యంతట చోక నాజాంగలుండు
 బలువేగ భారణేపతులపై నడిచె
 కనుఁగొని యాఘటోత్కచుఁ దేవునిచి 1735
 మొనఁజేసి నిజపై న్యమఃలఁ బురికొల్పి
 రాకురాకుఁ డటంచు రహి నార్చి వేర్చి
 దీకొని నిల్చి గడ్డించి కల్కుటయు;
 తమకించి మదగఁ జేంద్రములపైఁ చొదలి
 గమకించి దుముకు సింగముల చందమున 1740

మొనసి రాక్షససైన్యముల జాట్టుముట్టి
 భనువులు దివ్యసాధనములు గూల్చి
 పరువడి గొడుగులు పడగలు దుల్చి
 యరదము సారథి హయములు నల్చి
 రథచక్ర వితతి ధరాస్థలిఁ గూల్చి
 రథిక శ్రేణుల బీరము లణఁగించి
 యరిమురి సురవైరి కడ్డమై వచ్చు
 పరదైత్యపతుల పద్మాల్లుపద్మముల
 బెట్టుగా పీనుంగు పెంటలుచేసి
 కట్టల్కతో ఘటోత్కజమకుటంబు
 పొట్టు గావించి నేర్పున విల్లు ద్రుంచి
 దిట్టఁదై కవచ మిం తంతలు చేసి
 హయసారథులతోడ వరదంబుఁ గూల్చి
 రయమున జనుచేర రాక్షసేశ్వరుఁడు
 పోక్కిరథ మెక్కి విల్లొందు దాల్చి
 నారాచ మొక్కటి నారి సంధించి
 సారవైశ్వానరపద్మకుండై పండి
 శిరుఁదై బాంగలు దిక్కు నీక్షించి

1745

1750

1755

- ఓరి యతౌధమ యెగి నిన్నుఁబట్టి
ఘోరబాణంబులఁ కూల్చక విడువ 1760
నని యార్చి యేసిన నష్టహాశరము
ఘనరత్న మకుటఁబు ఖండించుటయును ;
సురవైరి మఱిగొన్ని సునిఁతాస్త్రముల
హరులను నరదంబు నవనిఱైఁ కూల్చి
సారథి మడియించి చక్రము ల్బ్రుంచి 1765
ఘోరాస్త్రముల మేచు గుదిగొన నేసి
యూనిన యరదంబు నొగి నుగ్గుచేసి
పూనిన విం దెల్ల పాట్లు గావించి
కడకతో ఖండించి కాండకాలమును
నడిమికి రెంచేసి నఱికి చెండాడి 1770
యతనికి నడ్డమై యరుదెంచునట్టి
శతకోటియక్షుల చక్కు గావించి
పన్నుగా నెడసొచ్చు పరియారకోట్లు
కిన్నరశ్రేష్ఠుల గీ టఁగించి
మొనసొచ్చి పర రెంచు ముప్పదికోట్లు 1775
ఘనసిద్ధసాధ్యుల గవెలు గావించి

గరుడుల పదికోట్ల గరకరి జంపె
 పరగగంధర్వులఁ బదికోట్ల దునిమి
 వీయుట తొడుగుట లెఱుగ రాకుండ
 సాయక వృష్టిచే సకలసైన్యముల 1780
 గదిమిపారఁగ దోలి గద్దించి యార్చి
 యెదు రెవ్వరును లేమి యేచి జాంగలుని
 గదిసి మించులు గుల్కుకొండరాజమున
 యెద దూర నాటించి యిలఁ గూల నేసి
 కనలుచు మొల నున్న ఖడ్గ ముంకించి 1785
 యొనర కంఠము ద్రెంచ నుంకించుటయును;

— సలహాబహుని యుద్ధము —

పలహాబహుండు దాసవనాథుఁ గాంచి
 యులుకుచు నొకవీతిహోత్రబాణంబు
 వారి సంధించి దాసవనాథుమీఁద
 ప్రారూఢిమంత్ర పూర్వకముగా నేయ 1790
 భూభరవిమ్బులింగ ప్రకాండములు
 మునుప దశదిశాభాగము ల్పొండ

రవిచమాస్ర ప్రభాభాజితం బగుచు
 పవనజాతనయుపైఁ బరలెంచుటయును
 ననుఁ డది గాంచి తా నారాచ మొక్క 1795
 వరుణాస్త్రమున ద్రుంచి వైచిన్ఁ గెరలి
 నలకూబరుం డింద్రనందనుమీఁద
 నలుక రెట్టించి బ్రహ్మాస్త్రంబు సానిపి
 నలువంద వాయుబాణంబు సంధించి
 బలుక్రోధమున దైత్యులతి వేయుటయును 1800
 సురరాజసూనుండు సురవదీసుతుండు
 సరగున నాదిత్యశరము వీక్షించి
 యవలీల బ్రహ్మనాగాస్త్రజాలముల
 నవిరెండు వారింప యక్షేశసుతుండు
 గంగాతనూజుపై గరుడాంబుకంబు 1805
 జొంగుచు నడనిపై భూధరాస్త్రంబు
 పవనవందనుపట్టిపై మేఘశరము
 తివిరి పెల్లార్చి గద్దించి యేయుటయుఁ
 అరసి భీష్ముండు రౌద్రాస్త్రంబుచేత
 గరుడసాయకమును ఖండించి వైచె

కులిశమార్గణముచే గురుతనూభవుఁడు
 పాలియించె నప్పు డాభూధరాస్త్రంబు
 గంధవాహశరంబు గాండీవి పూని
 కంధరాశుగము వ్రక్కలు నేయటయును
 రూఢిగా బ్రహ్మశిరోనామకంబు

1815

గాధవిస్ఫూర్తుల గాండీవిమీఁద
 ప్రాకట దివ్యనారాయణాస్త్రంబు
 భీకరప్రతిభచే భీష్మనిమీఁద
 కలితోగ్రచండాంధకారబాణంబు
 సొలవక నాచార్యసుతునిపైఁ జొనిపి

1820

— ఘటోత్కచుఁడు గూలుట —

చలమున నలిరేగి శక్తి సుధించి,
 యలఘటోత్కచునిపై నలయించి యేసె
 వంచించు కిరీటి వైష్ణవాస్త్రమునఁ
 ద్రుంచె నా బ్రహ్మశిరోనామకంబు
 పగడితం బైన నారాయణాస్త్రంబు
 నిగిది తచ్చరమున నిలిపె భీష్మండు

1825

హరిదశ్వశరమున సంధకారాస్త్ర
మరుదుగా దునుమాడె నాచార్యసుతుడు
గురుడు మహాదివ్య ఘోరబాణములు
బరిసిన నవియెల్ల భగ్నము లేసి 1830

కమలభవాండము ల్లలంగ మార్తాండ
రమణమై చని శక్తి రాక్షసేశ్వరుని
ఘాలంబు దాకిన పక్షముల్ విరిగి
నై లంబు గూలిన చందంబు దోచు
పాలింది మూకలు భూతరాధిపులు 1835
గలగి బెగ్గిల ఘటోత్కచుఁ డిలఁద్రెళ్లె
తపతనూభవుపాటు ధననాభుతనయు
ఘనతరోద్ధండవిక్రమశక్తి గాంచి

— ధీమని యుద్ధము —

యనిలతనూభవుం డ శ్రుసంఘములు
కనదుగ్రవిస్ఫులింగముల కాండములు 1840
పెనఁగొని కన్నుల బెట్టుగా రాల
భనువస్త్రచయము రథంబుపై వైచి
నిట్టూర్పువేడుముల్ నిగిడి యుప్పొంగ

భట్టించి యలదండభరుడో యనంగ
 గిరినుండి యిలకు లంఘించి యేతెంచు 1845
 హరికిశోరములీల నరదంబు దుమికి
 యదలించి బొదలి కో యని యార్చి పేర్చి
 గద కరద్వయమున కబళించి నడచి
 చని మహోద్ధతి యక్ష సై న్యంబు దాకి
 మునుమున నేదిరిన మొనల ముట్టాడి 1850
 రథికసారథుల ధరాస్థలిఁగూల్చి
 యధికవేగంబున నరుదేరఁగాంచి
 నలకూబరుఁడు ఘోరనారాచతతుల
 చలమున ములుదూర్ప సందు లేకుండ
 కాయ మంతయు నించఁగా నవి సద్ద
 సేయక గని భీమసేనుఁ డాఘనుని 1855
 రవికోటి సంకాశరమణీయరథము
 మనలీల రేణువులై రాల మోదె
 అట మున్న రాజరాజాత్తజం దుదిరి
 దుటుకున వరదంబు దుమికి పోనురికి 1860
 వేలొక్కరథ మెక్కి వెన జన వదియు

ఘోరగదాహతి కూల్చి మోదుటయు
 భవనాశుసూనుఁ డంతకుమున్నె దుమికి
 చని యొక్కరథ మెక్కి చయ్యన నడువ
 ధీమఁడై భీముఁ డాతేరుపై నురికి

1865

భోరున నొగలంట బొసఁగ సంధించి
 గిరగిరఁ ద్రిప్పి మిక్కిలి పైకి నెత్తి
 కరకరి భగ్నంబుగా థాత్రి మోదె
 అట మున్నె దాటి యతఁడీశుఁడట్టి
 పటువేగమున నేగ పవమానసుతుఁడు

1870

ఆర్పుచు నాతని యరదంబుమీఁద
 గూర్చుండనీయక గోరించుటయును
 యక్షరాక్షసయోధవరు లరువదికోట్ల
 యక్షతనయున కడ్డ మేలేర

తమిఁచి తనగదా దండఘాతమున

1875

నిమిషమాత్రంబున నీరు గావించి
 నలకూబరుని మీఁద నడువ నా ఘనుని
 జెలికాండ్రు పది కోట్లు శితపాయకముల
 భ్రంశి మార్కొనిన నాబలియుర నెల్ల

ధరఁగూల్చి నడువ గంధర్వులు వాల్లు 1880
 కోటులు గ్రమ్మిన గోరించి మోసి
 ఘోటకంబులఁ గూల్చి కుంజరఘటలఁ
 గరకరి వధియించి గద త్రిప్పకొనుచు
 వరబలోద్ధండుడై వచ్చుచుండఁగను
 దనుజుల యక్షగంధర్వులఁ గూల్చి 1885
 వనజముల్ గైకొన్న వాడీతఁ డనుచు
 దెప్పరంబైన భీతిని దల్లడిల్లి
 చప్పుడుల్ చాలించి చలములు డించి
 చతురంగబలము లచ్చట నిల్వ వెరచి
 పతి నొప్పగించి నిబ్బరమున సరిగె 1890
 అంతట నాకువేరాత్మజుం డలిగి
 పంతులుతో సార్వభౌముపై నెక్కి
 మువతనూభవుపై గవియింప
 గవినీన నామ త్తరిమింద దూరి
 పటుగదాహతిని కుంభస్థలం బవియ 1895
 వ్రేటువేయఁగ చండవేదండంబు తెగడి?

* ముక్తయ చండవేదండంబు తెగడి.

కళవళమంది ఘోరకారము చేసి
తలకి యొక్కించుక ద వ్వకుచెంచి
అత్తరి తెలి వొంది యాదిగ్గజంబు
మత్తెల్ల భీమువై మరలి యేతెంచి
కరమున గట్టిగాఁ గబళించినట్టి

1900

చరణముల్ గదియించి చలము రెట్టించి
కొమ్మల గేడించి కుచ్చిన నతఁడు
పద్మి తుండంబులోపల నింత బెరికి
జిలిచిలి రాహువుచేఁ జిక్కి వెడలి
యలరారు చండమాంతాండుని లీల
దప్పించి మరలించి ధైర్యంబు మించి
గుప్పన గదకొద్ది గుమ్మి పోనీక

1905

వాల ముంకించి యావరణముల్ ద్రిప్పి
వేలారువిధముల వేధలు పెట్టి

1910

పాదముల్ తుండంబు బంధించి భాత్రి
మీఁద నెంతయు నిల్ల మెరముగా నూకి

దీనత్వ మొందించి దిటము దూలించి

పోనీక సర్వాంగములు గుద్ది వైచె

- నలకూబరుండు నంతకు మున్నె కలంగి 1915
 తొలగి వేదండంబు దుమికిపో చురికి
 గురుదివ్య రథ మెక్కి కోదండ మొకటి
 ధరియించి ఘనగుణధ్వనిచేసి కదిసి
 వరశరాసారముల్ వర్షించుటయును
 కరిహరిరథ యోధగణములు గ్రమ్మి 1920
 అంతట జాంగలుండతిమూర్ఛ దెలిసి
 యంతకు గతి నట్టువాసంబుచేసి
 పరువడి యేలెంచి పవనజా దాకి
 సురుదిరాంబకముల సోనలు ముంచె
 అడరి నియంతుఁ డత్యంత వేగమున 1925
 కడుసార్వభౌముఁ డగ్గరఁ జేర నేగి
 మున్నకంబు కరంబు మహితాంగకములు
 మున్నరంచుచు దుచ్చి మదము గల్పించి
 దైర్యంబు తమకంబు దర్పం బవార్థ్య
 తొర్యంబు చలము రోషంబు దెప్పించి 1930
 మునుచు గజరాజుపై నెక్కి నిక్కి
 కదిసి భీమునిరొండ గవింపంచుటయును

అంతట నమ్మేటి యందజీమీంద
వింత కయ్యముచేసి వెన విజృంభించి
మొనలు భేదించి తెంపున పెంపు మించి 1935

ఘననై నికులఁ గూల్చి గజములఁ జేల్చి
యరదముల్ చెండాడి హరుల నుగ్గాడి
పొరివారి కాల్బలంబుల జక్కుచేసి
యోధుల జంపి మహోద్దండశక్తి
పాధనావళుల విచ్చలవిడి ద్రవించి 1940
కరవాలములఁబట్టి కరులతోఁ గరుల
హరులతో హరుల రయంబున మోచి
కట్టల్కుతో నార్చి కవియవచ్చుటయు
బెట్టుగా నుండి కుజేరనందనుఁడు

—జలహంసభీమసేనుల సంవాదము—

బ్రహ్మాండభాండముల్ పటపట పగుల 1945
బ్రహ్మాస్త్ర మరిపొసి పావని కనియె
ధరణీశ యక్షగంధర్వదైతేయ
వరుల జాతుముగాని వరభాహుశక్తి

నినువంటి బలశౌర్య నిధిని మే మెందు
 గనలేదు వినలేదు ఘనుడవు నీవు 1950
 నీ సాహసస్ఫూర్తి నీ బాహుబలిమి
 నీ సముద్బండత నీగజాప్రతిభ
 నీ మహాటోపంబు నేఁ జూచినాఁడ
 భీమసేనుడ నీకు భీముడే సాటి
 కాక యన్యులయందు గలదె యీ మహిమ 1955
 మాకు నిక జూచిన మది సంతసిల్లె
 గట్టివాడవు తల్లిగర్భంబునందు
 పుట్టిన నీవలె బుట్టఁగా వలయు
 మలసి నిన్ను వధింప మదిఁ దోచదయ్యె
 కలుగఁడు నినువంటి ఘనుఁడు లోకముల 1960
 వరదంబు బాణబాణాసనంబులను
 నెరశక్తి జూడంగ నీయందు లేదు
 హరిహర బ్రహ్మదు లటు నిల్వఁజాల
 రరుదుగాఁ జూడు బ్రహ్మస్త్ర మీ శరము
 ఇన్నారసంబున నీల్లఁగా వలవ 1965
 దమ్మ నీ వెంచైన వరుగుము వేగ

ఆన వినియి ట్లను ననిలనందనుఁడు
 ధననాథతనయ యెంతటి బల్లి నాది
 నీపాహసుం బెంత నే నెంతవాఁడ!
 దోసంబు నన్నెంచె ద్రోణుఁ డుండఁగను 1970
 గురు కృప కృత వర్త గురుసుతు లుండ
 నరఘటోత్కచ సింధుచాళు లుండఁగను
 తగిన బాష్టాక పోషదత్తు లుండఁగను
 బొగడొందు భూరిశ్రవుం డుండఁగాను
 జగదేకవీరుండు శకుని యుండఁగను 1975
 నగడితం బైన మాయన్న యుండఁగను
 పరకురాముని గెల్చి ప్రఖ్యాతి గనిన
 విరుదాంకమూర్తి యాభీష్టు డుండఁగను
 వన్నె కెక్కిన యోధవరుణు లుండఁగను
 న. న్నెన్నుదగునె కిన్నరనాథతనయ 1930
 వీరుండ వనుచు నీవే నన్నుఁ బొగడి
 పొరిలో వెన్నిచ్చి పొమ్మన్న దగునె!
 మొనసినవేళల మొన నిల్వలేక
 వెనుకఁ దీసిన మీరె విక విక నగరె

వల నొప్పుఁగా రాచవారము మేము
 కలనైన విరుగడ గాన మోయయ్య
 తొలఁగక నీనేనతోఁగూడ నిన్ను
 కళవళపటచి చీకాకుగాఁ దరిమి
 పూనికమీర మీపురము గన్గొనక
 నే నెందుబోయెద నిటు చూడు మనుచు
 కొదకక కాలాంతకునిలీల నార్చి
 గద ద్రిప్పుచును మహోగ్రతవచ్చుచుండ
 నలకూబరుఁడు వాయుసందనుమీఁద
 నలుక మై కమలభవాంశుగంబేసె
 వేసిన నది పటుహేరాశభాను
 భాసురపావక ప్రతిభాసమాన
 మగుచు పంకజభవాండముల్ నిండి
 తెగువతోఁగూడి గేఁతెంచు నవ్వేళ
 కని యర్జునుఁడు పంకజభవాస్త్రంబు
 భనువున బూని మంత్రయుతంబుగాఁగ
 కడకతో వేసిన ఘనసాయకములు
 తడవు తోరాడి యంతట శాంతి బొందె

- మారుతి యప్పుడా మహానీయశరము
వీరువోవుట నాచ్చి బెట్టుగా నేనె
నలకూబకునిమీఁద నలు వగ్గరించి 2005
చలమున గవియ నాజాంగలుం డపుడు
ఎడ సొచ్చి యరికట్టి యిచ్చుపరంపరులు
జడివాన గురిసినచందంబు దోచు
పటుశక్తి నిగుడించె బహుయోధవరుల
భటు లశ్వములు గజపంక్తులు గవిసె 2010
ఆసమయంబున ననిలనందనుడు
అసైన్యముల నెల్ల నవనిపైఁ గూల్చి
జాంగలునందంబు జక్కుగా మోచి
పొంగుచు ధననాథులై పైఁ గవిసె
అగ్గరికనువచ్చు నాభీముఁ గాంచి 2015
చెగిలై నేవలు భీతిలై గరులు
వీరపుంగవులెల్ల వెన్నిచ్చి చనిరి
పారిరి యోధులు పరచె నశ్వములు
నేరైవరధికులు పెంపై నదొరలు
తీరై వచలికాండ్రు దిక్కుదిక్కులను 2020

చెదరిపోవుట గాంచి చెలగి భీముండు
 బొదలుచు యక్షేశుపుత్తునై గవిసి
 గదహస్తయుగమున గట్టిగాఁ బూని
 పదరుచు నమ్మహాబలియునిరథము
 తొలగిపోనీయక తుమురు సేయుటయు
 తలకే యక్షేశనందసుఁ డటమున్న
 వెన్నిచ్చి పారిన వెసనంట దరిమి
 యన్న రాగ్రజుఁడు మహారౌద్రుఁడగుచు
 గదియ నేతెంచి చెక్కసముగా నార్చి
 గదగొని మోదిన కళవళమంది
 దంభోలిభారచే భారుణీధరము
 కుంభినిఁ గూలిన కొమరు దీపింపఁ
 బెట్టు మూర్ఛిలి లేచి వేర్చి కువేరు
 పట్టి యొక్కరథంబు పైకి లంఘించి
 భనువు సుధించి సాధనములు పూని
 యనిరాత్మజానిమిద వరుడెంచుటయును
 అంతని యంతఁ డత్యంతవేగమున
 తింతఁడు నార్చి తీర్చును నక్కి-

వెస మున్నరించి కవించి నూఁకుటయు
వసుథాతలాధీశు వడువున నేగి 2040

తలవూచి కుండంబు తగసాచి పాడువ
తలకక మాకుతి ధైర్యంబు మెరసి
పెలుచ నొక్కింతయు బెరికి యోరైన
తొలగనీక గజంబు దుమిక్ స్రుష్టుటయు
అది దప్పి మున్న వేరండకుంభములు 2045

గద కొద్ది జరిపిన గకవిక నొంది
యాలోన తెలివొంది యాదిగ్గజంబు
కలున మేలున గేడించి మించి
చిమ్మి కుమ్మినను ఖచిక్కున నాల్గు
కొమ్ము కత్తులు గాడికొనలు దెల్పెదలి 2050

— శివమందు మార్పిలు —

మొనలు చూసిన బెట్టు మూర్ఖిల్లి పవన
తనయుండు రోజాచు భరణ్ణై వ్రాలె
పవనతనూజుని పాటెల్లఁ జూచి
భవనై కవీరుండు పురుషాతసుకుండు

కెరలి వైశ్యానరు క్రియమండి యార్చి 2055
 తరుచుగా దేవదత్తంబు పూరించి
 గురుతరగాండీవగుణము మోయించి
 గరుడసేనలతోడ ఘనచిత్ర సేను
 దురమునఖండించి చోళ్ళ క్షీ మించి

— ఆర్జునుని యుద్ధము —

యరదంబు రాజరాజాత్మజుమీఁద 2060
 పరువడి దరిమి కోపంబు రెట్టింప
 శిరపరంపరల రాక్షసయక్షబలము
 నురుమాడి హయముల నుగ్గుగావించి
 కరి ఘటావళి నెల్ల గనెలు గావించి
 సార్వభౌముని నొక్కసాయకంబుననె 2065

యుర్యోధలంబున నొగి ద్రబ్బనేసె
 జాంగలుతోఁగూడ శతకోటి రథిక
 పుంగవులను బొట్టు పొట్టు గావించి
 శూరత్వమున వలకూబరు మేన
 మోరనారాచేములు గుప్పించి మించి 2070

యతని నెచ్చెలికాండ్ర నరువదికోట్ల
 శతపాయకంబుల జీకాకుపఱచి
 గరుడ కిన్నర యక్ష ఖచరుల నూట
 యరువదికోట్ల యోధాసళిః దునిమి
 ముచుమున్న మున్నూట ముప్పదికోట్ల 2075
 దనుజగంధర్వయోధుల చిక్కుపఱచి
 బైదంపు పీనుగు పెంటలుచేసి
 తడయక దేవదత్తంబు పూరించి
 యరదంబు రాజరాజాత్మజమీద
 పరపుచు పడియున్న పావనిఁ గాంచి 2080
 యమరేంద్రనందనుం డదరి శోకించి
 క్రమమున గొంత ధైర్యస్వాంతుఁ డగుచు
 నరదంబు డిగి యొత్తి యక్కునఁ జేర్చి
 తొరగు నెత్తురులు పోదుడిచి హః యనుచు
 మోముమోమునఁ జేర్చి మూర్ఛిల్లి కెలిసి 2085
 భీమనంబున నలుచిక్కులు జూచి
 యల శ్రీదనందను నదరించి గదిమి
 యలవడ కన్నులు నక్కులు దుముక

పలుమరు వీక్షించి పాంచాలిచెంత
వలనొప్పుగా నుంచె వాయునందనుని

209

— శ్లోకము ౧ —

పాంచాలపుత్రియః బహమానసుతుని
గాంచి శోకించి కన్యవ నీరు నించి
విలపించి విలపించి విధిఁ దలపోసి
తలయూచి తలయూచి తడఁబడి వగచి
ముప్పిరిగొను పెనుమూర్ఖులఁబొదలి

2095

తెప్పిరి యడలుచు దీనత్వమొంది
పవనవందనుమిఁదఁబడి మోదుకొనుచు
కేవలగూడి యుసిరికెకాయ లంతేసి
కలితాశ్రుకణములు కన్నులదుముక
నలబింబముల బోలు నధరము ల్వణక

2100

హవీరశేఖర! హస్తాణనాథ!
హవిక్రమాబోప! హవంశదీప!
హపాండునందన! హపుణ్యమూర్తి;
హపావనచరిత్ర! హదయాబలధి!

పూని కౌగిటఁజేర్చి పొసగ లాలించి 2105

నానావిధముల నయములు పలికి
వినయము లేర్పిన వినక నేనిన్ను
పనిచితి నెంత పాపము గట్టుకొంటి
తిరమొంద నెంచైన స్త్రీలకు బుద్ధు
లొరపుగా పెడతల నుండుట నిజము 2110

నీమీఁద నామీఁద నీరజాక్షుండు
తామసచిత్తుడై దయదప్పె నేమొ
చేకొని నాకు నీజీవ మిచ్చితివి
నీకు నాప్రాణము నిజముగా నిత్తు
భూనాథ నే చలపోరినందులకు 2115

ప్రాణహానియు ననుభూతియుఁ గలిగె
కుపలయాధిపుబుద్ధి కొంత కొంతైనఁ
జెను జేర్చ కనుభవించితి నెంత ఫలము;
పతుల దీకొని మారుబలుకుచు మెలఁగు
పతులకు చెక్కుమోసములు రాకున్నె! 2120

యనుచు దుఃఖించు నయ్యుంభోజముఖిని

— ద్రౌపదిని అర్జునుడు ఊరార్చుట —

గనుఁగొని లాలించి గాండీవి చలికె
మానినీమణి యనుమానంబు వలదు;
ప్రాణంబు లున్నవి పవనజుమేన
పూనిన బలుమార్చు పొంది యున్నాఁడు; 2125
కాని విచారంబు కలనైన లేదు
మీనాక్షి వెరవకు మిక్కిలి యతని
ప్రాణంబునకు నాదు ప్రాణ మిచ్చెదను;
అనుచు దుఃఖము మాన్పి యక్కునఁ జేర్చి
నను జూడు మని సింహనాదముచేసి 2130

— వలకూబరాధ్వనుల సమరము —

వలకూబరుని గాంచి నారి మ్రోయించి
తలకొని దేవదత్తంబు పూరించి
యరదంబు దోలించు నాసమయమునను
మరవైరి పడియున్నఁ జూచి యర్జునుఁడు
అక్షుల మిణ్ణగురు లక్రసంఘములు 2135
వక్షయంబుగ భ్రాత్రి నవళులించుగను

ధననాథసుతుని క్రోధమున నీక్షించి
తపయుని దనయురస్థలమున నలమి
యరదంబుపై నిడి యలి వేసి తాను
వరుసతో పలవించి వగపు చాటించి
కరకరి నొగనొగలో గదిసి తార్కొనిన
నరదంబు బోనిచ్చి యర్థేశసుతుని
వివిధాస్త్రతతుల బల్కిడి ముంచుటయును;

2140

అవియెల్ల దునిమి యడౌధీశుఁడట్టి
యమితసాయకముల యర్జునుమీఁద
గమకించి వేయ నాగాండివధన్వి
యలఘు బొణంబుల నవి దునుమాడి
నలకూబరుని నూట నాట నేయుటయు;

2145

నలకూబరుఁడు దొడ్డ నారసంబునను
నలిరేగి నరుని కంఠము దూరవేసి
అదియెల్లఁ బరికించి యనుతనూభవుఁడు
చెదరి యశ్రువులొలుక భీష్మునిఁ జూచి
కనుగొంటివే చేప గాండివిలెఁగ
మన భీష్మవేనుండు మారురితుఁడు

2150

పడిపచందము మన బలములు తొట్టు 2164

పడిడిమార్గము, యత్ పతిపుత్రు చెలువు
నించుక దడసిన నింద్రజం డొరగు
పాంచాలనందన పనియేమి యగునా!

అని పల్కి వగనొంది యందరి జూచి
తనరథం బురువడి దరిమిన యపుడు 2165

శమనుజు వెనువెంట శతవర్ష శకుని
యమరనదీసూనుఁ డర్కనందనుఁడు
గురుఁడును గృపుఁడును గురుతనూభవుఁడు
కురురాజు నకులుండు కురుకుమారులును
పొగడొందు భగదత్తధూరిశ్రవులును 2166

తగ దుస్సనేన సైంధవబాహ్లికులును
కడు సహదేవమాగధసోమదత్తు
తెడపక తమమీఁద నెదిరించి పోరు

నెరయోభవద్యుల నిమిషమాత్రమున
బురువడి ఖండించి బలములఁ గొల్చి 2170

రాజశేఖరశౌర్య రజతాద్రిధైర్య
రాజరాజతనూజ రమణీయతేజ

నాదూకి దాకి వివ్యావృజాలములు
 భోరున బుంభానుపుంభముల్లాఁగఁ
 గురియించి కెరలి గగ్గోలుగా నార్చి 2175
 కరస్రీల సింహనాదములు బద్విించి
 కనునుజుఁ డవ్వీతు సారథి జంపె
 కనుకించి భీష్ముండు కవచంబు జింఁచె;
 కరదంబు నలిచేసె నర్కనందనుఁడు
 కురగంబులను గూల్చె దుక్కాశముండు 2180
 పరుఁడు కిరిటంబు గూలంగనేసె;
 పరుతనూజుఁడు గొడుగులుఁ గూలనేసె;
 గులుండు పడగ మార్లంబు గావించె;
 కుని కోదండంబు చయ్యన దునిమె;
 రవాలు దుమురులుగా జేసె కృపుఁడు; 2185
 పరురాజు పలక గ్రక్కున పుక్క డంచె;
 పథిపతి కడ్డమై యార్పుచువచ్చు
 కథికుల మూఁడఁభిర్వంబుల దాకి
 పరురాజతనయుండు మునిశిరాస్త్రముల
 పరగించి యాపు లేర్పడుతుండుఁజేసె 2190

దానవ మానవదళము లవ్వేళ
 నానాదిశల సింహనాదము ల్నించి
 యనువొంద కిల్లిల్లి కార్కటుల్చేసి
 చని గరుడ యక్ష రాక్షసబలంబులను
 గౌరవి ద్రిప్పినమాడ్కి గోరించుటయును 214
 తిరుగలేనట్టి భీతిని దల్లడిల్లి
 దెసచెడి దగదొట్టి దీనులై బెగడి
 కుసిదప్పి బలుసుక్కి కూతలు మాని
 యలకాపురము త్రోవ నరుగు నై న్యముల
 వలకూబరుడు గాంచి నగుచు నిట్లనియె 215
 వీలపోయెద రన్న యిపుడు నాలాపు
 పోలించి కనుగొని పోదురుగాని
 నిలు నిలుడని చాల నిగుడివెన్దగిలి
 బలముల మరలించి భయముల మాన్చి
 పలువొంద సూతనవవత్తుఖచిత 216
 సులలిత కాంచనస్యందనం బెక్కి
 మహనీయ తరచండ మార్తాండకోటి
 విహిత లేళోవార్య వీర్యుడై కెరలి

భననాశసూనుఁ దుద్దండవేగమున
 ఘనకోపచిత్తుఁడై గదియ నవ్వేళ; 2210
 కనుఁగొని చెలరేగి గాండీవధన్వి
 ఘనదిగ్యశరవృష్టిఁ గప్పిన నతఁడు
 నవియొల్ల పాడిపాడియై రాలనేసె;
 నవకీలీముఖముల నరుని గప్పుటయు
 విలయాంతకునిలీల విజయుఁ డవ్వేళ 2215
 నలకూబరుని దౌర్జనారసంబులను
 పరువడి గరిదూరి పారనేయుటయు
 వెఱగొంది మూర్ఖిల్లి వేవేగఁ జెలిసి
 యమరేంద్రసుతునిపై యలుక రెట్టించి
 రమణీయ దివ్యనారాచలములఁ 2220
 గదియి పింజాపింజ గదియ నేయుటయు
 నదరి భీష్మద్రోణ లాదిగాఁగల్గు
 రథికోత్తములు రాజరాజ తనూజు
 నధిక రౌద్రాకారులై చుట్టు ముట్టి
 మునుకొని నవమేఘములు నేక మగుచు 2225
 భుజపర్వతంబుపై గప్పినలీల

విరివిగా బలుశరవృష్టి ముంచుటయు
గురుబలాధ్యుడు నలకూబరుం డలిగి
వివిధమహాఘోరవిశిఖజాలముల
నవియెల్ల నవలీల నవనిపైఁ గూల్చి
పాండవేయాగ్రణి పదిట నొప్పించి
గాండీవి నారింట గళవళపరచి

2230

గురుని మూఁడమ్ములఁ గుదియంగ నేసి
గురుసుతు నాల్గింట గోరించివేసి
పరువడి కృపుని డెబ్బదిముల్కులేసి
గాంగేయు నేడుమార్గణముల నొంచి
యంగాధిపుని దొమ్మి దమ్ములఁ గలఁచి
శకుని పదేనింట చట్టలు నీల్చి

2235

నకులుని పదిరెంట నకవకల్జేసి
శతవర్షు నైదింట జక్కుగావించి

2240

ప్రతిభచే సహదేవు పదమూట నొంచి
చెలగి మూటను దుస్సనేనునిఁ గూల్చి
నలుబదేనింట నైంధవుని జెండాడి

శృంగదత్తు ఖండించి బాహ్లికుఁ జంపి

2245

తెగి సోమదత్తుని తెగటార్చి యార్చి
 భూరిశ్రవుని ధాత్రి బొరలంగ నేసి
 వీరనై న్యముల పృథ్వీస్థలిఁగూల్చి
 శరనిధు ల్లలఁగ నక్షత్రములు రాల
 ధరప్రీల విలుగుణధ్వని నేయుటయును; 2250
 అమరేంద్రసుతుఁడు గంగాత్తజుఁ జూచి
 సమహితచారిత్ర చూచితే యతని
 శౌర్యమాటోపంబు శరకౌశలంబు
 దైర్యంబు వీర్య ముద్దండంబు చలము
 నలికలోచనునిదీ టనవచ్చు నతని 2255
 నలముక దొమ్మి కయ్యంబు చేసినను
 మనల మెచ్చరు మేటిమగలు చూచినను
 వినునుయ్య సాహసవిహితంబు గాదు
 ఇవ్వీరు నందఱు నేకమై గొలువ
 నెవ్వరిప్రాభవం బెటుగంగరేడు 2260
 ఇత డందఱిని గెల్పెవేని దేశాధి
 పతు లంకెను నార పుత్రిభటు తొలఁగు
 తగవుగా దిదియె పాతక హేతు నంద్రు

నగుబాటునేయక నన్ను మన్నింపు
నలకూబగునిమేలు నావిలు నేర్పు 2265

సొలవక కనువిచ్చి చూడుఁడు మీరు;
చెన్నొంద నన్నుఁ బెంచిన నీవు మెచ్చ
మన్ననఁ బెంచిన మాయన్న మెచ్చ
విలువిద్య నేర్పిన వీరపుంగవుఁడు
సలితతేజఁ డాచార్యుఁడు మెచ్చ 2270

నతని నే గెలిచెద నాయత్తునుతుఁడు
చతురత్వమున నన్న సాధించెనేని
యప్పు డాతనిమీఁద ననిసేసి గెలుపు
మిప్పుడే పనిసేయ నెన్నిక గాదు
నిలుఁ డని యందఱ నిలిపి గాండీవి 2275

నలకూబరునిఁ జూచి నగుచు ని ట్లనియె
నీచక్క దనమును నీరాజపంబు
చూచి మాప్రద్యుమ్ముఁ జూచిన యట్ల
నుండఁగా నిందాక నోర్చుక యుంటి
నిందు పాహసక క్తి నీవు చూపితివి 2280
నీవెంపు నీలెంపు నీవిక్రమంబు

చూపుము నామీదఁ జూచెద నిపుడు
మీవారు నినుఁజూచి మేలుమేలనగ
మావారు ననుఁ జూచి మాయురే యనగ
పోరాడవలె నని పురుహితసుతుఁడు 2285

నారసంబుల నూట నాటనేయుటయు
నవశిలీముఖముల నలకూబరుండు
కవిని యర్జునుమేను గాడ నేయుటయు
కళవళ ఘండఁగా గాండీవధన్వి
బలునారసంబులు బరపినఁ గెరలి 2290

నలువొంద వేయుబాణములు సంధింప
యిల నవి గూల్చి యక్షేత్రసందనుడు
పదివేలశరములు పరపిన క్రీడి
పదరక నవియొల్ల భగ్నముల నేసి
లక్షసాయకముల లక్షించి యేసె 2295

యక్షవల్లభపుత్రుఁ డవి దునుమాడి
కోటిబాణములు విక్కుటముగా నేసె
పాటించి కనుగొని భరి యని మెచ్చి
శత మన్యుసుతుఁ డవి చక్కుగావించి

శతశోటిశరములు చలమున నేసె 2300

దోర్బలంబున నవి ద్రుంచి నిగుడ్చె
నర్బుదాంబకములు యక్షేశసుతుఁడు
పర్వనేయక నవి భంజించి వైచె
ఖర్వసాయకములు గాండీవి సొనిపె
యన్నింటి పొట్టు పొట్టయి రాలనేసె 2305

కిన్నరాధిపుష్టి గేరి యుప్పొంగి
పద్మసాయకములు పావకాశుగము
పద్మారికులజుని పై నేయుటయును
దోలగ నన్నింటిని దునిమి కిరీటి
జ్వలనబాణప్రభాజాలంబు జూచి 2310

వరుణాంబకమున వారించి కినిసి
యిరివైన సమ్మోహనాస్త్ర మేయుటయు
మరునై నమూర్ఖులు దొట్టుకొనంగ
వరదంబుపై వ్రాలె యక్షేశసుతుఁడు
ఁజెలట నిలవక యమరేంద్ర సుతుఁడు 2315
కంచంబు శౌర్యంబు బాహుబలంబు
మిగులువం భంతకు మిక్కుటం బగుచు

నిగనిగఁ గులికెడి నిశితాంబకముల
 గరికరి మెరయంగ గడు నిగుడించి
 గరుడుర్వదికోట్లు గదిసిన దునిమి 2320
 సింధురంబుల కోటి చించి చెండాడి
 గంధర్వులను నాల్గుఖర్వంబు లైదు
 లక్షలపదివేల లవములు చేసి
 రాక్షసాధిపుల నిర్వదికోట్లు లైదు
 లక్షల ధరణీతలంబునఁ గూల్చి 2325
 యక్షాధిపుల పదియారుఖర్వముల
 నిరువదికోట్లుల నిలఁ గూల నేసి
 యరయ సంఖ్యకు నెక్కు డైనకిన్నరుల
 భువిఁ గూల్చి పెక్కుకింపురుషులఁ జంపి
 దివిజేంద్రతనయుండు తేజంబు మెరసి 2330
 నారసం బందుట నారి పూనుటయు
 ధీరత నేయుట దెలియరాకుండ
 నెడలేక గాండీన మెపుడు గన్గొనిన
 గుడిబడి యుండంగ గ్రోధించి కవిసి
 మిక్కిలి కరు కెక్కి మించి యేసివను 2335

ఎక్కడఁ గనుఁగొన్న నెందుఁ జూచినను
 ఎచ్చోటఁ బరికింప నెచట వీక్షింప
 హెచ్చు గాయంబుల నీలైడిభటులు
 సమము నేనుంగులు చచ్చుగుట్టములు
 తుమురు లొనరదము ల్తునియు సారథులు 2340
 మ్రగ్గెడి యోధులు మడియు దానవులు
 మ్రొగ్గు మావంతులు మురియు కిన్నరులు
 పరుదుగా బలు డొల్లియాడెడుతలలు
 పరువు లెత్తుచు మిట్టిపడెడిగాత్రములు
 పచ్చడల్ దరిగి గుప్పలు బోసినటుల 2345
 వచ్చు టచ్చట రాసులైన మాంసములు
 గాటంపు పెనురొంపిగా దండి నిండి
 మేటులై దగుక్రొవ్వు మెదడునెత్తములు
 మూలైడువారును మొరలిడువారు
 నీలైడువారును నెరిదూలువారు 2350
 పొరలెడివారు వాపోయెడివారు
 గొరలెడివారు దగ్గుత్తిక నురికి
 తురలెడివారు వెల్లాల్పెడువారు

కొరప్రాణముల బండ్లు గొరికెడువారు
 కలువరించెడివారు కనులార్చువారు 2355
 పలువరించెడివారు భ్రుచునెడివారు
 బెబ్బరించెడివారు భేదిల్లువారు
 తబ్బిబ్బులై నేల తడవెడివారు
 కలగి ఘూకాదిక కలకలం బగుచు
 నలఘు భయంకరం బయ్యె నావేళ 2360
 వరకేశచయము కై వాలమ్ముగాఁగ
 కరమొప్పు గొడుగులు కమలము ల్లాఁగ
 రమణ నానారత్నరథనికాయములు
 కమనీయకర్కాటకంబులుగాఁగ
 నెరిచేలు క్రొవ్వుడిండిరంబుగాఁగ 2365
 కరిగాత్రములు జలగ్రహములుగాఁగ
 కలితరథాంగముల్ కమతముల్లాఁగ
 మెలువొందుఖడ్గముల్ మీనముల్లాఁగ
 వచువొంద బాణబాణాపవప్రతతి
 ఘనతరజలపన్నగంబులుగాఁగ 2370
 పారిపారిఁ దేలెడు పురియలపిండు

సిరిగుల్కు ముత్త్యంపు చిప్పలుగాఁగ
 సరసంపుశల్యముల్ శంఖముల్లాఁగ
 మరికొన్ని సాధనమండలావలులు
 గురుతరజలచరకులములుగాఁగ

2375

తరుచైనతరువులు ధ్వజములుగాఁగ
 నడరి మెండైన గాయముల బెల్లుబ్బి
 గడుజాలుకొని సాగి కాల్యలై వంక
 లై వాగులై యేరులై నదు లగుచు
 రయమున గడుబారె రక్తవాహినులు
 అత్తరిఁ జేలరేగి యతినూత్నరత్న
 మత్తిమ్మనవమాంసమత్తవిస్ఫూర్తి
 కేలాకెల్లంబులై కేక లేయుచును

2380

ఏలలు బాడుచు నెగిరి యాడుచును
 మేలైన పరువుల్లు మెరుపుల్లు మెరయ
 సోలుచు వ్రాలుచు సొక్కుచుఁ గెరలి
 యోల యోల యటంచు నొనర నార్పుచును
 వాలోలగతి నీదులాడె భూతములు
 తాళమూర్ గైకొని తగువీణైఁ బూని

2385

తాళము దరువులు దప్పక యుండ
 పాలిపదక్రమవంతుమార్గముల
 లాలితస్వరకాలలయకాలగతుల
 వేలారునిధముల వీణమీటుచును
 మేలని తనుదానె మెచ్చుచు గెరలి
 యోలలు వెట్టుచు నుదరంబు గదల
 హలల్ల యని నాట్య మాడె నారదుడు
 బెడిదంపుమూర్చు తెప్పిరిలి వేగ
 చిడిముడిపడి లేచి శ్రీదునందనుడు
 తనసేన భూతలాభ్యక్షుని బలము
 కనువిచ్చి చూచి వేక్కునమైనరోష
 ఘన లేచి శంఖంబు పూరించి కనలి
 ధనవండి దివ్యసాధనములు బూని
 చెలికాండ్రరథికుల సేనల నెల్ల
 నలరుచు లాలించి యనికి నిల్పుటయు
 చెలరేగి యాసునాసీరనందనుని
 బలము నుద్దండంబు బాణలాఘవము
 తెగువయుఁ జొరవయుఁ దేజంబుఁ జూచి

2390

2395

2400

2405

తగధర్త తనయుఁ డెంతయుఁ గౌఁగిలించె;
గురుఁడు మూర్ఖునియై; నక్కున జేర్చె బీష్ముఁ
డిరవొందగా జంక నీడకొనెఁ గృత్రును; 2410

కూర్చితో ముద్దాడె గురుతనూభవుఁడు;
నర్చితో మ్రొక్కి రలరుచుఁ గవలు;
మెచ్చెఁ గౌరవరాజు మేలనె గర్జుఁ
డచ్చెరుపడి యెంచి రతిరథోత్తములు;
కన్నులపండువు ల్లాగ వీక్షించి 2415
మున్నుగా నెంచె జీమూతవాహనుఁడు

— కుజేరుఁడు యక్షపీరులఁ బొగడుట —

అంతకుమున్నె యతౌధినాయకుఁడు
వింతకయ్యం బొట విని రౌద్రుఁడగుచు
మలసి మణిగ్రీవమణిమంతులాది
గలమహారథికులు ఖర్బముల్ నడువ 2420
బహుమంఖ్యలౌ మూలబలములు గొలువ
కవాకహర్షటుల నాకాశంబు బగుల
పదఘట్టవలకు భూభాగంబు వీల

నదసకాహళభేరికారిగంభీర
 రావంబు లరికులగ్రావముల్ గ్రుంగ 2425
 తీవ్రచే శౌర్యపాండిత్యుడై వేగఁ
 జనుదెంచి ఘనరణస్థలము వీక్షించి
 వినుతించి యత్యంత విస్తయుం డగుచు
 నందను నాలింగనాబు గావించి
 యందలిరథికుల నందంబ జొగడి 2430
 సమధిక వాహినీసహితంబుగాఁగ
 సమరసన్నద్ధుడై చయ్యన నిలచె
 అనిలతనూభవుం డాతని ముద్దు
 తనయుండు తెలివొంది తడయక లేచి,
 యన్నకు మ్రొక్కి భీష్మాచార్యులకును 2435
 జెన్నొంద ప్రణమిల్లి, చేరి పాంచాల
 తనయను గవల నెంతయు నాదరించి
 ఘనరథారూఢుడై గగనంబు వ్రీల
 దరములు బూరించి, దారుణాశిస
 శరశరాసనములు సంధించి, నిలిచి 2440
 రనిన నాజనమేజయావనీశ్వరుండు

మొనినాథునకు గేలు మొగించి యిట్లనియె

అనఘాత్త యాహిడింబాత్తజప్రతిభ

అనిలనందనుని మహాటోపమహిమ

ధననాథనుతుని యుద్ధండశౌర్యంబు 2445

జననుతుం డగుధనంజయుని సాహసము

కురుయోధ వర్మల గురుపరాక్రమము

గరుడగంధర్వరాక్షసయక్షయోధ

వరుల విక్రమకళావైఖరులెల్ల

నరుడుగా వింటి యక్షాధినాయకుడు 2450

చనుదెంచి సంగరస్థలమున నిలిచె

పని పల్కితిరి మీర లవ్వలికథయు

వినుపింపవలె నన్న వేడ్క నిట్లనియె

జవమేజయునకు వై శంపాయనుడు

అని శ్రీమహానందనాధీశ్వరాంఘ్రి 2455

తనరుహనిరత సేవానందుపేర

భామినీజనపంచబాణునిపేర

అనులతారుణ్యగుణానిధిపేర

కులీపావీరకేయధ్వజ

సౌరాష్ట్ర జననాథసన్నతువేర 2460

పరగు శ్రీరంగ మాంబాగర్భజలధి

సరసకళాపూర్ణచంద్రునివేర

ననుపమ రాయమన్నైకుమారువేర

ఘనదాననిర్జితకర్ణునివేర

భూరినానాకళాభోజభూవిభుని 2465

వేర దీనశరణ్యువేర దేవేంద్ర

విభవునివేర రావిల్ల శ్రీకొండ

విభుచంద్రు లింగపృథ్వీభర్తవేర

దినరాజసంకాశ తేజునివేర

అనఘవర్తనువేర నంకితంబుగను 2470

జననుతసత్కిర్తిశౌర్యచాతుర్య

ధనుడగణ్యుండు రత్నాకరకొండ

భట్టాణరాయ కుంభత్సప్తపాండ్య

వట్టభ ఘూర్జర వసుధేశహృదయ

భట్టాగ్ర బిరుద ప్రభావునివేర

స్థలితాచార సంపన్నునివేర (క)

ఘృచుని కృష్ణచురాజకవిసుతుఁ డార్య
విసుతుఁడు గోపాలవిద్యత్కవీంద్రుఁ
డెనయ వేడ్కల రచియించినట్టి

2475

ఘృతరసాగంధిక ప్రసవాప
హరణకావ్యమునందు నాంజనేయుండు
పరువడి దీవించి పాండునందనుని
చెలగి తమ్ముల పెంకి జెప్పిపుచ్చుటయు
తలగక నతఁ డేగి దనుజుల యక్ష

వరుల ఖండించి యవ్వని నిల్పుటయును
తరుచుగా నది విని ధననాథసుతుఁడు
పవననందునివీఁడ బరతెంచుటయును
దివిజారిపాంచాలి ధృతి నేగి ధర్మ
తనయుని యెదుట పద్మము నిల్పుటయును, 2485

అనిలజలేమికి నన్న గుందుటయు, .

మరముని పవమానసూనుకార్యంబు

తెలిపించి చనుట మహీవల్లభుండు

తడవు చింతించి ఘటోత్కచునితోఁగూడ

తడయక నచటి కందలు నేగుటయు 2490

కురురాజు బలముల గొడి యేతెంచి
సురవైరితో బోరి సుగుల్లె నడగి
సమరంబు చాలించి సంధి యొనర్చి
శమనునందను నాజ్ఞ సమ్మతి బూని
సకలనేనలుగూడి సామిరి కడకు 2495

ప్రకటించి చేరుట ఫల్గుణం డపుడె
పరతెంచుటయు ధనపతినందనుండు
గరిమెతో గ్రక్కునఁ గదలివచ్చుటయు
బారులు దీర్చుట బలుదెఱంగులకు
పో రొసరించుట బోరిలోపలను 2500

అనిలజుం డసురేశు డధేశసుత్తుండు
మొనసిన మూర్ఖుల మునిగి వేగంబె
తెలి వొంది యనిసేయ దివురుచుండుటయు
నలకాపురాధీశుఁ డావహం బగుట
విని నైన్యములతోడ వెన నేగుదెంచి 2505
మొనసిన రిపునైన్యముల నెల్లఁ జూచి

తనబలంబులఁ జూచి భరణీతలమునఁ
 బెనగొన్న పీనుఁగు పెంటలు జూచి
 యధికవిస్తయ మంది యివ్వలి యవలి
 రథికుల సుతుని భూరమణుని బొగడి
 కలన నిల్పుటాదిగాఁగల కథల
 వలదుచు నిది ద్వితీయాశ్వాస మయ్యె.

తృతీయాశ్వాసము

అవధరింపుము వసుధాధీశచంద్ర
యవలి కథాక్రమం బది వివరింతు
ధనపతి వచ్చునుద్దండంబుఁ గాంచి
మనమున నులికి ధర్మతనూభవుండు
మొన నిల్చి యున్నతమ్ముని ముఖాంబుజంబుఁ 5
గనుఁగొని నియమొందఁగా నిట్లు బలికె

—ॐ ధర్మరాజుసంధిసేయఁ బానుట. ॐ—

బాలునితోఁజేయు బవరంబునకు
చాలు చాలై యుండె సమనె సైన్యములు
పడిరి యోధులు తగ్గె బలము గుఱ్ఱములు
బెడిదంపుబలములు బెంచి యేతెంచె 10
శ్రీదుఁ డాతని వాడి జెనకి జయింపఁ
గాఁ దీర దెంతటి-ఘనులకు నైన
పరికింపుము ధనాధిపతిసేవలోన

విరుదధ్వజంబులు బెక్కింటి నవియు
వారెల్ల నెరయోధవర్యులు గారె!
పో రేలసంధియై పొసఁగుట లెస్స
నావిని శమననందనుని వీక్షించి

15

—॥ గాంధీవి దానికొడఁబడకుండుట. ॥—

దేవేంద్రపుత్రుండు ధృతిమీరఁ బలికె
ముందుగా కయ్యంబు మొననేయకున్నఁ
బొందు సంధి యొనర్పఁ బొసఁగుఁ గా కిప్పుడు 20
అదియేల దీరు మీయాత్మలో నింత
బెదరేల ననుజూడు పృథ్వీతలేంద్ర!
అరమర లొకయింత యైనను లేక
కురుపాండవులు జతఁగూడయుండగను
నొరసి కయ్య మొనర్ప నుగ్రునికై నఁ 25
దరమె నాభుజశక్తి ధననాభుకిడిమి
కను మని శత్రులు గడగడవణక
తవరెడి దేవదత్తంబుఁ బూరించి
వల కేల విలు గుణధ్వనిజేసి యార్చి
కలనికి బలములు గవియించుటయును 30

— { పదేపడు సాండవులతో యుద్ధము } —
 సేయుట కిష్టపడ వుండుట.

అలతయు వీక్షించి యక్షవల్లభుఁడు
 మంతుకెక్కిన మణిమంతుని గాంచి
 అన్న! కంటివె మానవాధీశుసేన
 లున్న మోహరము మహోద్దండవృత్తి
 మున్ను చేసినకయ్యముల తెంపుబెంపు 35
 గన్నను నిటువంటికయ్యంబుఁ జూడ
 నందుకు బడియున్నయతులు సాక్షి
 కుండెడి గంధర్వకోటులు సాక్షి
 నలినలి యైనకన్నరసేన సాక్షి
 బొలిసిన బెక్కుకింపురుషులు సాక్షి 40
 ధరణిపైఁ బడియున్నదానవుల్ సాక్షి
 యొరలుచుఁ బొరలెడి యోధులు సాక్షి
 కమలంబు లిచ్చి వేగమే బంపకున్న
 సమరంబు సంధిల్లు సమయు నై న్యములు
 వరు లని యెంతయు నెంచఁగాఁ దగదు 45
 ఘరులేకదా; మున్ను కడవంబునందు

రావణకుంభకన్దాది ప్రముఖులను
 తీవి నెదిర్చి ఖండించినవారు
 అంతటి బలసాహసాంకు లీధరణి
 కాంతులు వీరితో కలహించి యెదిరి
 చెలరేగి యనిసేయఁ జెల్ల దటన్న
 నలకూబరుఁడు యక్షనాథున కనియె
 ఆయ్య! యీపని యెంత! యీబల మెంత!
 వెయ్యారువిధముల విమతులఁ బొగడఁ

50

— మణిమంతుఁ డొప్పుకుండుట. —

దగవానె! కాంచనోదరు డుండగాను
 మగటిమిఁ గలమణిమంతుఁ డుండఁగను
 వార్త కెక్కిన వారిధ్వజుఁ డుండఁగను
 గీర్తి గాంచిన మణిగ్రీవుఁ డుండఁగను
 వీరల కెనయైనవీరులు లెక్క

55

మీరి యుద్ధము సేయ మీచెంతనుండ
 జెరులు గొట్టుచు సర్వసేన లుండఁగను
 ధీరలక పదువంభితనయ్యఁ డుంధఁగను

60

ఆవలివారు కయ్యమె కోరుచుండ
 నీవేళ కమలంబు లిచ్చుట గొడువ
 దీనత్వ మొంది ప్రార్థించివేడినను 65
 బూనికొగిటుఁజేర్చి పొందొనరించి
 వలువొందకమలముల్ నవనిధానములు
 నలకాపురంబైన నర్పింపవచ్చు
 నేపున గర్వించి యెదిరించినపుడు
 నీపాదములయాన నేతృణ మియ్య 70
 ననిన నందఱు యోధు లటువలె బలికి
 కనలుచుఁ గదలి శంఖములు పూరించి
 దారుణసింహనాదములు బర్పించి
 పోరికి నేనలఁ బురికొల్పుటయును
 వారి వీరికి నింత వర్ణింపరాని 75
 హోరాహవం బయ్యెఁ గురుకులాధీశ!

— ఈ భయపక్షములకును సంతకలసమరముగట. —

ముదకరు ల్లదకరు ల్తార్కొనుకరణి
 పొదలి పులుల్ పులు లొబ్బరుచందమునఁ

గలగక ఫొలగక గండభేరుండ
 ములు గండభేరుండములు దూరులీల 80
 శరభముల్ శరభముల్ సమరంబు సల్పు
 సరణి హరుల్ హరుల్ సరిబోరుమాడ్కి
 ధరణీధరంబులు ధరణీధరములు
 తెలకక నెరుచేగి తార్కొనునటుల
 పొడుచుట నరుకుట పొదలి మోడుటయుఁ 85
 దొడఁబడి నాటుట తునియుట బెట్టు
 చాకుటల్ చెలియక దర్పంబు మెరసి
 యాకాంక్షలనుబోరె నఖిలనైవ్యములు.
 ఆసమయంబుననె నలుక రెట్టించి
 వాసవి విలుగుణధ్వనిచేసి నిగుడి 90
 యరుదైన కిన్నరయక్షదైతేయ
 గరుడగంధర్వుల ఘనయోధవరుల
 కలిమి వీక్షించి యేకడలఁ జూచినను
 వెలయు మోపులుగట్టి వేయుచందమున
 నందితదివ్యశరావళి నుంచి 95
 ఘోరి యోధులూలె ఘోటియేనుఁగులు

రథములు బొడియయ్యె రథికులు మడిసి
రథికులు సమసిరి హయాములు మ్రగ్గె
కొద్దిమీరిన గొడుగులు కేతనములు
గడ్డలాడిన లీల గగనంబు నిండె 100

మెండైన యెలగోలు మేదిని యణగె
దండిబారులు గ్రుంగె దర్పముల్ చొలంగె
బలియురపై దూరి ఫల్గుణం డపుడు
వలనొప్ప శరలాఘనస్ఫూర్తి మెరసి
కరములు నొక ప్రోవు కాల్గొక ప్రోవు 105
శిరములు నొక ప్రోవు చెవు లొక్క ప్రోవు
కండలు నొక ప్రోవు కను లొక్క ప్రోవు
గుండెలు నొక ప్రోవు క్రొవ్వాక ప్రోవు
మెడుగా నిండార మెద డొక ప్రోవు

తుండంబు లొక ప్రోవు తొడ లొక ప్రోవు 110
ఒక ప్రోవు శల్యము లొక ప్రోవు చేవు
లొక ప్రోవు చర్మంబు లొక ప్రోవు నరము
లొక ప్రోవు కేశంబు లొక ప్రోవు నాస
లకలంకగతి పర్వతాకారములుగఁ

- గటికవాడును వోలి గాండీవధన్వి
కటికపోగులు వైచె ఘనభీకరముగ
నలిగి యంతటఁ బోక నాసవ్యసాచి
చెలఁగి యక్షబలంబుఁ జెవరించి నరికి
యొండొండ ఖండించి యోజలు గోసి
నిండారు నెరపిన నీటువాటిల్ల
తలకొని చిల్లాడి తప్పిపోనీక
నలినలిగాఁగ సైన్యముల చేదించి
ఘనరథంబులు మహాగ్రాహము ల్లాఁగఁ
దనర కేతనములు తరువులుగాఁగ
ధనురాదులు లతావితానముల్ గాఁగఁ
దనువులు భీకరస్థాణువుల్ గాఁగఁ
నేనుఁగుల్ గండశైలేంద్రముల్ గాఁగఁ
నానాయధంబులు నాగమిల్ గాఁగఁ
దురఁగముల్ హరిణసంఘోహముల్ గాఁగ
వరమాత్మ బహుచిత్తవర్ణవస్త్రములు
పాలుపొందఁబూచిన పొదరిండ్లుగాఁగ
సులలిత బహురత్నచయభూషణములు

115

120

125

130

చటుల జాజ్వల్యశామాణముల్ గాఁగఁ
బటుభేరిరథ నేమి బలఘోషణములు
ఖగమృగా రావసంకరములుగాఁగఁ

135

దగి యొప్పు ధననాథు దళమహాటవులఁ
దలపడి తనబాణదావాగ్ని చేతఁ
జలమున ముంచి భస్మంబుఁ గావించె
వెన నార్చి ధనదుని వెన్నంట నేసి
మసలక నేనూట మణిమంతు నొంచి

140

యెలమి మణిగ్రీవు నిన్నూట జడిపి
నలకూబరుని నూట నాటంగ నేసి
వరబలోద్ధండదుర్వారప్రచండ
నిరుపమపాండిత్యనిజభుజాదండ
సారుడై తగు సవ్యసాచి నీక్షించి
ధీరతో ధనాధీశు డిట్లనియె.

145

❖ ఖబేరాష్టమల సంకీదము ❖

నరుడ వటంచు నెంతయు నిన్ను నేను
పరువ నేయకయున్న వైకొనివచ్చె

శరలాఘవస్ఫూర్తి సాహసప్రతిభ
 సరిసన్నవాడ వస్తువారె మాయన్న 150
 మెచ్చితి నిను మేలు మేలు కిరీటి
 పొచ్చుంబుగా దొకబుద్ధి చెప్పెదను
 కచ్చుకపడి యీడుగాని కయ్యంబు
 విచ్చలవిడిసేయ వెర్రితనంబు
 మచ్చరంబున నన్ను మార్కొనవలదు 155
 తచ్చనల్ సాగ విత్తరిని వేవేగ
 వచ్చినయట్టి మీవారును నీవు
 విచ్చేయుఁ డనిన నవ్విజయుఁ డిట్లునియె
 ఓరాజరాజ! నాదొకవిన్నపంబు
 వేరె చిత్తములేక వినుఁడు తెల్పెదను 160
 వీరకర్తమునకు వెరచువారలకు
 మీరు చెప్పినబుద్ధి మిక్కిలి నిజము
 సమధికభీకరసమరరంగముల
 మిమువంటి ఘనులతో మెలఁగెడివాఁడ
 నలవేళనాకు నింతింతయు నొకటి 165
 యిలదొడ్డ కొంచెమే నెన్నఁడుఁ జూడ

వచ్చిన యట్టి మావారిలో నొకడు
 మెచ్చరు నీ వెట్లు మెచ్చెదు నన్ను ?
 కూరిమి ధర్మజుకొలుపులో నున్న
 వారిలో నెలగోలువాడను నేను
 ఘనయోధవర్మలు గదియకమున్న
 కనుగల్గి యొకబుద్ధి గని వేవేగ
 పరిణామమున నీవు పట్టంబు జేరు
 తరువాత మేము మాస్థలము జేరుదుము
 నరులను గెల్చె కిన్నరనాథుఁ డనిన
 సురదానవుల కిది చోద్యంబుగాదు
 వరులు గుఱేరు నెంతయుఁ గెల్చి రనిన
 సరకునేయరు నిన్ను సకలలోకముల
 మాకుఁ జెప్పినయట్టి మహనీయబుద్ధి
 నీ కింతయును లేదు నేను నేమందు
 నని వారిమొనలుగా నాడినయట్టి
 ఘనుని కుఱేరుండు గనుగొని పలికె
 అర్జున నీపల్కు లవి యథార్థంబుల్
 వర్జింపదగినవి వర్జింపవలయు

170

175

180

నల్పసాంగత్యంబు నల్పయుద్ధంబు 185

నల్పమానవసేవ నల్పయుద్ధంబు

గ్రొవ్వునఁజేసినఁ గొడుగుల నిజము

కవ్వడి విను కొంచెగాఁడవా నీవు

ధరణీపై దివ్యకోదండపాండిత్య

శరకౌశలరణోగ్రసాహసుం డనుచు 190

కాలకేయనివాతకవచాదిదైత్య

జాలభిద్యలమహాతాపి వనుచు

వాతాత్మజునితోటి వాదుకై యంప

నేతువు కట్టి గెల్చిన ధీరుం డనుచు

వరఖాండవవనంబు వహ్నికి నిచ్చి 195

సురరాజుదరిమిన శూరుం డంచు

హెచ్చుగా శంకరు నెదిరి పోరాడి

మెచ్చులు గైకొన్న మేటి యటంచు

నారదుచే మున్ను నానావిధముల

నారూఢిగా విని యధిప నీతోడ 200

వని నేయఁ దలఁచి నే నరిగితి నిటకు ;

వినుట నిశ్చయము గావింపగా నిపుడు

కనుగొంటి నీపరాక్రమకౌశలంబు
ఘనయోధవరులలో ఘనుడవు నీవు
నే నినుగెల్చిన నెగడు నాకీర్తి

205

నే నీకు నోడిన నేకొద్ది గాదు
వనధిలంఘించి రావణుపురిగాల్చి
చనుదెంచు కపికులచంద్రునికంటె
నగముల గూల్చి దానవుల ఖండించి
జగముల నుతిగాంచు జంభారికంటె

210

అంగజు హరియించి యజుతల ద్రుంచు
గంగాధరునికంటె ఘనుడనే నేను!

కేపున వారల గెలుచు నీలాపు
చూపుము నాబల్లి చూతువుగాని
అని యిల్కి క్రోధించి యాగ్నేయశరము

215

—● కవీరాధ్యక్షుల యుద్ధము —●

ఘనమంత్రయుతముగా గాండీవిమీరదః
బనిపిన పటపటః బగిలె వంబరము
ధరణి వణంకె నిగ్ధంతులు మ్రొగె

బెదరె శేషుడు గిరుల్ పృథ్విలో గ్రుంగె
నది మహాప్రళయమార్తాండప్రకాశ 220

మండితం బగుచు శుంభత్పృథి నిగుడె
గాండీవధన్విదాగని విజృంభించి
థారుణీతలము దిక్తటము లల్లాడ
వారుణాస్త్రము బూని వైచె వైచుటయు
నది మహావిలయకాలాంతకాభీల 225

విదితగదాదండవిలసితం బగుచుఁ
జనుచెంచి రవికోటిసన్నిభమైన
యనలఘోరాశుగం బవలీల దునిమె
అనురేంద్రసుతుడు యత్యాధీశుమీద
సముదగ్రతరవాయుసాయకంబేసె, 230

— ఇథయపక్షముల పారాదుట —

నలకాధిపతిమీద నలిని గాంగేయుఁ
దలఘుమహాగ్రనాగాశుగంబేసె
విరవొందగా గిన్నరేంద్రునిమీదఁ
జనువడి త్రొక్కిండు బ్రహ్మాస్త్ర మేసె

నరవాహనునిమీఁద నాగకేతనుఁడు 235
 కరమర్థి జలధరకాండంబుఁ జొనిపెఁ
 గూర్చి కుబేరుపైఁ గురునందనుండు
 నార్పుచుఁ గినిసి రౌద్రాంశుగం జేసె
 కర్ణుండు శ్రీదుపైఁ గవిసి దేవతలు
 వర్ణింపఁ బావకోజ్వలబాణమేసె 240
 మరియు దక్కిన యోధమండలావళులు
 గురియించి రాశుగఘోరవర్షములు
 సరగున నాదివ్యశరపరంపరలు
 గరికరి నొరిసి లోకములు బెగ్గిల్లఁ
 బ్రళయభైరవమహాపటహనిర్ఘోష 245
 కలితభూతేశ ధక్కా ధమత్కార
 శతకోటి శతకోటి సంకులాఘోష
 తతహవ్యవహాభీమథామంబు నగుచుఁ
 దనరుచు భూనభోంతరములు నిండి
 చను దెంచు నాదివ్యశరములు గాంచి 250
 నాగాశుగముచేత నలకూబరుండు
 బాగుఘోరిన వాయుబాణంబు దునిమె

కడు మణిగ్రీవుండు గరుడాంబకమున
 పాడిపాడిగా నేనె భోగిశరంబు
 మణిమంతుఁ డొగి బ్రహ్మమార్గణంబునను 255
 గణులింపఁ గమలజకాండంబు నేనె
 అనిలాంబకము బూని యల జయంధరుఁడు
 కనలి మేఘశరంబు ఖండించివైచె
 వరుణసాయకమున వహ్ని బాణంబు
 పరియలు గావించె భానుకేతనుఁడు 260
 ధనదుఁడు పొంగి మార్తాండ బాణమునఁ
 దనరారఁ గూల్చె రాద్ర శిలీముఖంబు
 రహిమీర తక్కినరసిక శేఖరులు
 మహిగూల్చి రత్యంతమహితశస్త్రముల
 ఆరిమురి గెరలి జయంధరుం డపుడు 265
 సురనదీతనయుని జూచి క్రోధించి
 ఘనదివ్యశరవృష్టి గప్పి నొప్పించి
 జనసుతతాశధ్వజంబు ఖండించి
 యతఁ డేయుశరముల నన్నింటి దునిమి
 యతులీతం బైవట్టి యరదంబు గూల్చి 270

విలుగుణధ్వనిచేసి వెర నార్పుటయును;
గలగకఁ దొలగకఁ గాంగేయుఁ డపుడు
మరియొకరథ మెక్కి మార్గణవృష్టి
గురియించి మణిమంత్రుఁ గూర్చినందనుని
తనువెల్ల నించినఁ దర్పంబు మెరసి

275

కనలి జయంధరగంధర్వవిభుఁడు
కడువడి భీష్ముని కవచ మింతింతఁ
బొడిపొడిచేసినఁ బొంగి గాంగేయుఁ
డెనసిన కినుక నర్థేందుబాణమునఁ
గనకకీరీటంబు ఖండించుటయును

280

చిత్రాంగదుండు విచిత్ర కేతనుఁడు
థాత్రిప్రీలఁగ నార్చి దర్పముల్ మెరసి
యవలీల గాంగేయు సరదంబుఁ గూల్చి
వివిధసాయకముల విలు ద్రుంచి వైచి
సారథి హరులను సమయించి ఘోర

285

నారాచముల మేను నాట నేయుటయుఁ
దమకించి యొందు రథంబుపై నెక్కి

యమరనదీసూనుఁ డధఃపంద్రాశు
 గములచే నిరువురి కంతముల్ ద్రుంచి
 రమణ జయంధరు రథముపై కురికి
 కరవాల మంకించఁ గని మణిగ్రీవుఁ
 డురవడి నెడసొచ్చి యొక్కభల్లమున
 వాలు చూర్ణము చేసి వరదివ్యబాణ
 బాలంబులను మేను జల్లెడగండ్లు
 చేసిన వీక్షించి చెలఁగి కర్ణుండు
 భాసిలుఘనదివ్యబాణత్రయమున
 గెరలి యేసిన మణిగ్రీవుండు మూర్ఛ
 నొరగిన సారథి యొక్కింత దవ్వు
 దొలఁగింప సూతపుత్రుండు పోనీక
 బలువడి వెన్నంటి పర తెంచుటయును
 కంచురథంబుల గంధర్వపతులు
 కొంచింప కరువది కోట్ల మార్కొనియె
 తమకించి యుక్కురథంబుల యక్ష
 రములు వెంబడి కోట్లు రాధేయు గ్రమ్మె
 న్నొంది కిన్నరప్రభులు ముమ్మారుః

290

295

300

305

కోటులు కర్ణుఁ దార్కొని పోరి రపుడు
అందరిమీఁద యయ్యధికుఁ డంభోధి
ముందరనగము దా మధియించు లీల
పరువడి బహుదివ్యబాణజాలముల
నరదంబులను గూల్చి యధికుల దునిమి
తురగంబుల వధించి దొరల మర్దించి
కరకరి సూతుల గళముల జిదిమి

310

ప్రళయకాలమునాటి భానుని సరణి
కలయించి యలయించి గగ్గోలుపజచి
పరువులు బారించి భయము పుట్టించి
గరిమెతో విజయశంఖంబుఁ బూరించె

315

నటమున్న చయ్యన నరదంబు నెక్కి
పటురోషమున భీష్మపార్థివేంద్రుండు
నలుదిక్కులు గలంగ నారి మ్రోయించి
పాలుపొంద మణిమంతుపుత్రునిమీఁదఁ
జలమునఁ నొకయర్థచంద్రబాణంబు
కలితమంత్రయుతమ్ముగా నేయుటయును
యత్నాధినాయకుఁడవిధమంత

320

వీక్షించి పావకవిశిఖంబుఁ బూని
 యదలించి గేసిన నమరేంద్రసుతుఁడు 325
 ముదమున వరుణాస్త్రమున ద్రుంచుటయును
 నలకూబరుం డైంద్రనారాచమునను
 నులుకుచు నభిమంత్త యుతముగా నేయ
 సౌలవక నప్పు డాసూతపుత్తుండు
 చెలువుమీరఁగ శక్తిచే నది గూల్ప 330
 సంతలో నర్థచంద్రాశుగం బరిగి
 నెంతయు నా కిన్నరేంద్రుండు బెగడ
 ధరణిపై వెస జయంధరుని మస్తకము
 గురుఘోషణములతోఁ గూల్చెఁ గూల్చుటయు
 భండనంబున తనపట్టికూలుటయు 335
 మొందుగాఁ గన్నుల మిణుగుర్లు దుముక
 మొరనదీసూనునిఁ జూచి రోషించి
 యరుదుగా మణిమంతు డరదంబు ద్రొప్పి
 రణభయోదగ్రనారాయణాస్త్రంబుఁ
 గణతంప మంత్రయు క్తంబుగా వేసె 340
 ఇది వెన బహుశః చూక మింపుచును

నుడుటున జనుదేరఁ నొయ్యనఁ గాంచి
వలనొప్పు భీష్మండు వైష్ణవాస్త్రమున
నిలిపె నాబాణంబు నిమిషమాత్రమున
అప్పుడు మణిమంతు డద్దుహాశరము 345

తప్పిపోవుటఁ గాంచి ధైర్యంబు మించి
కులిశనారాచంబు క్రోధించి యేయ
సొలవక సురనదీసుతుఁ డేపుమీరి
యవలీల నైంద్రసాయకమునఁ దునిమె
కవిసిఫోనీయక గంధర్వవిభుఁడు 350

సర్వాంగముల నించెఁ జటులబాణముల
నుర్వీతలాధీశుఁ డోడక నిలిచె;
నతులితఘోరశస్త్రాస్త్రజాలముల
ధృతి నించె మణిమంతుదేహ మంతయును
కలఁగక తొలఁగక గవిసి యిద్వరును 355

నిలు! నిలు! గాంగేయ! నిలు నిలు మనుచు
మలయుచు ననోన్యన్యమాత్సర్యములను
తలపడి పోర రక్తంబులు దుముక
పలలితమాణిక్యవైలంబు లవఁగఁ 360

బాలుపొందఁ బూచిన మోదుగు లనఁగ
బలువైన కాలవిపర్యాసములను
తరకొని యుభయసంధ్యారాగములను
పరిపడి సమరంబు సలిపి రాఘనులు
అక్కడ రాధేయుఁ డాహవస్థలము
గ్రక్కున శోధించి కదిసి వెన్నంటి

365

—కర్ణుని బలపరాక్రమములు—

కేకవేయఁచు మణిగ్రీవునిరథము
పైకిని లంఘించి పాలమ్రుఱ గాంచి
యక్కటా! యిటువంటి యతిరథోత్తముని
చిక్కించి చూడంగఁ జెల్లువే మీకు!
చిడిముడి పులిసోటఁ జిక్కిన వేగ
విడిపించుకొనునట్టి వీరులు లేరే!
తొట్టవ వగగొర్ల వొడ్డి సొచ్చినను
బట్ట నియ్యరుబంటు పంతంబు మెరసి
యొన్నెన్నిచలిసిన నేవ లే దింత

370

375

మొన్నగ్గ పగ యుండె నీతనిమీఁదఁ

జత్తురు నొత్తురు సరియాదు రింత
నితైరంగున నుండ నే నెందుఁ జూడ
నట మున్నె కమలంబు లర్పింతురేని
యిటువంటి యాపద లేటికి వచ్చుఁ
గరుణతో నికనైనఁ గాంచెద వేగ
సరసిజాతములఁ బాంచాలి కొసంగి

380

కౌరవేంద్రున కలకాపురం బిచ్చి
వీరధర్మము మాని విపినభూములకుఁ
జనుఁ డని పలుక రోషంబు రెట్టించి
ధననాథసుతుఁడు రాధాపుత్రుఁ డాకి
యిరవంద గద బూని యినతనూభవుని
కరమందు వెలుగొందుఖడ్గంబు దునిమి
విరథుఁడవై యుండి వీరవాక్యములు
తరముగా దిది నీకు తరలుము కర్ణ!

385

390

యరదంబుపై నెక్కి యస్త్రముల్ పూని
బిరుదువాక్యము లాడి బెదరింతు మమ్ము
చెడుగ! నిన్నీ వేళఁ జేఁగాచినాడఁ
జెడిపోవ వలదు నీవేనది క్కరుగు

అధికుడ వైనఁ జయ్యన నేగి యొక్క 395

రథమెక్కి రమ్మ దురమ్మ సల్పుటకు
ప్రాణంబుపై నీకు భ్రమ శల్లెనేని
మాను మీమాటలు మరలిపొ మ్మనిన;
నరిగి రథం బెక్కి నలఘుకోదండ
ధరుడై కుజేరనందను వడి దాఁకె 400

❧ కర్ణమణిగ్రీవుల యుద్ధము ❧

అపుడు మణిగ్రీవుఁ డతిమూర్ఖు డెలిసి
తపనీయదివ్యకోదండంబుఁ బూని
చపలాలతికెబోలు శరము సంధించి
కుపితుడై కర్ణునిఁ గ్రోధించి చూచి
వలకూబరుని యాననము విలోకించి 405

వలదయ్య యిట కేల వచ్చితి వీవు
మావపుం డనుచు నేమరియుంటిగాని
యాన్మహాలకు ద్రుంప నెక్కడె నాకు
వాహిని కెక్కు నావరశ క్తి యితని
కాహలము నీవె పరికింపవలయు ! 410

నన విని యినసూనుఁ డామణిగ్రీవుఁ
గనుఁగొని యిట్లునుఁ గలకల నగుచు
మీరాజు మీరాజు మీయోధవరులు
మారధికోత్తముల్ మాపాహసములు
ప్రతిభలు మునుమున్నె పరికింపలేదె !
ఇతఁడు చూడకయున్న నేమిటఁ గొడువ !

415

నిన్నుఁ జూచిన నిల్వ నీరు బండెడిని.
ఎన్నఁడుఁ బరికింప నిటువంటివాని !
సామజేంద్రముతోడ సయ్యాట లింత
దోమకు సాగునే ! తొలగుము వేగ
నెరవుగా బల్కెదె ! నీయీడువారు
కలరు మాసేనలోఁ గదనంబు సేయ ;

420

నన దీరకున్న యానలకూబరువకుఁ
గొసరుగా నిచ్చెదఁ గోరి నిన్నిపుడె
యని నారి సంధించి యరదంబు గదిమి

425

కివకపుంఖోద్వలఘనసాయకముల
విరువుర వొప్పించె నిమగ్నరంపరల ;
మరదముల్ దివ్యకథావనంబులును

దురగసారధులతోఁ దునియలఁజేసి
 కరుకెక్కి విజయశఁఖఁబుఁ బూరించె 430
 మహానీయు మాణిక్యమయరథ మెక్కి
 బహుశరంబులు కర్ణుపెన సంధించి
 నెరి నొవ్వ నేసి మణిగ్రీవుఁ డపుడు
 హరుల సారథిఁ గూల్చి యరదంబు ద్రుంచి
 మలయక నవరత్నమకుటంబుఁ దునిమి 435
 విలునారి తెగటార్చి విల్లు ఖండించి
 కలహించి క్రోధించి కాయ మంతయును
 పొలవక నెత్తురు జొత్తిల్లఁజేసి
 యమ్ముల ముంచిన నళు కింతలేక
 నమ్మేటి వేరొక్క యరద మెక్కుటయు 440
 అది పొట్టుచేసిన నదరక కినిసి
 గదఁబూన నది గూల్చి ఖడ్గంబు పలుక
 కరముల సంధించి కదియ నేయుటయుఁ
 దిరమొంద నవి రెండు తెగటార్చుటయును
 ఖరకరాత్తజుడు చక్రంబు సంధింప 445
 పరశుమఖముల వారింది కర్ణు

నురము వ్రీలంగ మహోగ్ర బాణముల
నెరి దూరనేసిన నిట్టూర్పు విడుచు
సొరిది నల్దిక్కులుఁ జూచి భీతిల్లి
పరువడి వెన్నిచ్చి పరతెంచుటయును

450

— కర్ణునిపూయనము —

గని మణిగ్రీవుండు గదియ నేతెంచి
యినసుత ! నిలు ! నిలు ! మేల పోయెదవు
మలయుచు మీవాడు మావారు జూడఁ
దలచెడిపారుట ధర్మ మే నీకు !
బిరుదువాక్యము లాడి వెక్కులు ప్రేలి

455

పరులందఱును జూచి పకపకనవ్వు
పోయిన నిన్నేల పోనిత్తు నేను
మాయన్న ! తొలఁగని మగవాఁడ వీవు !
చలియించి నీ విట్లు జరుగుట కేను
తలపోయ నినుఁ జూచి తక్కినయట్టి
నెరయోధు లీబుద్ధి నేర్చెన రింక,
నెరి సాహసంబెల్ల నీటఁ గల్పితివి

460

ఎద గాయముల ధాత్రి నీల్లువారలకు
 నెదురుగా వచ్చుగుబేరపుష్పకము¹
 కుపితచిత్తుండవై కురువంశమునకు 465
 నపకీర్తి చెత్తువే! యన్న! రాధేయ!
 పారక తిరుగుము బవరంబు సేయఁ
 దేరువిండ్లమ్ములు దెప్పించి యిత్తు
 ననుపల్కు విని విననట్లు భేదిల్లి²
 చనుకర్ణుఁ జూచి యాచార్యనందనుఁడు 470

— అశ్వత్థామ కర్ణునికి సాయపడుట —

అధికవేగంబున నరిగి వేరొక్క
 రథముపైఁ జే పట్టి రాధేయు నునిచి
 యెలమి మణిగ్రీవు నేడంబకములఁ
 గళవళంబడ నేసి కవచంబు చించి
 నలకూబరుని పదునాల్గు బాణములఁ 475

1. a. నెదురుగావచ్చు దేవేంద్రపుష్పకము (త)

b. నెదురుగా వచ్చు నురేంద్రపుష్పకము (ట)

2. ననుపల్కు విని వికనట్లును కెనరి (త)

గలగించి సారథి ఖండించి వైచి
 భానుకేతనునిఁ దొంబడి నారసములఁ !
 బూని ఘోరాహవంబునఁ జక్కుచేసి
 సకలబలంబుల నైన్యాధిపతుల
 ప్రకటించి చీకాకుఁబడఁ జెండివైచి 480
 కుండలీకృతముగాఁ గోదండమమరఁ
 గాండముల్ పూనుట కడిమి నేయుటయుఁ
 దెలియఁగూడకయుండఁ దేజంబు మెరసి
 బలియుర యోధుల భంజించి గడిమి
 వెలయఁజుఱిగ్రీవు వికలంబుఁజేసి 485
 నలకూబరుని ముంచె నవభల్లములను
 నలకూబరుఁడు గురునందనుమీఁద
 నలువడి దివ్యబాణంబు లేయుటయుఁ
 బొడియయ్యె నరదంబు బొలిసె గుఱ్ఱములు
 మడిసె సారథి బిల్కుమారె కేతనము 490
 తెరలక పేరొక్కతేరిపై నెక్కి
 గురునందనుఁడు నలకూబరుఁ గడిసె
 నలకూబరుఁడు గప్పె నానాశుగమ్ముల

నిల మణి గ్రీవుఁ డనేకబాణముల
 ముంచినఁ గని ద్రోణముఖ్యులౌ యోధు 49ః
 లంచితశరవృష్టి నపుడు గప్పుటయు
 నవి యెల్లఁ దునిమిన నాచార్యసుతుఁడు
 వివిధాస్త్రములు యక్షవిభునిపైఁ బరపెఁ
 బెట్టు నార్చుచు భీమనేచుండు
 ధట్టించి గద కరద్వయమునఁ బూని 50ః
 నడ తెంచుటయుఁ జూచి నలకూబరుండు
 బెడిదంపుటమ్ముల భీముని ముంచె
 నవి సడ్డనేయక ననిలనందనుఁడు
 కవినె పక్షులమీఁదఁ గన్నె సాశ్వంబు
 గోరించుగతి యక్షకోటుల మోది 505
 ఘోరదానవుల మార్కొని చక్కుచేసి
 గరుడుల మడియించి గంధర్వవిభుల
 ధరఁ గొల్చి కిన్నరదళములఁ జంపి
 నలకూబరుని తేరు నలిపలిఁజేసి
 యల మణి గ్రీవునియరదంబు దునిమె 510
 దూధయంతరపరాక్రమశాలియైవ

మణిమంతుతోఁ గొంత మసలక పోరి
 సురనదీతనయుండు సూర్యబాణమున
 సరగున నతని మూర్ఛ ముడుంగ నేసి
 మరలి పౌలస్త్యకుమారునిఁ దాకి
 శరవృష్టి గురియించి చలియింపఁజేసె
 అక్కడి కలకలం బాలించి చూచి

515

— పరేరాష్ట్రచలయుద్ధము ఆర్జునునిమూర్ఛ —

జక్కుల యెకిమీఁడు సాహసప్రతిభ
 నరదంబు మరలింప నమరేంద్రసుతుఁడు
 పరికించి యతౌధిపతికి నిట్లనియె

520

అక్కడ నే నుండు బెరిగియు మీరు
 అక్కడఁ జను జెల్లు నా కిన్నరేంద్ర !
 చలమున ననుదాసి సమరంబుచేసి
 గలిచి పోదువుగాని కేడించి నిలువు
 మిన్నక నామాట మీరిపోయినను
 వెన్నుగాయంబుల వేధింతు నిన్ను¹

525

1. వెన్నుగాయంబుల వెలయింతు నిన్ను (త)

అని గుణధ్వనిఁజేసి యరదంబు గదిమి

తనరారు దేవద త్తంబుఁ బూరింప

విని ధనాధీశుండు వేగంబె మరలి

వనజభవాస్త్రంబు వాసవిమీఁదఁ

530

బరగింప నమ్మేటి బ్రహ్మసాయకము

కరమర్థి మంత్రయుక్తంబుగా నేసె

నది నిల్పి కిన్న రాధ్యతునిమీఁదఁ

నదలించి యేసె నారాయణాస్త్రంబు

కని కుపేరుఁడు మహాగ్రహమున నపుడు

535

ఘనవైష్ణవాస్త్రంబుఁ గైకొని దాని

వారించి కవ్వడి వక్షంబు దాక

నీరజాస్త్రశరంబు నిగుడించుటయును

బలువిడి నదిగాక ఫల్గునుం డెప్పుడె

తెలియని మూర్ఖుల తేరుపై వ్రాలె

540

— ఘటోత్కచనియధమా ఆశఁడు మూర్ఖులట —

కమఁగొని యాఘటోత్కచుఁడుగ్రుఁడగుచు

మునుకొని వాడి యమ్ముల విలు ద్రుంచి

భూరికిరీటంబు పొట్టు గావించి
 క్రూరత రథముపై కుప్పించి దుమికి
 కరవాలు బెరికి వెక్కసముగా నార్చి 545

నరవాహనునిబెట్టు నరకిన నతఁడు
 నరదంబుపై వ్రాలి యంతలోఁ దెలిసి
 కోదండమునఁబెట్టు గొట్టిన నతఁడు
 పోదట్టి వక్షంబుఁ బొడువ శ్రీదుండు
 కళవళ మంది రాక్షసకులేశ్వరుని 550

ప్రళయాంతకుని లీల బలుగదఁ బూని
 మోదిన నది దాకి మూర్ఛిలి యపుడు
 ఆదైత్యకులమౌళి యవనిపై ప్రాలె
 వేమరు పరికించి వికలంబు నొంది
 సామజేంద్రము నెక్కి శమననందనుఁడు 555

ప్రకటించి నడచె తురంగంబు నెక్కి;
 నకులుండు నడచె తురంగంబు మ్రోల¹
 దుర్యోధనుండును దుశ్శాసనుండు

1. నకులుండు నడచె మానవసాధుతోడ (ఁ)

శౌర్యంబు లుప్పొంగ జనిరి వెంబడిన;¹
 మహికెక్క నెరయోధవర్యులతోడ 560
 సహదేవు డరుదెంచె జనపలివెంట;
 చతురంగబలములు సమకట్టి మొనను
 చతురుడై వెన కృపాచార్యుఁడు నడచె;
 అటమున్న పడియున్న యర్జునుఁ జూచి
 పిటపిట కోరలు బెట్టుగా దీటి 565

హనుమంతుఁడు కుబేరునితో యుద్ధము సేయుట
 ఉభయపక్షములవారికిని జరిగిన చిత్రయుద్ధము

కేతనంబున నున్న కేసరిసుతుఁడు
 భూతలం బదుర నద్భుతశక్తి దుమికి
 నక్షత్రమండలోన్న తమైనయొక్క
 వృక్షంబు కూకటి వ్రేళ్లతో బెరికి
 కరముల సంధించి గద్దించి నడువ 570
 చరికించి చతురంగబలములు పగిలె
 చిడిముడి పడి సర్వసేనాధిపతులు

1. శౌర్యంబు లుప్పొంగి జనిరి వెంబడిగ (ట)

జడిసి కూతలు మాని జరిగిరి వేగ
 పేరై నదొరలు కుబేరుని విడిచి
 జారిరి యోధులు చనిరి బెగ్గిలుఁడు 575
 ఆలకాధిపాయకుఁ డాభూరుహంబు
 తొలగక శరముల దురుము సేయుటయు
 పోలించి కాంచి యద్భుతమైన యొక్క
 శైలంబుఁ బెరికి యక్షకులేశుమీఁద
 వైచిన నమ్మేటి వ్రక్కలు సేయ 580
 జూచి కోయని యార్చి సురలు భేదిల్ల
 కనకాచలములీల కాయంబుఁ బెంచి
 ధనపతిమీఁద నుద్దండత నడిచె
 తెలివొంది గనుఁగొని దేవేంద్రసుతుఁడు
 యలివేణి లాలించి యరదంబు దుమికి 585
 వలగొని యాకపివరునకు మ్రొక్కి
 చెలువొంద గీర్తించి చేతులు మొగించి
 కపికులాధీశ! జగన్నుతచరిత!
 విప్రులబలాటోప! వీరాగ్రగణ్య!
 పలనొప్పు వెరయోధవద్యులలోన 590

చులక సేయుదురె! నాశూరత్వ మిపుడు
కలయక్షుకిన్నరగంధర్వపతుల

నలకాధిపతితోడ ననిగెల్తుఁ జూడు
కినుకమాను మటంచుఁ గీర్తించి యతని

తనధ్వజంబున నుంచి ధర్మజాదులను

598

వారించి యరదంబు వైశంబ యొక్కి-

దారుణశంఖనాదంబు బర్వించి

యక్షవల్లభునిపై నరదంబు నూకి

యక్షయదివ్యశరావళుల్ నించె

ఆలోన కైలి వొంది యనిలాత్తజుండు

600

కాలునిగతి నార్చి గర్వంబు జేర్చి

యలకాధిపతిమీఁదఁ నరుదెంచుటయును

తిలకించి కాంచి యాదేనధ్వజుండు

పటుతరాంచిఁదివ్యబాణజాలముల

చటులత ముంచె రాక్షసకులేశ్వరుని

605

మకుటంబు దునిమిప మండి సురారి

వికలంబు నొందక వికవిక నగుచు

దేనధ్వజుని ముంచె దివ్యబాణముల

వేవేగ విలుదుంచి వీరులు జంపి
 సూతునిఁ దెగటార్చి సూర్యబాణమున 610
 నాతని నొప్పించి యదలించుటయును
 తనరార దేవకేతనుఁడు జృంభించి
 జనసుతం బైనట్టి సన్దందనం బెక్కి
 మెరసి ఘటోత్కచుమీఁద దండురికి
 పరగించె బహుఘోరబాణజాలముల; 615
 నవియెల్లఁ బొడిసేసి యసురనాయకుఁడు
 తివిరి యమ్ముల ముంచె దేవకేతనుని
 ఈరితి నొందొరు లేపు దీపించి
 పోరుచునుండి రద్భుతశక్తి మెరసి;
 అంతట మణిమంతుఁ డతిమూర్ఖుడెలిసి 620
 యంతకు లీల సాహస మగ్ధులించి
 కరుకెక్కి యరదంబు గాంగేయుమీఁదఁ
 దరిమినఁ గర్ణుఁ డుద్ధతి నెదురేఁగి
 శరముల నరదంబుఁ జక్కునేయుటయు
 నురవడి నతఁడు వేరొక్కరథంబు 625
 తురువడి వెక్కి యూర్జానుపంధముని

నిరుపమాంబకముల నించు సవ్వేళ
మూర్తాండసుతునకు మణిమంతునకును
కీర్తింపఁదగు రణకేళి సంధిల్లె

తివిరి ఘటోత్కచదేవధ్వజులకు 630

బవరంబు చాల దెప్పరమయ్యె నపుడు
అమరేంద్రసుతునకు యక్షనాథునకు

సమరంబు గల్గె నాశ్చర్యంబు గాఁగ
నలకూబరునకు ద్రోణతనూజునకును

గలితభయంకరకదనంబు చెల్లె 635

నెరయ గాంగేయమణిగ్రీవులకును

గరమొప్ప ఘోరసంగరమువాటిల్లె

మారుతాత్మజునకు మణికేతనునకుఁ

దారుణంబైన యుద్ధము సంభవించె

హరికేతనునకు ద్రోణాచార్యునకును 640

నరుదంద నాహవం బగ్గల మయ్యె

చెలువొందఁ గృపునకుఁ జిత్రకాయునకుఁ

బిలువైన జగడంబు ప్రకటించి మించె

విలసిల్లు కురురాజభీరవేనలకు

నలరి చూడఁగ నాల మధికమై మెరసె 645
 నకులునకును సదానందున కప్పుడు
 ప్రకటంబుగాఁ బోరు బలసె నెంతయును
 తక్కిన యట్టి యోధులకు యోధులకు
 నక్కజంబై న కయ్యము సంఘటిల్లె
 అరయ భటుల్ భటుల్ హరులును హరులు 650
 కరులును గరులను గడిసి పెంపెక్కి
 రథకులు రథకు లుగ్రత చలపోరి
 యధికజయాకాంక్ష నని నేయుచుండ
 అప్పుడు నారదుం డధికమోదమున

— నారదుడు ద్వారకాపురమునకు వచ్చుట —
 గప్పునఁ జని ద్వారకాపురి నేరి 655
 నిరుపమమాక్తికనీలవైడూర్య
 మరకత ఘనహీరమాణిక్యఖచిత
 సప్తసాలముల ముచ్చటలు చూచుచును
 తప్తకల్యాణసౌధములు చూచుచును
 గంగాతరంగిణీ కనకాబ్జముకుళ 660
 సాంగత్యకలితకాంచనకుంభనికర

భూరిగోపురచయంబుల విలాసములు
సారె వీక్షింపుచు సకలసౌభాగ్య
మందిరంబుల మేలు ముచ్చులు గనుచుఁ
జందన క్రముకరసాలజంబీర
మాలూర శారద మాధవీ పనస
తాలతమాలతాకుంజమంజు

665

పల్లవకోరక ప్రసవఫలాది
సల్లలితామోదసంయుతం బగుచుఁ
గలకంఠ శుకశారికాహంసచక్ర
విలసిత మధురవాగ్విభవంబుఁ గనుచు
వలనొప్ప శృంగారవనమధ్యమునను
వెలుదులు పదియారువేలు గొల్వొగను
జెలుగుచు దివిజరాజీవలోచనలు

670

సలలితనాట్యప్రసంగము త్నైరప
త్నైపాలకన్యక ల్చామర ల్వీవ
గోపికాజనములు గొడుగులు బూనఁ

675

జనువుల రుక్మిణీసతి మొదలైన
యౌవనము ద్రవతులతో నింపు పొం వెసల

కేళి కామహిమలఁ గ్రీడించుచున్న

680

—౧౧ కృష్ణదశమము ౧—

తాలాంకసోదరు తతకి ర్తిహారు

నలఘునీరదదేహు నాజానుబాహు

కలిత త్రిదశ గేయు కనకకౌశేయు

లీలావిలాసు లాలితతరహాసు

బాలికామదనగోపాలునిచెంత

685

నిలిచిన గనుఁగొని నెలతలుఁ దాను

బొలుపొందఁ బ్రణమిల్లి పూజలు సేసి

యురురత్నపీఠిపై నుంచినఁ జెలఁగి

సురమాని వసుదేవసుతుని కిట్లనియె

—౧౨ నారదకృష్ణ సంవాదము ౨—

ఓపావనచరిత్ర! యోపాండుమిత్ర!

690

యోపుండరీకాక్ష! యోజగద్రక్ష!

కడకతో నొకవార్త గలదు చెల్పెదను;

కడుపావథానంబుగా వినవలయు

మరగ ధనాధీశ పాండవేయులకుఁ

దరుచైన ఘోరయుద్ధము సంఘటిల్లె 69
 ఇపుడు నేనలతో ఘణీంద్రకేతనుడు
 కపటసహాయుడై కలిసి యున్నాడు
 సొలవక నిలుకులో సొలుకుమంత్రంబు¹
 దలపెట్టగలఁ డల థార్తరామ్రుండు
 మదమత్తుఁ డతని మర్తము మీకె తెలుసు 700

మది నింక నొకయనుమాన మయ్యెడిని
 అలకాధిపతికిని హరునకు దొడ్డ
 చెలిమియా నీవార్త చెవిబడెనేని
 యల శ్రీదునకు సహాయంబు గాఁగలఁడు
 పాలుపుమొరంగ నాభూతనాయకుడు 705

తలపోయ మీదయ తప్ప వేరొండు
 గలదె పాండవులకుఁ గమలాధినాథ!
 అనువంద మీరు సహాయంబు గాఁగఁ
 జనుఁ డని దేవతాసంయమి వెడలె

1. a. సొలవక నిలుకులో సోకు మంత్రంబు (త)

b. సొలవక నిలుకులో సోకు మంత్రంబు (ట)

పలలితరథచక్రచయములక్రింద
 నభుకుచుఁ జొరబారి రథిక్యోధలును
 బెడరుచుఁ బీనుంగుపెంటలలోన
 నొదుగుచు డాగిరి యొగి వీరభటులు 1445

— ఘటోత్కచుడు శివునితో యుద్ధంబు నేయుట —

అంతట బోక నయ్యసురవల్లభుఁడు
 కంతువిద్యేషిపై గమకించుటయును ;
 కనలి శంభుఁడు పినాకం బెక్కుపెట్టి
 వనధు లింకఁగ గుణధ్వనిచేయుటయును ;
 ఘనరోషచిత్తుడై గణనాయకుండు 1450

వినుతప్రతాపుడై వీరభద్రుండు
 ప్రళయాంతకునిలీల బాహులేయుండు
 ఇలమహోద్ధండుడై భృంగీశ్వరుండు
 జగదేకవీరుడై చండిశ్వరుండు
 నగణితాటోపుడై యర్ధనాయకుండు 1455

నగభిత్ప్రతాపుడై సందికేశ్వరుండు
 వతులరణాద్యుక్తుడై మణిగ్రీవుఁ

డతిబలవిక్రముడై మఖమంతుఁ
 డాదిగాఁ గలుగుమహాయోధవరులు
 మేదురంబుగఁ బన్ని మిన్నుగ్రక్కదల¹ 146
 బెట్టార్చుచును నొకపెట్టున నేగి
 కట్టల్కు గగనభాగంబెల్లఁ గప్ప
 ననలానిలాదిదివ్యాస్త్రజాలముల
 ఘనతఃపింజాపింజఁ గదియనేయుటయు ;
 ఆవిధమంతయు నరుదార నపుడు 146

— ఆభిమన్యుడు యుద్ధమునందు మూర్ఛిలుట —

భావించి గాంచి సౌభద్రుండు గెరలి
 జగములు పదునాల్గు జలదరింపఁగను
 గగనంబు వగుల శంఖంబుఁ బూరించి
 దారుణసింహనాదంబుఁ బర్వించి
 ధీరత వా రేయుదివ్యబాణముల 147
 నన్నింటిఁ బొడిచేసి యరదంబు నూకి
 యెన్నఁగా భృంగిను నేడంబకముల

1. మేదురంబుగ భక్తి మిన్నుగ్రక్కదల (ట)

నారూఢి నేనాని నైదుబాణముల
 వీరభద్రునిఁ జండవిశిఖత్రయమున
 గణనాథు శితసాయకముల నారింట 1475
 మణిమంతు నెనిమిదిమార్గణంబులను
 గినుకతో నలమణిగ్రీవు నాల్గింట
 ధననాథసుతుని బద్నాల్గుశస్త్రముల
 పరవాహనుని ఘోరనారాచతతుల
 నెరి నొవ్వ నేసి సైనికుల ఖండించి 1480
 యతిరథోత్తముల మహాయోధవరుల
 జతురంగబలముల సమయించి మించి
 శంఖునిపై మహాశక్తి సంధించి
 గంభీరముగ నార్చి కనలి యేయుటయు;
 ఆమహాసాయక మరుదారఁ గాంచి 1485
 వామదేవుండు పావకశరంబునను
 ఖండించి కులిశమార్గణము సంధించి
 చండకోపాటోపసంరంభుఁ డగుచు
 పభిమన్యుపై నేయ నరి శతకోటి
 రభసంబుతోడఁ బార్థతనూజు నురము 1490

దాకిన ఘనధరాధరముకై వడిని
 భీకరంబుగ నార్చి పృథివిపై వ్రాలె
 అభిమన్యుపాటు దా నంతయుఁ జూచి
 రభసంబుతో నేఁగి రాక్షసేశ్వరుఁడు
 ఉభయనైన్యములెల్ల నొగి బెగ్గడిల్ల
 త్రిభువనంబులు స్రుక్క దిశలు గంపింప
 దారుణంబైన కోదండరాజంబు

1495

జ్వారవం బడరించి శక్తి సంధించి
 యనలసాయకమును నద్రిబాణంబు
 వనిలశిలీముఖం బమరేంద్రశరము
 వరుణమార్గణమును వనధరాస్త్రంబు
 గురునిశాశుగమును కులిశబాణంబు
 పన్ను గారిశరంబు భాస్కరాశుగము
 పన్నుగబాణంబు పటురౌద్రశరము
 వలిరేగి యొకపరి నారి సంధించి

1500

1505

యలిగి కోపించి యాహరున కిట్లనియె
 భూతేశ ! నీకేల భూరియుద్ధంబు ?
 నాతో నెదుర్చడ నాదీటు గావు ;

పునుకపాత్ర యుబెద్దపులితోలుకాశ
 మినుకులుగలగాలిమేతలసొమ్ము 1510
 పూని ధరించిన పురియలపిండు
 ఏనుగుచర్తము హేయ్యంపుపటము
 జడలు మెండుగఁ దాల్చి జడియక రేలు
 బడుగు కల్లరికాటి పాపనిలీల
 భూతిమై పూసి యాబోతునెక్కి 1515
 జాతిమాలిన వేషభాషలు నేర్చి
 దయ్యాలరాజవై తగకాడు గాచి
 యయ్యెడ నుండక ననికి రాఁ దగునె!
 పోడిమి ఘనులతోఁ బోరాడుటెల్ల
 వేడుక కుడుముల వేట్లాటగాదు 1520
 పొమ్ము శ్రీకైలాసభూధరంబునకు
 నిమ్మహాశరముల నీల్లఁగావలదు;
 అని యార్చి యేసిన నతిభీకరముగఁ
 జనుశిలీముఖముల శంభుఁడు గాంచి
 ప్రతిబాణముల నవి భంజించి వైచి 1525
 యతులసాయకముల నతని నొప్పించి

కనలి యంతటఁ జోక కందర్పవైరి
 దనుజనాథుని మాయ దలగింతు ననుచు
 నలువొంద వాయు బాణంబు సంధించి
 వలనొప్ప మంత్రపూర్వకముగా వైచె 1530
 అదిరెండు నాలు గైదారును నగుచుఁ
 బదియు నల్వదియు నర్వది నూరు నగుచుఁ
 గడు నేగి వేలు లక్షలు గోటు లగుచుఁ
 దడయకఁ జని యర్బుదంబులు నగుచు
 ఘనఖర్వములు మహాఖర్వము లగుచుఁ 1535
 జని శంఖములు మహాశంఖము లగుచు
 జహంపద్మములు మహాపద్మము లగుచు
 మహి వనంతానంత మహిమల నేగి
 దనుజాధినాథునిఁ దద్బలంబులను
 దవరు లేజంబులఁ దాఁకె; తాఁకుటయుఁ 1540
 బరువడి మరరాజుపై దండు గదలు
 గురులైన కాటకకొండలో యనగ
 తిరుమొంద మదనుండు దివిజులమొదఁ
 బరపు నీలోచ్చల బాణంబు లహగ

గగనతరంగిణీ కంజవాసనల 1545

కెగయు నిందిందిరబృందంబు లనంగ

నమరారిసైన్యంబు లాకాశమునకు

నమరులు భేదిల్ల నవరూఢి నెగసి

పురహరు ఘనరోషమున కోర్వలేక

పరువు లెత్తెడు దేవభామల మెడల

1550

సరములు ద్రెవ్వి విచ్చలవిడి దిశల

నెగసి రాలెడు నింద్రనీలంబు లనంగ

కడిమి జంఝానిలఘాతంబువలన

పడెడు జంబూఫల పంక్తు లనంగ

గొందలు దనుజులు ఘోరదుర్గములఁ

1555

గొందలు దానవు ల్కూపంబులందుఁ

గొందలు రాక్షసుల్ గురునదీతతులఁ

గొందలు రక్కసుల్ కొండలయంద

గొందలు దీవుల కొందరు దిశలఁ

గొందలు జలధులఁ గొందలు చెరుల

1560

వాపోవుచును బెట్టువడఁకుచు జెలఁగి

చాపకట్టుగఁ గూలె సకలసైన్యములు

వహికైక్కు నెరయోధవర్యులతోడ
 రహిమించు బంధువర్గంబులతోడ
 మేరుధీరులు నగు మిత్రులతోడ 1565
 భూరిబలాధ్యుల పుష్టులతోడ
 బిరుదులు పోనాడి భీమనందనుడు
 గురులై నరణభూమి దోలె నంతయును
 గనుగొని కనలి పంకజలోచనుండు
 కను లెఱ్ఱచేసి శంఖంబు బూరించి 1570

—ॐ ఘటోత్కచుడు మూర్ఖులుట ॐ—

బిరుదారిసందోహభీముని భీము
 సరసతేజోధనంజయు ధనంజయుని
 ప్రాకట బలజగత్ప్రాణుని ద్రోణు
 భీకరారాతి విభీష్ణుని భీష్ణు
 తరలని యభిమానధను సుయోధనుని 1575
 ధరవగజ్యేభ నైంధవు నైంధవుని¹

1 a. ధరవగజ్యేభః నైంధవు నైంధవుని (ట)

2 b. ధరవగజ్యే భజవధవుని నైంధవుని (ట)

రమణ బౌహుబలాభిరాముని రాము
కమనీయనతుల పుష్కరుని పుష్కరుని
పరికించి పురికొల్పి పాంచజన్యంబు
తరుచుగాఁ బూరించి తమకించి మించి 1580

ధనువున నైదుశస్త్రములు సంధించి
ఘనరోషచిత్తుడై గదిసె కృష్ణుండు
నరవాహనుని ఘోరనారాచములను
విరథుని గావించి వివ్వచ్చుఁ డపుడు
గుణరవం బడర నుగ్రునిమీఁదఁ గదిసి 1585

— కృష్ణః డౌనర్చివర్యుద్ధమః —

మణికేతనునిఁ గూల్చి మణిమంతుఁ జంపి
పవమానతనయుండు పశుపతిమీఁదఁ
గవిసి నిష్ఠురతరకాండము'ల్జొనిసి
గురుభీష్ట గురుసుత కురురాజముఖ్యు
లురుశరావళిముంచి రుగ్రునిమీఁద 1590
భీమార్జునులమీఁద భీమప్రకాశ
భాముడై నేనాని తలపడి పోరె

పెలుచ నుగ్రతగురుభీష్టులమీఁదఁ
బలుచిత్రగతి వీరభద్రుండుపోరె
సాత్యకి ప్రద్యుమ్న సహదేవనరుల
నత్యంతబలశక్తి నాగె కుబేరుఁ

1595

డాచార్యతనయతాలాంకులతోడ
నేచివిఘ్నేశ్వరుం డెదిరి పోరాడె
చలమున పుష్కరసాంబులతోడ
జలదరింపకఁ బోరె జండీశ్వరుండు

1600

వరుస తక్కిన యోధవరులు యోధులను
జూరిపూరి జయకాంక్ష బోరు నవ్వేశ
అంతట గెరలి రథాంగధరుండు
కంతువిద్యేషిపై గదిసి యుప్పొంగి;

1605

చటుల శిలీముఖసారము ల్నించి
పటుతరానిలవహ్ని బాణము ల్దొడిగి
భాసురంబుగ వీరభద్రునిమీఁద
వేసెన నవి దాఁకి యిలఁ గూలె నతఁడు

నారాయణాస్త్రంబు నారి పంధించి
ప్రాయాధము శ్రవ్యశ్రవణముగా గుహించి

1610

పై నేయ నది మహాప్రళయప్రచండ
 భానువై శ్వానరభాను ప్రకాశ
 మగుచు నేతెంచి క్రొంచారివడుంబు
 పగటున దూరి దెప్పురముగాఁ బడిన
 నరుదార నైంద్రాస్త్ర మరిబోసి డాసి
 పరువడి విఘ్నేశుఁ బడ నేయుటయును
 ధరణిపై నొరగిన తనయులవంక
 పరికించి క్రోధించి ఫాలలోచనుఁడు
 హరిమీఁద ఘోరశరావళి ముంచి
 గరుడధ్వజంబుపైఁ గడు కొన్ని బరపి
 యనలాంబకమునఁ దాల్చాంకుని నొంచి
 యనిలసాయకమున ననిరుద్ధుఁ గూల్చి
 ద్రోణుని శక్తిచేఁ దునుమాడి పంచ
 బాణుని శరపరంపరల మర్దించి
 కలిశమార్గణమున గురుసుతు నొంచి
 జలధరాశుగమున సాత్యకి ద్రుంచి
 హంబుని ఘనరౌద్రశరమున నణచి
 మంబకత్రయమున ననిలజాగెడపి

1615

1620

1625

- భూధరాశుగమునఁ బుష్కరుఁ దునిమి
యోధాపభులనెల్ల నొడిఁ ద్రెళ్లనేసి 1630
గాండీవి నొక్కట గళవళపరచి
పుండరీకాత్మపై భోగిశరంబు
బరపిన హరిరోషభరితుడై మండి
గరుడాంబకంబున ఖండింప దాని
గౌరీశుఁ డధికవేగమున సంధించి 1635
శ్రీరమాధ్యత్ముపై శిఖిసాయకంబు
పరువడి జొనిపిన పంకజాత్ముండు
వరుణసాయకమున వారించి కినిసి
కనలుచు ఘనఘనాఘనబాణమేయ
ననిలశరంబున నవి ద్రుంచిపైచి 1640
భవుడు మహారౌద్రబాణంబు పరప
సవలీల నారాయణాస్త్రంబుచేత
నలినేసి సమ్మోహనాస్త్రంబు వేయ
చెలగి శంభుడు శక్తిచే నది ద్రుంచి
యబ్జాత్ముమీద మహాశస్త్రమేయ 1645
సర్వభవాదము లట్టిట్లు తెదరఁ

జనుదేర శౌరి యాశరము నీక్షించి
వనజాసనాస్త్రంబు వైచి నిల్పుటయు;
గజచర్మధరుండు డగ్గర జేర నేగి

— హరిహరపంపాదము —

గజవరదునిమోముఁ గనుఁగొని పలికె 1650

సుసేజలోచన! జగములు బ్రోవ
ధరణీభారము మాన్పుఁ దనరి నిర్తింప
నీవు నేనునుదక్క నిఖిలలోకముల
భావింపఁగలరె! యీ ప్రతిభలు వారు
ధననాథ పాండురా త్తనయులవలన 1655

మనలోన మనకింత మాత్సర్యమొదవె
జగతి నెవ్వరికైన సరి జంపరాని
పగ గెల్వరా దను పటువాక్యసరణి
నెరయ చింతించిన నిక్కువంబాయె;
సరిపోర నిది ధర్మసంకట మాయె; 1660

1. a. జగతి నెవ్వరికైన సాధింపరాని (ట)

b. జగతి నెవ్వరికైన పఃశుధరాని (ళ)

జగముల నింకొక సాటున గలదు;
 తెగి పూటబడినచో దిద్దగావలయు¹
 తగఁదోడుపోయినఁ దచ్చనల్ దగదు
 జగడంబులొస వంచననేయరాదు
 నిన్ను నమ్మినవాఁడు నెమ్మి భర్తజాఁడు
 నన్ను నమ్మినవాఁడు పరవాహనుండు
 నీవె గెల్తువటంచు నే గెల్తునంచు
 భావింపుచున్నారు బవరంబు మాని
 వారికి వేడుకల్ పాటుల్ల మనము
 పోరి నాయ మెరింగి పోట్లాడవలయు

గరిమతో సాధనకయ్యముల్ నేయ
 పరికించువారెల్లఁ బకపక నగరె!
 సొలవక నీనేర్పుఁ జూచెద నేను
 కలగక నానేర్పు గనుఁగొను నీవు;
 అని కేల కేలికేరాభీలజాల
 జననలేజఃకాండచండస్ఫులింగ

1. తెగి పూటబడినచో దిద్దగావలయు (24)

మాలికాలంకార మహితత్రిశృంగ
పాలితఖురాలక పాలమై వెలయు¹
శూలంబుఁ గైకొని సూటిగాఁ బూని
పోలించి శౌరిపైఁ బూని నిల్పుటయు;
కనకాంబరుఁడు మహాగ్రహమున గెరలి

1680

— హరిహరుల సమరము —

కనలి శంకరుని యగ్గలిక వీక్షించి
తగవు లెంచకు మింక ధర్మంబుగాదు
తెగి మరికొంచిందితే కార్యహాని
యని వేర్చి పాంచజన్యంబుఁ బూరించి
ససర దక్షిణభుజాదండంబునందు
మధుకైటాభాసురము స్థకకంఠ
రుధిరాసు లేప నారుణిమసంక్రాంత
బహుతరాజ్యాహుత ప్రకటప్రయోగ
వహనహుతాశనబ్ధాలికాబాల

1685

1690

1. a. పాలికాలంకార పాలమై వెలయు (ట)

b. పాలికాకారాభిషేకమై వెలయు (త)

విలయావసరమధ్య వేలాతివేల
 చలిత చరాచర జగదంతరాళ
 తంతప్యదుష్టసంధాన సహస్ర¹
 కాంతిచ్చటాంశుప్రకాండప్రచండ
 సముదయద్వాదశసంఖ్యావిధాన

1695

తిమిరహారాదిత్యదేదీప్యమాన
 దశశతసారారథారానుసార²
 నిశితరథాంగంబు నీటుతోఁ బూని
 నలువందసాంచజన్యంబుఁ బూరించి
 సోలవక హరునిపైఁ జొడ్కి నిల్పుటయు; 1700

ఆచక్రవాళపర్యంతవిశ్వంభ
 రాచక్రమంతదుర్వారవేగమున
 వరుస కుమ్మరసారైవైఖరి వొరసి³

1. తంత ప్రమాదసంధాన సహస్ర (త)

2. a. దశశతసారసంధానానుసార. (ట)

b. దశశతసారాంధధారానుసార (త)

3. వరుసకుమ్మరసారైవైఖరి దిరిగి (త)

గిరగిర గిరగిర గిరగిర దిరిగె;
పటుతర బ్రహ్మాండభాండజాలములు 1705

పటపట పటపట పటపటఁ బగిలె;
తనరారుచున్న పద్నాలులోకములు
ఘనభయంబుల హల్లకల్లోలమయ్యె;
పాలుపొందునట్టి యంభోనిధానములు
పెలుచ నీరము లింకి బీటలు వారె! 1710

కుతలంబుతో సప్తకులపర్వతములు
గతితప్పి బలుక్రంగి కానరావయ్యె
ప్రకటించి చీకాకుబడె ఫణిరాజు;
కకలిక లగుచు దిగ్గజములు బెగడె;
సురసమూహంబెల్ల చూడ్కులు మాని 1715

వరువడి వడి పటాపంచగా నేగె;

ఆనేలే తల్లడమంది పద్మజుఁడు

బ్రహ్మదేవుఁడు హరిహరులకడ కేతెంచుట వారల

స్తుతించుట

వావిరి దగదొట్టివడి దొట్టుకొనుచుఁ

గక్కున హంసతురంగరాజంబు

నెక్కి యక్కజముగా నిలకు నేజెంచి 1720
 ముచ్చరంబున నున్న మాధవహరుల
 విచ్చలవిడి మది వెరగంది చూచి
 యిరువురనడుమ దా నెంతయు దుమికి
 శరణంబు శరణంబు శరణం బటంచు
 నటు మల్లి యిటు మల్లి యటు నిటు మరలి 1725
 పటుభయభక్తితోఁ బ్రణమిల్లి లేచి
 నయమొందఁగా హస్తనలినము ల్కాగిచి
 జయజయ కమలాంక శతశిలాటాంక¹
 జయజయ సితగాత్ర సత్యచారిత్ర
 జయజయ గోరాజ సన్నతలేజ 1730
 జయ దైత్యశిఖపుష్కరహితాబ్జాక్ష
 జయజయ గోత్రాత్తజామనోరమణ
 జయరాజశేఖర సలలితోదార
 జయజయ వరఖగజా నేయజనక²

1. a జయజయకమలాంక శశిలలాటాంక (త)

b జయజయకమలాంకశరశిలాటాంక.

2. జయజయ భర్త గజాననజనక (త)

అని యిట్లు మురహరహరుల నెంతయును 1735

వినుతించి భారతీవిభుఁ డిట్లు పలికె

విలసిల్లు వేదాంతవేద్యులు మీరు

ఘట్టింపఁ గిట్టింపఁ బోషింప మీరు

పాలుపొంద కర్తలు భోక్తలు మీరు

ఁట్టుఁ గొమ్ములు మీరె ప్రభువులు మీరె 1740

నూతనలీలావినోదులు మీరె

యీతెఱంగునఁ గలహింసభర్తృందె?

సకలజీవులు మీకు సరిగావె తలఁచ

ప్రకటింప హితు లేరి? పగవార లేరి?

తెరలలో బ్రతిమలతెరఁగున జనుల 1745

నొరపుగా నాడించుచున్నారు మీరు

యమసుతుఁ డెవడు? యక్షాధీశుఁ డెవఁడు?

సదుమె మీరిర్వరు జగదీశులార

బాటుఁడ నొకవిన్నపమునేతు వినుఁడు;

మీలోన మీకేల మేటికార్యంబు 1750

భువి నావులావులును బోట్లాడి తెరలి

కవినీన లేగలకాల్గెల్ల విరుగు

మీకేమి పనిలేదు మిగిలినయట్టి
 లోకముల్ హల్లకల్లోలముల్ గావె;
 కోపము ల్వారించి కూర్చి పాటించి
 చేపట్టి మమ్ము రక్షింపఁగావలయు;
 నని దైన్యరసమున నడలుచుఁ బలుకు
 వనజాసనుని గాంచి వరదయానిధులు

— యుద్ధము మానుట —

తగవిచారించి మాత్సర్యముల్ డించి
 యొగి మహాయుధముల నుపసంహరించి
 గజరాజవరదుండు గజచర్మధరుఁడు
 గజిబిజి చాలించి ఘనత నేతెంచి
 యెలమితోడ విరించి యెడదయ లుంచి
 యలుకు వారించి చయ్యన గారవించి
 యిరువురు నొకపరి యిరవందఁ జేరి
 కరము రంజిల్ల గ్రుచ్చి కౌగిటఁజేర్చి
 యొకటయై మువ్వరు నుండి యాలోన
 ముగ్ధులై వైరితో మాధవుం డనియె

అనఘాత్త నీవు నే ననుభేద మేమి
మనవినోదవిలాసమహిమలుగాక 1770

నెనయ వేరొండులే దెన్నటికైన
చనిన కార్యంబులు చనఁ గని మ్మింక
ధననాథునకుఁ బొండుతనయుల కిపుడు
కనకాబ్జములనుంచి గలిగె కయ్యంబు
గరిమ రెండును రెండుకన్నులు మీకు 1775

మరి వలపక్ష మేమాత్రము లేదు
వారల వీరల వైరముల్ మాన్చి
గారాపు వియ్యంబు గల్పింపవలయు;
నని పాండవాగ్రుణి నర్థనాయకుని

హరిహరులు ధర్మయక్ష నాథులకు సఖ్యమును జేయించుట

జనువునఁ బిల్చె నాచక్రాయుధుండు 1780
పిలిచినయంతనె ప్రియసంభ్రమములు
దళుకొత్త శ్రీదుండు ధర్మనందనుడు
క్రమమున నేతెంచి ఘనభయభక్తి
రమణ హరిహర హిరణ్యగర్భులకు

వినయమార్గంబుల వేర్వేర మ్రొక్కి 1785

వినుతులు గావించి వెన నిల్చుటయును;

వేడుక మువ్వురు వీరశేఖరుల

పోడిమి దీవించి పొసగ లాలించి

గారవంబున వారికలక వారించి

గారాపు వియ్యంబు గల్పించి చెలంగి 1790

హరుఁడు ధర్మజువదనాబ్జంబుఁ జూచి

కరుణారసము చిల్కఁగా నిట్టు లనియె

సాండవాగ్రణి నీద భాగ్యంబు ధరణి¹

మండలాధిపతుల కీమహిమలుగలవె !

తనయులు చండప్రతాపవిక్రములు 1795

సనుజులజేయు లగణ్యసాహసులు

వలఘు ధీరోదారు లరిభయంకరులు

బలశైర్యవిభవులు బాంధవాశ్రితులు

వెలయంగ హయ్యంగవీనాపహరుఁడు

చెలికాఁడు చుట్టంబు చేరిక మరడి 1800

1. సాండవాగ్రణి నీద భరితపుణ్యదవు (త)

దైవంబు భృత్యంబు దాతయై మెలగఁ¹
 నీవు చేసినపుణ్య మెన్న శక్యంచె!
 నీశాంతగరిమంబు నీసగ్యమహిమ
 నీశౌర్యవిస్ఫూర్తి నీధర్మగుణము
 నెరయ నీతాలిమి నీనేర్పునోర్పు
 వరుసనార్గురుచక్రవర్తులందైన
 నమర చూడము విన్న యదిలేదురాజ!
 మెచ్చె కృష్ణుఁడు నిన్ను మెచ్చితి నేను
 యిచ్చకువచ్చిన యేవరంబైన
 నడుగు మిచ్చెద నన హరునకు మ్రొక్కి
 తడయక నాధర్మతనయుఁ డిట్లనియె;

1805

1810

— భర్తావరము —

పార్వతీవల్లభ భవరోగవైద్య
 శర్మ మహాదేవ శంకర భర్త
 భూతనాయక ఘటిభూషణ సర్వ
 భూతదయాపర భువనప్రతాప
 జలజనాభుఁడు మీరు సన్నివోదములఁ

1815

1. దైవంబు భృత్యుండు దాతయై మెలగ (ట ౪)

బొలుపొంద సూత్రంపుబొమ్మలలీల
 నాడింప మాడెద మంతియకాని
 పోడిమి మాకింత బుద్ధులు గలవె
 పరమమునీంద్రులు భక్తసంఘములు 1820
 వరదేవకోటులు వర్ణింపలేరు;

పరగ మీమువ్వురిపాదపద్మములు
 వరుస గాంచుటకంటె వరములు గలవె;
 యాపద దొలగె సౌఖ్యము లభ్యే సకల
 పాపముల్బారె సంపదలు చేక్కురె 1825
 గన్నియు ఫలియొంచె నైనగిరీశ

జెన్నొంద మీర లిచ్చినవరం తేను
 నెరువక వేడెద వినుము మాకొరకు
 వరవాహుపై ని పంఠములతో వచ్చి
 కవనిలోఁ జీకాకుగాఁ బడియున్న 1830

బలములనెల్ల నెప్పటివిధంబునను
 గలగక దొలగక కసిగందనీక
 వలరంగ బ్రతికింపుఁ డదియె నావరము
 కాని విని మాదివి యతనివేడుటకు

— యాధమున జచ్చినవారు మఱలబ్రదుకుట —

మనమున హర్షించి మాధవహరులు 1835

అరుదైనకరుణాకటాక్షమాధుర్య
వరసుఖాసారము లన్నించుటయును
వరుసకుత్తుమురుల్లె వ్రాలినయట్టి
నరయక్ష దనుజకిన్నరముఖ్యబలము
లనువందఁగాఁ గోమలాకారు లగుచు 1840

మునుపటికంటెను ముదమునఁ బొదలి
ఘనమైన నిద్ర మేల్కొనినదందముల
నెలయు వేడుకలవాహినులెల్ల లేచి
వెలయు వైభవముల వితతవైభవుల
నలువందు బంధురానందులై రపుడు; 1845

మృతలు వర్షించిరి సూనవర్షములు
దురుసుగా దేవదుందుభులు ఘూర్ణిలై
ఘనముగా గంధర్వగాణము ల్పూర్వగే
విసనయ్యె కంబురువీణారవములు
నమితమై తగె నారదాదులనుకులు 1850

నమరె రంభాదినాట్యప్రసంగములు
 నలినలోచనుఁడు పన్నగకంకణుండు
 జలజాసనుండును సంతృప్తులైరి
 అప్పుడు ధననాథు నాననాంబుజము
 తప్పక చూచి కందర్పారి పలికె

1855

— { శివుఁడు ఓ బేరునితో సౌగంధికములను
 బాండవుల కి మ్మనిచెప్పట } —

ధననాథ వింటివె ద్రౌపదీరమణి
 కనకాబ్జములు గోరి కాంక్షించె నిపుడు
 వనజాతములనుంచి వారికి మీకు

ఘనతరం బైనసంగరము వాటిల్లె
 పాండునందనులు మాభక్తశేఖరులు

1860

పుండరీకాక్షునిఁ బొందినవారు
 మనము నేయనిబహుమానము ల్పొందు
 తనయుల కెవ్వరు దగఁజేయఁగలరు
 ననితాలలామకు వలసినయన్ని

గొనివచ్చి దామముల గూర్చి యర్పించు 1865

వహి కెక్కు భూషణావళులమన్నించు
 బహుచిత్ర కాంచనాంబరము లిప్పించు
 కినుక చాలించి మిక్కిలి గారవించు
 మనవంద నెలవిచ్చి యనుపు మన్నంత
 హరునివాక్యములకు నంగీకరించి 1870
 నరవాహనుండు నానందంబునొంది

— కుచేరుండు సౌగంధికములఁ దెచ్చి యిచ్చుట —

ఘనతరసౌగంధిక ప్రసూనములు
 వినుతభూషణములు విమలాంబరములు
 తరుచైన దివ్యగంధంబులు మరియు
 తిరమొంద వేవేగఁ దెప్పించి యపుడె 1875
 చనవున బిలిచి యజాతశత్రువునకు
 ననిలనందనున కర్జునునకు నగుల
 సహదేవులకున్ బాంచాలపుత్రికిని
 రహిమీరఁ జెలఁగి యలంకరించుటయు
 హరిహరు ల్పూర్ణాంచితానందులైరి 1880

❖ హరిహరుల సంతోషము ❖

అరుదండి యుభయనైన్యంబు లుప్పొంగె
 ధనపతి యాపురందరతనూభవుని
 గనుఁగొని యనురక్తి గౌఁగిటఁజేర్చి
 త్కూతలాధిప ! హరిశ్చంద్రాదిపర్వ
 భూతలాధిపులందు బురుహూతముఖ్య 1885

దివిజనాథులయందు దిక్పతులందు
 వివరింప నీసాటివీరులు గలరె
 మును నిన్నుఁ జెప్ప సొంపున విందు నేఁడు
 గనుఁగొనఁగలిగె కన్గవ చల్లనాయె ;
 పరశురాముఁడు నీకు ప్రతి యనవచ్చు 1886

శరలాఘవప్రాధిసంధానగరిమ ;
 నిటలాగ్నినయనుఁడు నీదీటువచ్చు
 చటులబాహుటోపసాహసప్రతిభ ;
 జలజనాథుఁడు నీకు సరివచ్చు సమర
 తలమున చిత్రయుద్ధంబులు నెరవ ; 1887
 విప్రులపై యలధరావిభు లెవ్వరై న

నృపదంద్ర నినుఁ జూచి నేర్పుకోగలరె
 నిజబల్లి యున్నది నీరజాతుండు
 విజయనీకాప్తుడై వెలయుచు నుండ
 నాలంబులోన భావశక్తిఁ జూప
 నీలోకములను నీకెదు రెవరయ్య
 యనుచు మెచ్చుచు బునరాలింగనంబు
 లొనరించి తగువేడ్క నున్నంతలోన;

1900

— అర్చనత్యలోకమునకుఁ బోవుట —

అవేళ పద్మజం డధికమోదమున
 భావజజనకుని భార్యలీధవుని
 కడకతో సన్నుతు ల్లావించి మ్రొక్కి
 తడయక పాండునందసుల దీవించి
 యరుదైన హంసవాహనముపై నెక్కి
 కరమర్ది సత్యలోకంబున కరిగె

1905

— కుబేరుఁ డలకాపురమునకుఁ బోవుట —

శంకరునకు నమస్కారంబుఁ జేసి
 పంకజాతున కట ప్రణమిల్లి పొగడి

1910

నలువంద పాండునందనుల దీవించి
 పాలుపాండ పాంచాలపుత్రి దీవించి
 చెలువంబుతో సర్వసేనల గూడి
 యలకాపురంబున కరిగె శ్రీదుండు
 ప్రేమతో ధర్మజభీమాంబునులను
 వేమరు కృప గారవించి దీవించి
 యదువంశ భూషణుం డనుప నత్యంత

1915

— శివుడు కైలాసమునకుఁబోవుట —

ముదమున గైలాసమున కేగె హరుఁడు

— దుర్యోధనుఁడు కరిపురంబునకుఁబోవుట —

తలఁప ధర్మజునకు దండంబువెట్టి
 వలనొప్ప కౌరికి వలనొప్ప మ్రొక్కి
 యురుదార సకలనై న్యసమేతుఁ డగుచు
 గరిపురంబునకును గదలె రారాజు;

1920

— కృష్ణుడు ద్వారక కేగుట —

ధర్మసూనునకు వందన మాచరించి
 యర్చిలి భీమాంబునాదుల నెల్ల

1925

బరంగ దీవించి ద్రౌపది నాదరించి
సరసోక్తులను నుపచారముల చేసి
యెలమి ఘటోత్కచు నెసగ లాలించి
యలరి వారలనుతు లంగీకరించి
యదువాహినులతోడ నబ్జలోచనుడు
పొదలుచు ద్వారకాపురమున కరిగె;

1930

— ఘటోత్కచుడు వెడలుట —

ఎలమితోజనకుల కెల్లను మ్రొక్కి
పాలుపొంద బాంచాలపుత్రికి మ్రొక్కి
రాజిల్లు మానివిప్రకులంబునకును
దేజంబుతో మ్రొక్కి దీవనలంది
జనకుల యనుమతి నై నన్యంబుతోడఁ
దననివాసముఁజేరె దానవేశ్వరుడు

1935

— తర్వాతిభారతకథ —

భరమహాన్నతులైన తమ్ములతోడ
పరమసాధ్వీమణి పాంచాలితోడ
వలసొప్ప బాంధవవర్ధంబుతోడ

1940

నలరుచు నున్న ధౌమ్యాదులతోడ
 పోడిమి నావనభూమి గొన్నాళ్లు
 వేడుకల్ మీరంగ విహరింపుచుండి
 కడుద్వాదశాబ్దము ల్గడచినపిదప
 తడయఁ ననుజాలు ద్రౌపది కాను

1945

వెలయుంగ నొకయేడు వింటునీయొడ్డి
 కొలువుండి తర్వాత గురుతులు దెలిపి
 యలరుచు నుత్తర కభిమన్యునకును
 జెలగి వివాహంబు చేయించి వేగ
 విరటుండు ద్రుపదభూవిభుఁ డాడియైన

1950

వరవరులరుదేర నలినలోచనుఁడు
 భునతసహాయుఁడై గరిమతో నడువ
 జని కురురాజుపై చల మగ్గలించి
 మునుకొని సుముహూర్తమున నేనతోడ
 మోససి కురుక్షేత్రమున దిండు విడిసి

1955

వెలుచుసంగరమున భీష్ము జెండాడి
 మునుజు కలనిలో నాచాక్యుఁ డునిమి

- కరకరి బోరిలోఁ గడ్డునిఁ జంపి
 సరభసం బగు నని శెల్వునిఁ గూల్చి
 కలఁగక నొంటరి కయ్యుంబునందు 1960
 తలవడి యురగకేతనుని ఖండించి
 యురవడి తక్కినయోధలనెల్ల
 వరుసతో ఘోరావహమున మర్దించి
 పరువడి యందుండి పాండుచందనులు
 సరసిజాతుని కటాక్షుంబునఁ జెలఁగి 1965
 సకలభాగ్యుంబులు సకలసంపదలు
 సకలసౌఖ్యుంబులు సకలవైఖరులు
 ప్రకటించి సకలభూభాగమంతయును
 బలువిడి సకలభూపాలకు ల్గొలువ 1970
 నెలమి మహాన్నతి నేలుచు నుండె
 ఈమహాచరితంబు హితసంభ్రమముల
 వేమరు చదివిన వినిన వ్రాసినను
 ప్రేమ లిఖించిన పృథ్వీతలమున
 నామహామహులకు నాయురారోగ్య 1975
 బహుపుత్ర పౌత్రపౌభాగ్యసంపదలు

మహనీయధూషణాంబరవస్తుతతులు
కరితురంగాందోళికానికాయములు
కరిరాజవరదుండు కరుణతో నొసఁగు.

అని జనమేజయత్నానాథమణికి

జననుతుం డైనవైశంపాయనుండు
వినిపించె పాండవవిజయకావ్యంబు
తనరు వేడుకలవిస్తారంబుఁగాఁగ

లెన్నాళ్లు రవిచంద్రు లెన్నాళ్లు తార
లెన్నాళ్లు గగనోర్వు లెన్నాళ్లు జగము

లెన్నాళ్లు కులగిరు లెన్నాళ్లు జలధు
లెన్నాళ్లు వేదంబు లెన్నాళ్లు ధర్మ
మెన్నాళ్లు హరిచర్య లెసఁగుచునుండు

నన్నాళ్లు సకలరాజాస్థానములను
సకలవిద్యజ్ఞసమృతం బగుచు

నకలంకలీలల నలరుచు నుండు

అని యిట్లు కురుకూటాంగకాశ్చీర

జనాధిక రిత సత్కీర్తివేర

రహాటకర్ణాటగౌళ నేపాళ ¹	
భరణీశ వినుత ప్రతాపునిపేర	1995
వహికెక్క నశ్వరేవంతునిపేర	
మహానీయచిత్ర హేమధ్వజుపేర	
సరసాదుణోజ్వలచ్చతునిపేర ²	
గురుతర వెల్లుట్లగోతునిపేర	
గరపతి దత్తనానారత్న భూష	2000
కరితురంగశతాంగఘనభాగ్యుపేర ³	
సింధురాజార్పితసింధురఛత్ర	
పైంధవ బంధురస్యందనుపేర	
సౌరాష్ట్రనృపదత్త సలలితరత్న	
హారునిపేర దీనావనుపేర ⁴	2005

1. కరహాటవరహాటగౌళ నేపాళ (త)

2. a. సరసాదుణోజ్వలచంద్రునిపేర (త)

b. సరసాదుణోజ్వలచల్వునిపేర (ట)

3. కరితురగశతాంగగణభాగ్యుపేర (త)

4. a. హారుని నవవేగినాయునిపేర (ట)

b. హారుని పరవేగినాయునిపేర (చ)

రణవీరఘంటానిరాతంకమల్ల¹
 ప్రణులసింహతరాట పరబలభీమ
 నిత్యాభిరామ నిర్నిద్రప్రతాప
 సత్యహరిశ్చంద్ర సంగడిరక్ష
 పాలక గాయగోవాళహంవీర²

2010

కేళానిరాయ సత్కిర్తికలాప
 చలమర్తి వరగండ జగనాబ్జగండ
 కలితాదవనిదుర్దగర్వవిభాళ
 హత్తుమువ్వరగండ హర్యక్షశౌర్య
 మత్తారి మదభంగ మదనావతార

2015

కనక వసంతాంక గగ్గోలురాయ³
 ఘనతరప్రజ మెచ్చు గండాఘోర
 విరుదాంకుపేర గంభీరాభిపేర⁴

1. రణవీరఘంటానిరాతంకమల్ల (త)

2. a. పాలక రాజగోపాల హంవీర (ట)

b. పాయక గాయగోపాల హంవీర (త)

3. కనక వసంతాంక గగ్గోలురాయ (త)

4. విరుదాంకుపేర గంభీరాభిపేర (త)

